מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · מתנות כהונה

מתנות כהונה על במדבר רבה

רבי יששכר בער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מתנות כהונה על במדבר רבה

רבי יששכר בער

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מתנות-כהונה-על-במדבר-רבה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 10
פסקה א 10
פסקה ב 10
פסקה ג 10
פסקה ד 11
פסקה ה 11
פסקה ז 11
פסקה ח 11
פסקה י 11
פסקה יא 12
פסקה יב 12
פרק ב 12
פסקה א 12
פסקה ב 12
פסקה ג 12
פסקה ד 13
פסקה ה 13
פסקה ו 13
פסקה ז 13
פסקה ח 13
פסקה ט 13
פסקה י 13
פסקה יא 14
פסקה יב 14
פסקה יג 14
פסקה טו 14
פסקה טז 15
פסקה יז 15
פסקה יח 15
פסקה יט 15
פסקה כ 15
פסקה כא 15
פסקה כב 15
פסקה כג 16
פסקה כד 16
פסקה כה 16
פסקה כו 16
פרק ג 16
פסקה א 16
פסקה ב 17
פסקה ג 17
פסקה ד 18
פסקה ו 18
פסקה ז 18
פסקה ח 18
פסקה יא 19
פסקה יב 19
פסקה יג 19
פרק ד 19
פסקה א 19
פסקה ב 19
פסקה ג 19
פסקה ה 19
פסקה ח 20
פסקה ט 20
פסקה י 20
פסקה יב 20
פסקה יג 20
פסקה יד 21
פסקה טו 22
פסקה טז 22
פסקה יז 22

פסקה כ 23
פרק ה 26
פסקה א 26
פסקה ב 27
פסקה ג 27
פסקה ד 28
פסקה ה 28
פסקה ו 28
פסקה ז 28
פסקה ח 29
פסקה ט 29
פרק ו 29
פסקה א 29
פסקה ב 30
פסקה ג 31
פסקה ד 31
פסקה ה 31
פסקה ז 31
פסקה ח 32
פסקה ט 32
פסקה י 32
פסקה יא 32
פרק ז 32
פסקה א 32
פסקה ב 33
פסקה ג 33
פסקה ד 33
פסקה ה 34
פסקה ו 34
פסקה ז 35
פסקה ח 35
פסקה ט 35
פסקה י 35
פרק ח 36
פסקה א 36
פסקה ב 36
פסקה ג 36
פסקה ד 36
פסקה ה 38
פסקה ו 39
פסקה ז 39
פסקה ט 39
פרק ט 40
פסקה א 40
פסקה ב 40
פסקה ג 41
פסקה ה 41
פסקה ו 41
פסקה ז 41
פסקה ח 42
פסקה ט 42
פסקה י 42
פסקה יא 43
פסקה יב 43
פסקה יג 44
פסקה יד 44
פסקה טו 45
פסקה טז 45
פסקה יז 46
פסקה יח 46
פסקה יט 46
פסקה כ 47
פסקה כא 47
פסקה כב 47

פסקה כג 47
פסקה כד 48
פסקה כה 51
פסקה כו 51
פסקה כח 51
פסקה כט 52
פסקה ל 52
פסקה לא 52
פסקה לב 53
פסקה לג 53
פסקה לד 54
פסקה לה 55
פסקה לו 55
פסקה לח 56
פסקה לט 56
פסקה מ 56
פסקה מא 56
פסקה מב 56
פסקה מג 56
פסקה מד 57
פסקה מה 57
פסקה מו 57
פסקה מז 58
פסקה מח 58
פסקה מט 58
פרק י 59
פסקה א 59
פסקה ב 60
פסקה ג 61
פסקה ד 62
פסקה ה 63
פסקה ו 65
פסקה ז 65
פסקה ח 65
פסקה ט 66
פסקה י 66
פסקה יא 67
פסקה יב 68
פסקה יג 68
פסקה יד 68
פסקה טו 68
פסקה טז 68
פסקה יז 69
פסקה יח 69
פסקה יט 69
פסקה כא 70
פסקה כב 70
פסקה כג 70
פסקה כד 70
פרק יא 71
פסקה א 71
פסקה ב 71
פסקה ג 72
פסקה ד 74
פסקה ה 75
פסקה ו 75
פסקה ז 75
פסקה ח 76
פרק יב 76
פסקה א 76
פסקה ב 77
פסקה ג 77
פסקה ד 78
פסקה ז 81

פסקה ח 81
פסקה ט 82
פסקה יא 82
פסקה יב 83
פסקה יד 83
פסקה טו 83
פסקה טז 83
פסקה יז 83
פסקה יח 84
פסקה כא 85
פרק יג 85
פסקה א 85
פסקה ב 85
פסקה ג 86
פסקה ד 87
פסקה ה 88
פסקה ו 88
פסקה ז 88
פסקה ח 89
פסקה ט 89
פסקה י 89
פסקה יא 89
פסקה יב 89
פסקה יג 90
פסקה יד 90
פסקה טו 91
פסקה טז 92
פסקה יז 92
פסקה יח 93
פסקה יט 93
פסקה כ 94
פרק יד 94
פסקה א 94
פסקה ב 96
פסקה ג 96
פסקה ד 97
פסקה ה 99
פסקה ו 99
פסקה ז 100
פסקה ח 100
פסקה ט 100
פסקה י 101
פסקה יא 102
פסקה יב 102
פסקה יג 103
פסקה יד 104
פסקה טו 104
פסקה יח 104
פסקה יט 105
פסקה כ 105
פסקה כא 105
פסקה כב 105
פרק טו 105
פסקה א 105
פסקה ב 106
פסקה ג 106
פסקה ד 106
פסקה ה 106
פסקה ו 106
פסקה ז 106
פסקה ח 107
פסקה ט 107
פסקה י 107
פסקה יא 107

פסקה יב 107
פסקה יג 108
פסקה יד 108
פסקה טו 108
פסקה טז 108
פסקה יז 108
פסקה יח 109
פסקה יט 109
פסקה כ 109
פסקה כא 109
פסקה כב 109
פסקה כד 110
פסקה כה 110
פרק טז 110
פסקה א 110
פסקה ב 110
פסקה ד 111
פסקה ה 111
פסקה ז 111
פסקה ח 111
פסקה יא 111
פסקה יב 111
פסקה יג 112
פסקה יד 112
פסקה טו 112
פסקה טז 113
פסקה יז 113
פסקה יח 113
פסקה יט 113
פסקה כ 113
פסקה כא 113
פסקה כב 113
פסקה כג 113
פסקה כד 114
פסקה כה 114
פסקה כו 114
פסקה כז 115
פסקה כח 115
פרק יז 115
פסקה ב 115
פסקה ג 115
פסקה ד 117
פסקה ה 117
פסקה ו 117
פרק יח 117
פסקה א 117
פסקה ב 117
פסקה ג 118
פסקה ד 118
פסקה ו 118
פסקה ז 118
פסקה ח 118
פסקה ט 119
פסקה י 119
פסקה יא 120
פסקה יב 120
פסקה יג 120
פסקה יד 120
פסקה טו 121
פסקה טז 121
פסקה יז 121
פסקה יח 121
פסקה יט 122
פסקה כ 122

פסקה כא 123
פסקה כב 126
פסקה כג 126
פרק יט 127
פסקה א 127
פסקה ב 127
פסקה ג 127
פסקה ד 129
פסקה ה 129
פסקה ו 129
פסקה ז 129
פסקה ח 129
פסקה ט 130
פסקה י 130
פסקה יא 130
פסקה יב 130
פסקה יג 131
פסקה יד 131
פסקה טו 131
פסקה טז 131
פסקה יז 132
פסקה יח 132
פסקה כ 132
פסקה כב 132
פסקה כג 132
פסקה כד 133
פסקה כה 133
פסקה כו 133
פסקה כז 134
פסקה כח 134
פסקה כט 134
פסקה ל 134
פסקה לב 134
פסקה לג 135
פרק כ 135
פסקה א 135
פסקה ב 135
פסקה ג 136
פסקה ד 136
פסקה ה 137
פסקה ו 137
פסקה ז 137
פסקה ח 138
פסקה ט 138
פסקה י 139
פסקה יא 139
פסקה יב 139
פסקה יג 139
פסקה יד 139
פסקה טו 140
פסקה טז 141
פסקה יז 141
פסקה יח 141
פסקה יט 142
פסקה כ 143
פסקה כא 144
פסקה כב 144
פסקה כג 144
פסקה כד 145
פסקה כה 145
פרק כא 146
פסקה א 146
פסקה ב 146
פסקה ג 146

פסקה ד 147
פסקה ה 147
פסקה ו 147
פסקה ח 147
פסקה ט 147
פסקה י 148
פסקה יא 148
פסקה יב 148
פסקה יד 149
פסקה טו 149
פסקה טז 149
פסקה יז 149
פסקה יח 149
פסקה יט 150
פסקה כ 150
פסקה כא 150
פסקה כב 150
פסקה כג 151
פסקה כד 151
פסקה כה 151
פרק כב 151
פסקה ב 151
פסקה ג 152
פסקה ד 152
פסקה ה 152
פסקה ו 152
פסקה ז 152
פסקה ח 153
פסקה ט 153
פרק כג 153
פסקה א 153
פסקה ב 153
פסקה ג 153
פסקה ד 153
פסקה ה 154
פסקה ו 154
פסקה ז 154
פסקה ח 155
פסקה ט 155
פסקה י 155
פסקה יא 155
פסקה יג 155
פסקה יד 156

פרק א

פסקה א

אמר ר"מ. כ"ז בב"ר פ' ל"ג [ובשמ"ר פ' י"ד ובוי"ר פ' כ"ז] ושם פירשתיו:

ממהי בה. ממה שהיא נעשה בה מכסין אותה:

מי שהוא כמו משהוא כלומר כשהוא:

אופטיאה. פירש הערוך כשאירע דבר של חשיבות וגדולה שממנו חושבין חשבונות בשטרות כמו שכותבין כך וכך למלך פלוני:

מה אמר להם שאו. דרשו לשון גדולה והתנשאות:

פסקה ב

בסיגמטין. הערוך לא פירשו ולפי הענין הם מטות מכובדות:

רבוצין. דרש ויסב לשון הסיבה כמו שהיו רגילין בימי חכמי התלמוד לישב על מטות סביב השלחן:

פדגוג. אומן ת"י פדגוג כאשר ישא האומן וגו':

משואיהם. משא שלהם להנהיגם ולהדריכם בכל דבר צרכם:

מתנהגים. בכל דבר צרכם:

קופחת. לשון הכאה כד"א לקפח בהם מקפח בהלכות:

שמא כמדבר. כלומר רק מדבר לבדו והלא קיימתי הכל כן הוא לקמן בפ' מסעי:

אלא אם ארץ וכו'. כלומר לאו דוקא לא כמדבר אלא אפי' אם ארץ מאפליה ובילקוט ירמיה לא גרס אלא:

והלקשתי. ואחרתי אותה כד"א יורה ומלקוש:

ה"ג שכן אמר יהושע לא נפל וכו':

ה"ג הרודה פת חמה אמרו ישראל כשהפת נתבשלת:

ה"ג היינו בידו כבתנור:

כד"א כי הוא רודה כו'. ויהיה פירוש רדנו ביטול הממשלה כד"א לדשנו שפירושו הסרת הדשן:

פסקה ג

והצנע לכת גרסינן:

ביד אדונים קשה גרסינן:

ה"ג אמר הקדוש ב"ה כך וכו' עד שאהא מדבר מלפנים:

קסטריות. פי' הערוך גזוזטראות בבנינים:

ולעולם הבא. לימות המשיח וכן תמצא בהדיא בפ' שני דייני גזירות שקורא לימות המשיח עולם הבא ועיין בב"ר סוף פרשה מ"ג:

פסקה ד

בשרר. בטבור:

משלשתן. משליש מהן וכדמפרש ואזיל ועיין כל זה בפ"ק דסנהדרין ומדרש חזית:

ולא היה א' מהן כו' בתמיה:

פסקה ה

ה"ג **וידבר** ה' אל משה במדבר סיני זהו שאמר וכו':

כתב לה כתובה גרסינן:

אלא מה עשה גרסינן:

בת אבות. כלומר בת טובים מבתי אבות:

ה"ג **בני** אבות הם בני אברהם יצחק ויעקב:

אפרכיא. פירוש הערוך מקום וארץ ושכונה:

תלוי ראש. שאו דריש לשון התנשאות ועלוי ותלוי ראש:

פסקה ז

הפקר. שפל ועניו ללמוד מכל וללמד לכל:

פסקה ח

הר המוריה: בילקוט ובתנחומא גרס הר חמד והכי מוכח לקמן וגם לא מצינו שנקרא הר המוריה ולעיל פ' שמות פ' ב' גרס חמשה שמות וקצת בטעמים שונות:

שבא שם. בשן דרש נוטריקון בא שם ובירושלמי שכיח מאד להחליף נו"ן במ"ם אדם אדן רשות הרבים רשות הרבין חסידים חסידין וכן הרבה:

גבן וכו'. הרי שגבן לשון פסול הוא:

ה"ג **הר** חמד שחמד הקב"ה לישב שם שנאמר ההר:

אפופסין. פירש הערוך גזר דין:

מחורב. מהר חורב:

פסקה י

א"כ אתה מוצא כו'. בתמיה ואולי צריך לומר אי אתה מוצא ומצאתי בספר הנקרא פסיקתא זוטרתי שכתב וז"ל למדנו שכל זמן שהיו ישראל עסוקין במלאכת המשכן לא חסרו מהם נפש אחת עכ"ל ובזה נחה שקטה תמיהת הרמב"ן על רש"י ז"ל כמו שהוא בפירושו:

אם מונה כו'. כלומר אם ימנה אותם לעתיד או לא ימנה אותם כל עיקר:

פסקה יא

ה"**ג לפי** שלא אמר לו הקב"ה:

קיסטנר. ההורג את המחויבים מיתה למלך:

סב רישיה דפלן. קח ראשו של פלוני כלומר שיחתוך ראשו:

אף בלשון. כו' כי היכי דלא לישתמע סב רישא דפלניא:

פסקה יב

פלטינין. בני פלטין המלך וחשובים הם למנות בפני עצמן:

פרופסיטוט. פי' הערוך לשון לעז הגדול שבשרים:

ואת ראשם לא תשא. וכדפירש לעיל סב רישיה דפלן:

ה"**ג ולא** עוד כן אלא לפי שנמצאו כו':

אחריך בנימין. כלומר רמז הכתוב שמלכותו חזר לאחור:

ונמצאו שמורים גרסינן:

ה"**ג ולא** תאמר שלא יגעו בו ישראל בשעת מסעות אלא אף בשעת המחנות לא יקרבו כו'. פירוש ולא תאמר שלא יהיו גזברים אלא אף בשעת החנייה לא יגעו בו:

שריחקו עצמן גרסינן:

פרק ב

פסקה א

קבע. קביעות ראייה וסמך וכל זה בב"ר פ' ס"ח:

מזוגין. לשון זוג כלומר נמנים בשוה:

ה"**ג ומן האזכרות כו'**. פירוש ממה דכתיב י"ח פעמים משה ואהרן וי"ח אזכרות בק"ש ובמזמור הבו לה' וכו' למדנו י"ח ברכות בתפלה:

פסקה ב

וישע כתיב. כלומר נוכל לקראתו וישע:

שמו בשמינו. ישראל כדלקמן בפ' זו דף קמ"ה ע"א:

פסקה ג

ניכרין. כל אחד ואחד לבדו ראובן לעצמו ושמעון לעצמו:

חבית זו גרסינן:

ודגלו כמנין ודגלו:

וגודלו. אצבעו. שמראה בו האזכרה. או פירוש ל' גדולה שמתגדל ומתרהב בי:
ודילוגו. ודגלו נוטריקון ודלוגו:
אלואי. כמו הלואי:
אמרו אלולי כו'. עיין זה בש"ה פסוק הביאני [ובפסוק מי זאת הנשקפה ושם הוא יותר מבואר]:
אילולי. כמו מי יתן הלואי:

פסקה ד

הגמונים וכו'. מיני שלטונים ושרים הם עיין כל זה בשיר השירים פסוק שובי שובי:
וישא בלעם. סיפיה דקרא וירא את ישראל שוכן לשבטיו:
וגדר. לשון גדולה והתנשאות כד"א הניחו לי מקום להתגדר בו פי' להתגדל:

פסקה ה

[ה"ג ומושלמים לי]:

פסקה ו

ועד שלא קבלו התורה לא עשה. לא עשה להם שום סימן חיבה או אפי' לא עשה ולא עכב אלא מיד כו' [וכן תמצא רבים בספר הזה]:

פסקה ז

ה"ג **להיות** עושין מפה וצבע:

פסקה ח

דייתיקי. שטר צואה:

פסקה ט

תנינן תמן. עי' בירושלמי בפ' מי שהוציאוהו:
כמערת צדקיהו. ומפרש בתנחומא כמערה שברח בה צדקיהו וגרסינן י"ב אמה אלפים אמה להילוך:
[ה"ג **אך** רחוק יהיה וגו']:

פסקה י

ה"ג **סיבב** לכסא ד' מלאכים]:
מי שסיים כמו כשסיים:
מי כמוך. הרי כתוב מי וכתיב אין כאל הרי מיכאל אוריאל משמאל עיין פ' שופטים הארכתי קצת בזה:

ויאר לנו. ויאר בהיפוך אותיות אורי וכתיב אל ה' הרי אוריאל וכן אל נא רפא למפרע הוא רפאל:

פסקה יא

כד אינון עתירין גרסינן. פי' כשהם עשירים היה מונה אותם בטלאים שכל אחד ואחד היה נותן טלה וכשהם עניים היה נותן כל אחד ואחד אבן אחד. בזק היינו אבן כן פי' הערוך ועיין מזה בפ"ב דיומא:

אנפריאות. שטר חשבון:

מפקד. לשון חסר כד"א לא נפקד ממנו איש ומצאתי בקובץ ישן מספר הוא המניין בפרטות ומפקד הוא המניין בכלל:

פסקה יב

ה"ג תאמר שיש כו'. מי יאמר שיש בו כח לעמוד ביראת בוראו וכן הוא בירושלמי לשון מורגל:

ונתן שמו. במה שנקרא אברם נוטריקון אברם וכן המלאכים נקראים בשם הש"י מיכאל גבריאל וכן כולם:

פסקה יג

ה"ג והיה מספר הסופר כמספר וכו'. ובא לפרש מה דכתיב והיה מספר דמשמע שיש להם מספר והדר קאמר אשר לא יספר ואמר המספר הסופר וכולי כמו מספר הכתוב בתורה מכל העמים וקרי בי' מספר ר"ל התורה:

ומוציאו בולים. ה"ג בערוך ופי' בו מראה זכוכית וזכוכית עצמה [וכן תמצאנו בב"ר פי"ו: **ה"ג ילדיו** מעשי יד]:

אינם שולטים אלא בלילה. כלומר כל שמחתם ושלטנותם שמראים הכל בלילה שביום אינם מראים מפני אימת המלכות:

פסקה טו

ועל דבר שאין הימנו כו'. כך השיב לו השושבין:

שלו. כלומר הרי הכתוב קראם עם שלו של הקב"ה שנאמר וינחם וגו' לעשות לעמו:

[**איני מבקשה** זנה גרסינן]:

מיושבת. כלומר נחה ומתונה במעשיה:

מה אחריו. כלומר מה כתיב אחריו:

אינה מכוונת. מבולבלת ואינה מיושבת ומכוון דבר על אופניו:

אלואי. הלואי:

אין אותו השבה וכו'. איך השבח ההוא ראוי ושייך למעשים אלו:
[**מה הוא** אומר עליכם גרסינן]:

פסקה טז

אינם חוטאים. בתמיה:
כשהיא קטנה. והוא הדין לקטן אלא מדכתיב אחות נקט לשון נקבה ובשיר השירים רבה גרס קטן:
אין הקב"ה מעלה עליהם. אינו מחשב עליהם חטאת:
לשעה. כלומר מה שקראן לא עמי אינו היה רק לשעה עד שיחזירם למוטב:
אפי' אחת שעה אחת ואולי שכך צריך להגיה:
בלא דעת סבורים. פי' אנשים חסרי דעת מבינים אותו שלא יהיה להם לאלוה כו':

פסקה יז

יוצר. אומן העושה כלי חרס:
זגג. אומן העושה כלי זכוכית:
זהבי אומן צורף זהב:
[**ה"ג על** הים לרוב ר"א כו':

פסקה יח

הדבר הזה גרסינן]:
מי שהוא כמו משהוא:

פסקה יט

נראה דצ"ל ד' פעמים בדגלים שתי פעמים בפרט וב' פעמים וכו':
סגולה אבן טובה או תכשיט חשוב:
[**ה"ג כך** צבאות יש לי בעולמי:

פסקה כ

ה"ג למי הוא נושא:

פסקה כא

ה"ג אומה או שלשלת יוחסין]:

פסקה כב

לא נתבעו. כלומר לא נתבקשו לשון תובע ונתבע:
זו היא שאמרנו כו'. דייק מדכתיב הכהנים כו' לכהן ש"מ דחשיבות אתא לאשמועינן:

פסקה כג

ה"ג ר"ע אומר על ההקרבה מתו. פי' שהקריבו אש זרה וכן הוא לעיל פ' אחרי מות ובילקוט פר' שמיני וכן הוא לפי דקדוק הלשון:

הקריבה. פי' שקרבו את עצמה ליכנס לפני ולפנים:

ה"ג שנאמר בקרבתם לפני ה' ר"א אומר אף משום הקריבה ופי' דר"ע סבר על ההקרבה לחוד מתו ולא על הקריבה ור' יוסי סבר על הקריבה לחוד מתו ולא על ההקרבה כדאיתא בהדיא בת"כ ובילקוט ריש אחרי מות ור' אלעזר סבר שעל כל אחד מהן על הקריבה והקרבה היו ראוין למות:

וה"ג בת"כ ר"א אומר כדי קריבה לעצמה וכדי הקרבה לעצמה:

[**ולהלן הוא אומר כו**'. כל זה פירשתי ריש אחרי מות:

פסקה כד

ה"ג להודיעך שלא היה עון:

ה"ג מיתתן של בני אהרן לפני כו':

פסקה כה

ה"ג שמהר סיני נטלו אפופסין]:

ודייה. ודאית שההנאה מזיו השכינה נקראת אכילה שממנו בא קיום וחיים לבעליה שנאמר באור פני מלך חיים:

[**ונמצא בשושבין** גרסינן]:

לגומיא. לפי ענינו הוא דבר שמצה [וה"ג לעיל ריש אחרי מות]:

פסקה כו

אמרה להם כך יעזרו עלי. כך יעזרו לי מן השמים:

פנימה וגו'. ממשבצות זהב לבושה כהן גדול הלבוש משבצות זהב:

פרק ג

פסקה א

עד לעולם הבא. דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכן מסיים בשוחר טוב שנא' והיה עקב וגו':

ניקלווסין. פי' הערוך מין פרי.

סולין. קוצים מלשון סילון ממאיר:

נובלות. פירות כמושין מלשון נבל תבול:

שולטין בו. עוקצים אותו:

להילול. להלל בו בחג הסוכות:
ה"ג בב"ר פרשה מ"א ובויקרא רבה פרשה כ"ב סיבים לחבלים. ופי' סיב הגדל סביב האילן העור העליון עושין ממנו חבלים:
שפעת קורות. פירש הערוך קורות גדולות:
לקרות. לעשות מהם תקרה לבית:
[ה"ג **בעלי משנה מהם בעלי אגדה כו**' עד צדקות וכל הענין]:
תאוה. שמתאוה התמרה להיות מורכב מארז אחר וכדמפרש לקמן ועיין בערוך ערך נסן:
[ה"ג **מעשה בתמרה א**' **שהיתה עומדת**] **בחמתן**. וחמתן שם מקום:
דקלי. אומן בקי בהרכבת דקלים:
תמרה היא כו'. לעיל פרשת לך לך גרסינן תמרה זו רואה ושם בפירש"י הביא גי' זו בשם שוחר טוב ובשוחר טוב שלפנינו גרס תמרה זו:
צפויין. שממתינים וצופים ומביטין:
[**עושה פחות משלשה** גרסינן]:
אנבונין. פירות כד"א ואנביה שגיא:
אעלה בתמר. ודרשוהו חז"ל על חנניה מישאל ועזריה כמו שפירש"י שם:
ה"ג **חריות לסוכה**. כלומר לסכך בו וכן אמר לעיל חריות לסיכוך:
סוריהון. הקוצים שבהם כד"א כקול הסירים. ור"ל הגרועים עמי הארץ ובשוחר טוב גרסינן בורים שבהם שנאמר כפלח הרמון רקתך:
[ה"ג **אין עושין ממנה כלים** כך הצדיקים ת"ל כארז]:
חילופין. דוגמתן ותמורתן וכן הוא לקמן בקהל' ובירושלמי:
שתולים. ר"ל קטנים ונערים כנטיעה זו:
[ה"ג הם בבית ה' אלו התינוקות:

פסקה ב

ה"ג רחב הזונה קרבה]:
מאן הוא בעי כו'. מי שרוצה לקרב ולבחור בו מקרבו אע"פ שאינו ראוי לקרבו:
מאן דהוא כו'. מי שהוא רואהו שמעשיו טובים:
[ה"ג התאנף ה' וכתיב ואתה הקרב את אהרן אחיך]:
לבית. לבית המקדש:

פסקה ג

אמרכלין. גזבר עליון נוטריקון מר על כל כ"פ הערוך בשם תוס' דשקלים וכן הוא בויקרא רבה פרשה ה' ועיין עוד שם פי' אחר:

לקחתי לי הלוים וגו' גרסינן ונאמר כי נתונים נתונים המה לי לשם הם מסורים לכהנים:

פסקה ד

[**ה"ג** כמה דתימא קדש לי וגו']:

פסקה ו

אלא הפריתי. כלומר לא נשארו כך אלא וכו' ואולי אלא הוא ט"ס:

שאלה וכו'. בפרשת ויצא ובויקרא רבה פ"ח פירשתיו:

זוכין. זכאין לפני הקב"ה ודריש בכושרות נוטריקון בכי שירות:

כמותן. דוגמתן כאלו הם אחד:

ומי כעמך ישראל גרסינן:

בשבעים נפש ואומות העולם הם ע'. הרי שישראל לא היו כי אם איש איש נגד אומה שלמה ואין לך יחידים גדול מזה:

על שהרחיקו עצמן. דרש בכושרות לשון כשר וטוב:

[**ה"ג** גל נעול אלו נשי וכו']:

פנויות. אלמנות וגרושות:

[**ה"ג** אלו ישראל ומשה והנה כו']:

בכושרות. דרש נוטריקון מי שבכה לשעבר היה משורר עכשיו:

וישר אל מלאך. דרש וישר לשון שירה בכתיבתו וכתיב בכה ויתחנן הרי בכה ושירות. או דרש בכושרת בכו ושרות לשון שררה ממש כמו וישר:

מפני שצפה כו'. דרש בכושרות למשכן ע"ש שנטהרו ונתכפרו בו ודרשו מלשון קורות כד"א כשורא בדברי רז"ל פירוש קורה על שם שאמר הכתוב קורות בתינו ארזים שדרשו חז"ל על המשכן וכמו שפירש"י שם:

פסקה ז

אבא סמוקיד. כך שמו:

ואמרתי לו כו'. כדדרש לעיל דכל דבר שהיה בכלל וכו':

פסקה ח

[**ה"ג** מן הזכרים אמר דוד כו']:

נשא נשואן. נשא משאן:

שמספגין וכו' כלומר רודין אותו מן העץ ע"י ספוג שנבלע השרף בתוכו:

ה"ג חביב הוא לעולם לפני הקב"ה:

בן קיימא. ראוי להתקיים שיצא מכלל נפל:

פסקה יא
נתכלה. ל' כליון:
לא היה משותף. שלא היה נושא במשאן אבל אלעזר הוא בעצמו נשא ד' דברים כדלקמן סוף פ"ד:

פסקה יב
לכך נקרא גרשון. נוטריקון יגור שן וכדמפרש ואזיל:
ואם בחקותי תמאסו וגו' ונתתי את שמיכם כברזל:
[**ה"ג** וג' של דרום שהיו לבעלי וכו']:

פסקה יג
ומבקרים אחריה. מפני השלום לחבבה על בעלה כמו שדרשו חז"ל שם:
למה נקוד. עיין בב"ר פ' פ"ד גרס למה נקוד על את וכן הביאו כל המפרשים וכן במסכת סופרים פ' שני ועיין כל אחד ואחד בפרשה שלו:
ה"ג עשיתם גלוים. פי' מצות הנגלות:
[ה"ג נקודותיהן מעליהם על פי ה']:

פרק ד

פסקה א
זונים. פסולת הנמצא בתוך החטים ועי' בערוך ערך זנין:
מודיאות. מדות:
אגודיהם. קשר שלהם כלומר הכל בכלל:

פסקה ב
פרגמטים. תיבה מלא סחורה של אבנים וכו':

פסקה ג
תנינן. ברייתא היא בפ' ר"א דמילה:
ואם דבר בריא כו' חי. פי' ראוי הוא להיות חי:
בערוך גרסינן תוטא אוכטו ועיין פירושו בב"ר פרשה י"ד:
לדבר תורה. כלומר סמך עצמו על דברי התורה:
תלוי ראש. דרש ושא ל' התנשאות:

פסקה ה
באיזה צד. פירוש כמו כיצד בתלמוד בבלי:

במנין הללו. במנין הלוים כמו ששנו בפרק בתרא דמסכת זבחים:

פסקה ח

שנאמר אחי יפת הגדול. עי' בפירש"י בפ' נח:

על חנם. בלא כוונה וטעם:

פרוקפי. מתנה של גדולה וחשיבות:

לחשך. לחש באזנך והוא לשון מורגל בתלמוד.

טרכסיטים. שולחני וע"ש שמונה מעותיו על השלחן נקרא טרפיס. והוא שולחן בל' יון:

זיטמא. דבר זיוף והוא מלשון זוטא שפירושו גרוע כ"פ הערוך:

אפרכוס. שר חשוב:

קטבלטון. לא מצאתי פירושו ואולי הוא מצע שפורסין על השולחן דרך כבוד ועיין ערוך ערך קטבל:

פסקה ט

ה"ג ורע"ג וכולהם:

[**שלכך** גרסינן]:

כ"ב אלף שלש מאות גרסינן:

לחש לי. משה רבי לחשי באזני במה שכתבו בתורה וכדמפרש ואזיל:

גנבן. העלימם והשמיטם בכללם בסוף:

פסקה י

כתב על כ"ב גרסינן:

הימך. כמו הימנך כלומר ממך ודעתך:

נתמצו. לשון מיץ אפים כלומר כבר כלו כולם:

היה נותן. בירושלמי סוף פ"ק דסנהדרין פריך וז"ל הגע עצמך שעלו כולן לוי א"ל מעשה נסים היו ומסורגין עלו עכ"ל פי' הלא יכול להיות שיעלו כולם בן לוי אף אותן רע"ג היתרים על הלוים ומשני מעשה נסים כו':

פסקה יב

לתלמוד. שילמוד ה' שנים דיני עבודה:

פסקה יג

ה"ג בני אהרן עושין כשהיו מורידין כו' עד ב"ר חנינא אלא כך היו. ופי' מה היו עושין שלא יראו הארון בשעה שפורסין את הפרוכת:

קונטסין. כמו קונדיסין:

צינוריות. ברזל חד עקום למעלה כדי להגביה את הפרוכת מתוך הקורקסין דהיינו הווין שהיה תולה בו:
ה"**ג** ומרפין את הקורקסין או ופורקין:
כדי שלא יראו גרסינן:
אמרו הפרוכת כו'. עיין זה סוף פ' פקודי:
ה"ג דומה לוילון:
בקונטיסין. קלונסין:
ה"**ג** שהמקדש מכוון כנגד ב"ה והארון כו'. ור"ל כנגד ב"ה למעלה. וכן מצאתי באות אמת:
ה"**ג** מזה ומזה מכוונים זה לזה. ופי' שהיו נתונים כל אחד ואחד על קצה הכפרת ופניהם זה מול זה:
ה"**ג** בעלי תורה שהם ספונים. פי' חשובים:
שלכך כתיב מלמעלה. ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה:

פסקה יד

וכרת לו. דרש כן מפני שהתכלת ירוק ככרתי:
שעל ידי חטא גרסינן:
א' לתנור. שהיו אופין אותו בתוכו בתנור:
ואחד לבצק. כשהיה עדיין בצק היו מתקנין אותו בדפוס שיהא עשוי כעין אותו דפוס:
רודה. מפריש ומוציא הלחם מן הדפוס ואח"כ היו נותנין אותי בדפוס ולא הניחוהו בדפוס הראשון לפי שנפחה בתנור וצריך דפוס גדול מן הראשון:
כדי. שלא יקלקלו את הלחם גרסינן וה"ג בפ' שתי הלחם ובתורת כהנים וכן אמר למעלה שלא ישבר:
כאי צד. כמו כיצד והוא לשון קצר מן כאיצד כלומר באיזו צד ואופן היה נעשה:
או שעשה ג' גרסינן:
ה"**ג** סדר זה ובזיך א' על גבי סדר זה וכל הענין מבואר בפרק שתי הלחם במסכת מנחות:
הרי אלו פסולין גרסינן:
ה"**ג** של זהב חלולין ומקבלין טומאה היו שם כו' עד לארכו של שלחן:
בערב שבת. פירוש בליל שבת:
ונותנין כו'. פי' על הרצפה היו מניחין לארכו של שלחן דאילו על השלחן לא היה מקום פנוי להניחן לארכן כן פירשו שם התוספות:

סמוכה למערכה. דריש על המערכה סמוך כמו ועליו מטה מנשה שפירושו סמוך כדאיתא פ' שתי הלחם:

ה"ג סניפין של זהב עושין לו:

וקרניו היו שם וכו'. שבראש כל סניף היו ב' קרניים כזה. ושוליו של לחם התחתון שהיה חד כשולי הספינה היה נכנס מכוון בין שתי הקרנות ואע"פ שגם ה' לחמי' שעליו היו ג"כ כספינה רוקדת מ"מ לא היו הסניפין סומכין אלא התחתון וכן הוכיחו שם התוס' לפי שא"א כלל בלא העמדה והעליונות היו מונחים על התחתונות ונסמכין ע"י כ"ח קני' כדאיתא בפ' שתי הלחם וכל זה למאן דאמר שלחם הפנים היה עשוי כמין ספינה רוקדת כלומר חד למטה שמרקד והולך מהרה אבל למאן דאמר שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה היו באותן סניפין פיצולין הרבה כמנין ראשי הקנים שהיו מונחים על הלחם. ויס"ג כמין דקרנין היו שם וכן הוא בפרק שתי הלחם:

שלא תהא רוקדת. מרקד ונופל לצדדין כך יש לפרש גי' הספר וטוב להגיה דומות לספינה רוקדת כו' עד כדי שיהו הסניפין מגביהין וכו' וכ"מ בא"א:

כנגד הלחם. כלומר תחתיו ממש ושוה לו:

ונסבה ורחבה למעלה גרסי'. ול' המקרא ביחזקאל מ"א:

על הכלים וכו'. אבל לא על השלחן עצמו:

פסקה טו

לפי שעומדת בהיכל כו'. שהוא נגד ב"ה של מעלה לפיכך היו מכסין אותה בתכלת הדומה לרקיע כמו שפי' למעלה:

פסקה טז

אותם על המוט גרסינן:

ה"ג זה היה מזבח הזהב מזבח הנחושת:

פסקה יז

שאורג כו'. כלומר מבדיל ומציל:

תנו. כמו תנו רבנן:

תנו אש תמיד גרסינן:

אף בשבת כו'. תמיד קדריש:

פסכתר. כפיפה של נחשת:

סירות. היינו פסכתר וכן תרגם אונקלוס סירותיו פסכתוריהון:

פסקה כ

ה"ג בקדש הקדשים וארון קודש קדשים ואין ק"ק מזיק לק"ק אבל בני קהת אינם קדש קדשים וארון וכל כו':

ביריות. מקומות המבצרים:

קילוני. נראה שהוא לשון קול על שם שזכה לכך על שהגביה קולו בעניית אמן או הוא לשון גזירה כמו קלון אנא שפירושו גוזר אני וע"ש שהיה גוזר על כל קראוהו כן:

איני מעלה את הארון בחשאי. ע"ד ברוב עם הדרת מלך:

שיקבצו אליהם גרסינן:

ה"ג כמה זקנים מינה דוד שם. דוד שם היה ממנה נשיאים וזקני העדה ודייק מדכתיב ל' אלף ובד"ה כתיב שקבץ כל ישראל שמע מינה אלו ל' אלף היו זקנים:

דרגון. בערוך משמע שמירה ומגן:

ה"ג בירושלמי דפרק חלק ויוסף ל' אלפים עוד ל' אלפים ופשוטה דקרייה ל' אלפין הרי צ' אלפין:

ופשוטה דקרייה. פשוטה של מקרא:

אשר נקרא שם וגו' גרסינן:

וכל כינוייו. מיתורא דשם שם קדריש:

לא נתן. עגלות אלא בכתף ישאו:

נענש. דוד שבאת לידו שנתעלם וכו':

התעיף. לשון כפל וכפלת ת"י ותעיף שאם תכפול עיניך לסתום עין בהיסח הדעת מהסתכל בהם מיד ואיננו כפירש"י:

ואיהו אתייה גרסי' בפרק אלו נאמרין. ופי' הוא הביאו על עגלה:

ה"ג בירושלמי והוה ארונא טעין כהניא לרומא וכו'. פירוש והיה הארון נושא הכהנים למעלה וחובטן למטה לארץ:

ואייתי'. והביאו:

א"ל לית וכו'. לשון שאלה אין אתה יכול לומר לי מה נעשה לארון זה:

דהוא טעון כהני' גרסינן:

שאל לאינון חכימיא כו'. שאל לאותן חכמים שמנית ודרך קינטור א"ל כן על שלא מינה אותו עמהן ואמר דוד מי שידע להקים הארון שיעמוד על העגלה ואינו מקים אותו יהא בסופו בחנק:

א"ל דבח. זבח לפניו זבח והוא עומד:

מלה דמינוקיא וכו'. דבר שהתינוקות אומרים בכל יום בב"ה:

ה"ג ודא רבתא א"ל דבח כו' ופי' וזה דבר גדול שיזבח לפניו אמרת לו:
דבח וכו'. היה דוד זובח לפניו והיה הארון עומד כההיא דתנינן פ"ק דב"ב:
ה"ג אין רק אין מיעוט וכו':
העמודים עומדים. עמודים של כסף היו מונחים בארון רמז לקיומם ועמידתן של ישראל כדאיתא התם:
לקוח את ספר וגו'. סיפיה דקרא ושמתם אותו מצד ארון:
לכך כתיב וישאוהו וגו'. סיפיה דקרא עם ארון האלהים:
ומשחקים לפני ה' וגו'. ובמנענעים דרש ביה לשון ניענוע:
כתוב כידון. בד"ה גורן כידון והוא רומח או אלה:
בתחלה כידון. על שמת עליו עזא:
ולבסוף. כשהעלוהו מבית עובד שנשאוהו הלוים ולכן כתיב שם בד"ה ויהי בעזור האלהים את הלוים שהיה הארון נושא את נושאיו וכ"כ הרד"ק אבל רש"י פירש בפרק אלו נאמרין שלבסוף היה נכון לבית עובד שנתברך בגללו ועיין שוב שם:
שלו. פירש"י ששגג לאחוז בארון:
שעשה צרכיו. פירש"י דדרש מלשון כי ישל ושלייתה דבר שמשיל ויורד מלמעלה למטה:
כחררה. עוגה שאופין על הגחלים:
מאי טעמא. מ"ט דרשת להאי ויחר לשון חררה יותר מכל ויחר דכתיבי בתורה ומשני משום דלא כתיב ביה אף וכל שאר ויחר כתיב ביה אף והכי איתא בהדיא בפרק אלו נאמרין:
ועובד אדום. פירש בני אדום ואחיו הכל ס"ב שכן מנה אותם בד"ה סימן כ"ו:
ה"ג אדום שהאדים פני דוד:
פעולתי. שם בן עובד השמיני בד"ה סימן כ"ו ושאר הבנים שמותם מבוארים מעצמן ולכן לא שאל עליהם וע"ש:
אפטרה. שנפטר מן האכסניא כדאיתא בפרק הרואה:
לתלתא ירחין. שכך שהה בביתו:
ובנו ששה וכו'. ובירושלמי פרק החולץ ובפרק הרואה בתלמודא דידן חשיב שאשת אדום ילדה גם כן ששה:
ותמניא דידיה. שמונה בני עובד עצמו:
ולא נזוקו גרסינן:

מקרא חד פרוש וכו'. ואותו מקרא שבד"ה הוא פי' למאי דכתיב בשמואל שור ומריא היינו ז' פרים וז' אילים ויהיה שור ומריא שם הכלל כמו ויהי לי שור וחמור וששה צעדים דכתיב בשמואל פירוש לויזבחו שבעה פרים שבד"ה שהיה לאחר ששה צעדים:

ה"ג על כל ו' פסיעות ז' פרים:

סתם. כלומר כפשוטיה בלי פזוז וכרכור:

לאו. כלומר לא עשה כן:

מה שאפשר לומר. בפיו הכל היה עושה:

וכתיב ודוד מכרכר גרסי':

כירי רם. נוטריקון של מכרכר. כירי אדון כמו סך כירי פלסתר וכלפי הקב"ה אמר כן או יש לומר שאמר כן על הארון ע"ד ש"ה ארון הברית אדון כל הארץ ואע"ג דכירי בכ"ף היינו עבד כדמוכח בפרק כיצד מעברין ובפרק שלוח הקן צריך להיות דהיינו כשהכ"ף רפויה או לא היו מהדקין הכ"ף כל כך כמו הקו"ף אבל כשמהדקין אותה היטב משמעותיה ג"כ אדון:

מציצות. מביטות כד"א מציץ מן החרכים:

סנונים. מזוקקים ומצורפים אמרות ה' צרפתהו תרגום מימרא דה' סנן יתיה כזה שהוא מסנן דבר מה במסננת כדי לזקקו:

קולו פוזז. צלל כפעמונים:

ה"ג יכול לא היה דוד כו':

אספירס ומשוייר. מיני בגדים ארוכים דרך צניעות והוא היה מהפך שוליהון מלמטה למעלה כדי שיהא קל ברגליו כדלקמן ובא"א כתב בשם הערוך משוייר קופץ:

ה"ג אשפר אחד מששה בפר כן הוא במסכת פסחים:

נגלה. לשון גלוי:

לאכול פניו. דרך משל הוא או צריך להיות לאבל כלומר לבייש פניו:

הלווי. כמו הלואי:

הריק שבריקים גרסינן:

זה ארכיטס. בערוך משמע שר על הלסטים וגרס ארכלסטים ארכי פירשו שר ודריש א' הריקים המיוחד שבריקים:

לבין בית אבא גרסינן:

כסוכה. להסך קדריש לשון סוכה:

פעליונים. וילונות סדינים או סודרים ועי' בערוך ערך פליוס:

והיה חמי ליה. דוד היה נחבא במערה והיה רואה אותו וכו':

ה"ג בירושלמי בפרק כהן גדול משולשל צבחר וכו'. פירוש משלשל ומוריד בגדיו מעט וחזר ומעלה אותם מעט כדי הצורך כדאיתא בפ' ב' דכתובות דמהדר ליה למתא שושילתא:

וה"ג בהדיא בירושלמי דפ' החליל משלשל ציבחר ומסלק:

ה"ג בירושלמי בפרק החליל אמר דוד לית אריך מנגע וכו'. פי' אינו הגון לנגוע בגוף צנוע הזה:

ותחס עליך. גם זה בפרק הרואה:

אימהות. ל' אם למקרא:

ליואי. כמו הלואי:

שגעתה. שצעקה:

[הכי גרסינן שאמר לפני אלהים ה' לא גבה לבי וגו']:

כהן ינוקא וכו'. כזה התינוק שיוצא ממעי אמו:

לגמול. לקטן כד"א כגמול עלי אמו:

עביד מגירם גרסינן. ופירוש עושה תבשילין:

וזוסטא. לפי הענין פירושו ומלוכלכים:

ה"ג בירושלמי בפרק המצניע אלעזר היה דוכנין וכו'. ופירוש לשון שררה כד"א בפ' לא יחפור ריש דוכנא ועי' ערוך ערך דכן:

ה"ג בירושלמי ומנחת התמיד של יום תלויה ובין הערבים היכן היה נתון אמר רבי אחא כו':

הכי גרסינן בירושלמי וכן הביא רבינו בחיי כמין צלוחית קטנה היה תולה באפונדתו:

בזינו. בחגורו:

[**פקדת כל המשכן** גרסינן]:

פרק ה

פסקה א

ה"ג מעשרותיהם שאין וכו':

עשר במקדש. בפסיקתא זוטרתי קחשיב להו חטאת בהמה. אשם ודאי. זבחי שלמי ציבור. חטאת העוף. ואשם תלוי. לוג שמן של מצורע. שתי לחם. לחם הפנים. מותר העומר. שירי מנחות:

עשר בגבולין. תרומה. תרומת מעשר. חלה. ראשית הגז. מתנות שהם זרוע ולחיים וקיבה. פדיון הבן. ופדיון פטר חמור. שדה אחוזה. שדה חרם. גזל הגר:

ד' **בירושלים**. בכור. בכורים. המורם מתודה ואיל נזיר. עורות קדשים. התם קמפרש להו כל אחד ואחד כמשפטו:

מאותן. מכל אותן שונאים שהיו באים נגדינו ולא היתה להם תקומה בפני הארון:

[**כנגדנו** גרסינן]:

מכאן אתה דורש. מדכתיב אש אכלה שני פעמים כתיב הוא ש"מ שני ניצוצים היו:

שפה. נוגע בחזקה כמה דאת אמר ושייף ועייל:

ד' **משפחות**. גרשון קהת ומררי ואהרן עם בניו וכן הוא לקמן פרשה ו' בהדיא:

[**אצל** בני חדש בני קהת גרסינן ח' אלף ושש מאות:

ה"ג מתוך שהיתה האש]:

היו מתמעטין. ואע"פ שלפי סדר הפרשיות היה מנין זה קודם שנשאו הארון שהרי בראש הספר כתיב באחד לחדש השני ומצוה והולך על סדר נסיעתם ובעשרים לחדש נסעו ככתוב בפרשת בהעלותך מ"מ ס"ל דפרשה זו של אל תכריתו לא נאמרה עד אחר נסיעתן ונכתבה פה אצל סדר הנסיעה דאל"כ מהו זה שאמר אל תכריתו ומי הוא זה שהכריתן אם לא ע"י נשיאות הארון ועוד דאם לא כן לא ידענו למה נחסר המנין השני מהראשון כל זה השיעור ולא מצינו בהם חטא משפט מות ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש שהיו נכרתים ע"י נשיאות הארון ונחסרה מהם כל כך ולכן צוה ששוב אל יגרמו להם כריתה אלא אהרן ובניו יכנסו ויסדרו דבר דבור על אופניו. וכן מצאתי שוב בפי' החזקוני בסדר פנחס בפר' ואלה פקודי הלוי וגו' עד ויהיו פקודיהם כ"ג אלף ופי' הוא ז"ל וז"ל מנין זה מוכיח שהארון היה מכלה בהן שהרי הם נמנים מבן חדש ולא נוסף במנין ל"ח שנה רק אלף וישראל שמתו משהיו מעשרים ומעלה היה מספרם עכשיו קרוב למנין שבמדבר סיני עכ"ל הרי שמהקושיא בחסרון המנין למד שהארון היה מכלה בהם כי בלעדי זאת לא יוכל למצוא מקום לחסרון המנין והוא הדבר אשר דברתי:

מתכלין. נעשין כלה מרוגזו של הקב"ה:

פסקה ב

לא תטה משפט. דייק מדכתיב בשער וכל מקום שנאמר שער מדבר בסנהדרין או דיינים:

כי תכלה. סיפיה דקרא ואכלו בשעריך:

פסקה ג

[**ומה על בן נכר** גרסינן]:

לבני אני פוסל. בתמיה:

[**אין מדותיו** גרסינן]:

אנדרולומוסיא. אבדון כולל על כולם:
הורג הטובים וכו'. לפי שאינו יודע מי מרד ומי לא מרד:

פסקה ד

[ה"ג כשם שהגיע לבני אהרן לפיכך הוא כתיב כו':
ה"ג ברשעים מצינו שעשה:
ה"ג על התורה שנתנה לארבעים:
שנוצר במ' גרסינן:
ה"ג ונתחייב מיתה ונלקה ארבעים]:
ולא גמר יומו של הקב"ה. שהוא אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול והוא לא היה חי כל אלף לקיים כי ביום אכלך מות תמות:
[ק"ו **לצדיקים** גרסינן:

פסקה ה

ה"ג בר איבו אמר די הוא וכו']:
אלא על המשפחה. של קהת:
לכל השבט. של לוי:
[**דברים שלא נעשו** גרסינן:
ה"ג עתיד לבקש לפני האלהים:
אותן. כל השבט]:
חסר כו'. בתמיה וכי חסר הכתוב כלום:
לו. על קרח וסיעתו:

פסקה ו

שיחד הקב"ה שמו גרסינן וגם הגירסא אפשר לישב מלשון י"ט שחל להיות:
קץ גאולה החתום. דרש אחטם כמו אחתם ופירש אסיר ואפתח החותם כמו ודשנו פירש הסרת הדשן וכן רבים:

פסקה ז

וכלים. ומונעים כד"א כלאם שפירש בו מנע הדיבור מהם וכן ויכלא הגשם:
[**והרגיש בו שמבקש לצאת** גרסינן:] ה"ג מהרה בדילוג. פירוש שילך בקפיצה וריצה ודייק מדכתיב מהרה:
מרי. אדוני:
כלין. מונעין:

[ה"ג למד מכאן יש וכו':
ה"ג ומהן בני קהת שנושאי הארון היו:

פסקה ח
השבטים לא איכפת גרסינן:
כלי האריגה גרסינן:
או כל דבר על העגלות גרסינן:
ה"ג מעולים מכל הלוים שכל הלוים שהיו כו' עד מהלכין כדרכן:
מהלכין אחוריהם גרסינן]:
פלאטיני. חשובים כבני פלטין:

פסקה ט
כבלע. כשיעור הרף עין שהמכסה יורד למטה על העין ומכסה העין וחוזר ונגלה עד מהרה וזהו הרף עין שנרפה העין מראייתו:
קוצרים ומשתחוים. פירש"י בפ' אלו נאמרין לא היו בטלים ממלאכתן לכבודו והאי ראו לשון בזיון הוא כמו אל תראוני שאני שחרחורת ועי' מזה בב"ר פרשה נ"ד:
[ה"ג ומאן פייסך דאיפייסת]:
מאן אמרייך. מי הכעיסך שהכעסת ולא הצלת עצמך מן השבייה ועתה מי פייסך שנתפייסת לבא מאליך:
איתא חמי. בא וראה:
[**כמה תקלה** גרסינן:
ה"ג כל אחד ואחד שקול כחמשים אלף]:
מי הרג אותם. כלומר מאי זה חטא:
בני אוהבי וידידי. זה אברהם שנאמר זרע אברהם אוהבי ונאמר מה לידידי בביתי דרשוהו חז"ל על אברהם אבינו:
חסלת סדר במדבר בסיעתא דשמיא

פרק ו

פסקה א
אמר המבאר טרם אני אחלה לדבר בביאור הפרשה הארוכה והרחבה הזאת לעצור במלין לא אוכל כי אם דברתי דברי על אוזן שומעת המעיין יצ"ו. דע אתה המעיין. יברכך השם שבפרשה הזאת תמצא לפעמים כתבתי על קצת עניינים עיין במקום פלוני ולא אצתי לבא ולהרחיב הביאור על אופן שלמותו אפס קצהו כמקצר ועולה אמנם היתה

זאת לבד ביש מקומות שיצא המחבר ז"ל מגדר האגדה לבאר ענין ההלכות ודיניהם כעניני גזל ופר' סוטה ונזיר וברכת כהנים וכיוצא בהם וטעמי ונמוקי עמי להיות דרובא דאנשי המעיינים בספר הזה שמו פני כוונתם לבד אל הדרושים ההולכים על דרך האגדה יען כי הוא רוב מנין ובנין בספר זה ומעט מזער היוצאים מן הכלל הזה והם בטלים ברוב האלף וא"כ למה לי להגדיל אמרי' ודברים דברי' הדברי' להביא שרשי העניני' ההם למוצאיהם בגובה ועומק ואורך ורוחב תרבה הפעולה למעט תועלת אכן אם באולי ימצא איש נלבב ילבב ימאן מלהניח דבר גדול וקטן מלעמוד על המכוון בו כמשפט אוהבי אמת המעריכים המעט מן הטוב כקטן כגדול הלא הצבתי לו ציונים באות אמת יורהו דרך נכון מן מוצא דבר שרשיו וענפיו עמודיו ואדניו לא יעדרו דבר ועד מהרה ירוץ ויבקש וימצא מה שלבו חפץ זה היתה הכוונה לא זולתו. וה' יתברך יאיר עיניך ועיני בתורתו אמן:

שמע נא. סיפיה דקרא היושבים לפניך והם היו נביאים כדמפרש ואזיל וכל הענין בירושלמי סוף פ' בתרא דהוריות:

אמרכל. גזבר עליון נוטריקון מר על כל שכל דבריו מתקיימים ועיין עוד לעיל בפ"ג:

גר קודם לעבד משוחרר. בירושלמי מפרש הטעם מפני שעבד עסקו רע עם הבריות אמר ר' יוחנן אל תאמן בעבד עד ששה עשר דורות ויליף לו מישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה והרג גדליה במצפה:

יקרה היא וגו'. דריש ליה בגמרא דידן סוף מסכת הוריות יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים פירוש לקדש קדשים:

סברין מימר. התלמידים היו ר"ל:

לפדותו. מבית השביה:

לפני לפנים. לפנים מכל השורות של התלמידים והוא נכנס ויושב בראש ישיבה לפנים מכולם:

פסקה ב

דוגמא דידהו. גרס בבראשית רבה פ' ע"א ופירושו מה שחפצים בו וקובעין דוגמתו ומגמתו נגד עיניהם ולבם כד"א ועינו כעין הבדולח:

ואין עיניו וכו'. עכשיו לא דרש ליה מעין דוגמא והוא כמו דבר אחר:

פשוטי הלוים שאינם בכורים שאותן שהיו בכורים לא היו פודים בכורי ישראל שדי להם להפקיע את עצמם:

וליתן ללוים לאהרן ולבניו. ככתוב בפרשת במדבר:

לחשך. אומר לך ומלחש באזניך:
ואחר. ואח"כ:
ויצא ממנו אהרן. בני קהת עמרם היה קדש ולא קדש קדשים:

פסקה ג

[**ולא לבתי אמותם** גרסינן]:
ונתרבה. שלובש שמונה בגדי' שמונה ימים עיין בפ"ק דיומא:
עשירית האיפה וכו'. כל זה בתורת כהנים ובשקלים בפ' מעות שנמצאו:
אא"כ למד חמשה שנים. עיין זה בפ"ק דחולין:
[**מושיבין אותו בלשכת הגזית** גרסינן]:
הכי גרסינן ר"ש בן לקיש אומר היה רבי מאיר תחש כו'. ועיין בפרק במה מדליקין:
מזה למדנו כו'. שהרי שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו כדאי' פ"ק דע"ז ויחמור פי' הרד"ק שהיא חיה דומה לעז גדול ואנחנו פותרין אותו בל"א איינהארן פי' בעל קרן אחת:
[**העולה** וגו' גרסי']:
ארכו חמשה. כל זה במסכת זבחים פ' קדשי קדשים:
להלן. בבית עולמי':
אוסרים. קושרי':
נשיאות ראש. נשא את ראש:
כן עבודת בני גרשון. עי' לקמן ע"ב:

פסקה ד

פשוט. שמררי לא היה בכור:
בא מבית אב וכו'. שגרשון היה בכור:
ובהם אוסרים העמודים והבריחים גרסי'. פי' בשעת המסעות:
אטבי. מסגרת של ברזל כדאי' במס' שבת בפ' הזורק:
ה"ג בני מררי על שלא היה נשיאת' מבית אב וכו':
ה"גהיתה ביד איתמר מלמד כו':

פסקה ה

לפי שאהרן ממועט כו'. עיין בפירש"י ריש פרשת ויקרא ולקמן בסדר זה פרשה י"ד:

פסקה ז

היו שמונה אלפים גרסינן. ועיין ריש פ"ה:

פסקה ח
משנכנסו לא"י. זו היא שאמרו לעיל ריש פ"ה:
שני שלישים. כמו בני קהת:
ה"ג אלא היה מאה ול' יותר וכו'. ועיין לעיל ריש פ"ה. [ה"ג שימנה אהרן עם משה הקב"ה כו':
ה"ג אבל משה משמע שבמנין וכו' אינו רוצה שימנה עמי גרסינן:
ה"ג אף על פי שבדעתו של הקב"ה היה שימנה אהרן עמו כל הלוים:

פסקה ט
ולא בבני קהת גרסינן]:
ה"ג שאף הם לא הגיעו לחצי אותם כו':
[ה"ג ז' אלף וה' מאות ומבן ל' שנה ומעלה לא היו כ"א ב' אלפים ול' ושש מאות מבן שלשים ומעלה וגו' מבן נ' שנה ומעלה היה פסול וכו']:
מחמשים שנה חוזר לנעילת שערים. עיין כל ענין השיר בפ' אין נערכין:

פסקה י
מוקמין וכו'. לומדין ומעמידין הדין מפסוק זה:
שצריכה עבודה וכו'. ואין השירה עבודה בפני עצמה אלא עבודה היא לעבודת הקרבן כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה:

פסקה יא
הביא משה. במה שאמר תפקדו לשון רבים:

פרק ז

פסקה א
לא עשה. לא נשאר ולא נתעכב במראה הזאת אלא וכו':
ומי שהו. כמו ומשהו:
[**ע"י שהיו** גרסינן]:
הדמוסין. שורות הבנין נקראו דימוסין:
הכי גרסינן כך היא כבודה בתמיה:
[הכי גרסינן עד שיעמדו אחרים הרי אני משהה כו':
יש לך ללמוד ממקום אחר גרסינן]:
אשר שמתי. פי' אשר שמתי עליך במצרים ע"י עבודתם:

מגלגל בדברים. י"ל כשהייתי רוצה לצוות דבר מה הייתי נגלה בדבור אל משה אבל לא היה לי ביניכם קביעות מקום ולכן לא הייתי מקפיד על שיש ביניכם זבים ומצורעים: [**מעורבים עמכם** גרסינן]:

פסקה ב

עד שמנה אותם. עד שמצא ועמד על סוף מניינם:
[**לאהלו של כל אחד** גרסינן]:

פסקה ג

פריפסיטין. פי' בערוך לשון גדולים וחשובים:
דוך דוכנין. דוכוס על הדוכסים וכן פי' הערוך בשם הירושלמי:
דונטיבא. מנה ופרס מבית המלך כן פי' הערוך:
בסטיא. לפי הענין הוא מין בגד:
לאיסרטיוטות. שרים:
ספקולא. עונש מיתה כ"פ הערוך ועיין בב"ר פ' ע"ט ותמצאהו:
קטריקס. עונש קנס:
קטפירס. פי' הערוך עונש מלקות וע"ל פרשת מצורע פר' י"ח כל הענין:
מטלון. מטיל טרוד וגלות על המחויבים מלשון שלש אני נוטל עליך או הוא לשון הסגר ועצרה והרבה הם בספר זה:

פסקה ד

[ה"ג אי אתה שומע שמעון אחי כו']:
בקרביהן. לשון הקרב והכרעים וכדמפרש ואזיל:
[**שהוא נימוח באיבריהם** גרסינן]:
פכסמין נוטריקון פס כוסמין:
בזום. במרק כן משמע בערוך:
ופותין. לשון פתות אותה פתים:
פסיון. מין שליו:
טווס. פאוו"א:
ה"ג הערוך ערך זר ולעיל פר' מצורע לזרנא ולבטנא ופי' בו לזרנא ענין הרחקה ולבטנא נפוחת הבטן וע"פ בטן:
ה"ג הערוך ולעיל פרשת מצורע פ' י"ח לזרא לקדרא. ופי' הערוך תולעים ובערוך ערך דררא גרס דרריא:
דורא. פי' הערוך בערך דר מיני תולעים:

היכן. כלומר איך הם:
[**אלא ארבעים יום** גרסינן]:
חסר מקרא וכו'. אם אמר ואתם תהיו ממלכת למה אמר לי:
י"א יום מחורב. פי' מאותן ימים שהייתם בחורב בהר סיני שהיה בין הכל מ' יום ועיין בב"ר פר' מ"ב:
סיגים. תשגשגי נקוד בשיבולת לשון סיג והוא ממלות הכפולות:
[ה"ג וראה אותה ואמר מה נאה]:
שהפריגה. שהמירה שהחליפה את עצמה מטובה לרעה לא נמר ת"י לא פרג ודרש תפריחי כמו תפריגי הגימ"ל רפויה אחר יו"ד הנחה והשני דרש שפרח הזרע והלך לו ולא נשארו רק הגבעולים:
[**תיפח רוחך בערב** גרסינן וגם גירסת הספר אפשר לקיימה וק"ל]:
ולא קיימתם וכו'. רישיה דקרא נד קציר פי' קציר הקציר נתנדנד ממקומן:
גבר. חזק וכבד כמו שפירש"י ורד"ק:
מנתשת. לשון תשות וכד"א אנוש אנוש בקמץ ועיין כל זה בויקרא רבה פ' י"ח:

פסקה ה

[**והבריות אומרים**. פי' על שהם רואים מוציא כליו וכו' והיינו יגל יבול ביתו שנגלה מה שבתוכו]:
ואם אין. כמו ואם אין מחני פי' ואם אין רצונך ללמוד משם ששם לא היה כי אם שחין למד אותו מיואב ובא"א הגיה למד מכאן למד מיואב:
כבר את וכו'. בתמיה:
ונשבע לו. שנאמר הואל קח וגו' הואל לשון אלה ושבועה פי' נעמן אמר שישבע לו כן פירש"י במלכים ובפרק חלק וכן בהדיא במדרש שמואל פ' ט"ז:
ששלח אצלו גרסינן:
מאומה. לשון מום שאין הברת האל"ף נכרת ורש"י פי' שהכתיב הוא מומה:
כאב אנוש. כדלעיל:

פסקה ו

שג' דברים כו'. מעשה עגל. ושנעשו מצורעים. ונשתלחו מן המחנה וכל זה תמצא בספרי:

פסקה ז

תייחס לענין חלוק הארץ. פי' אותו לשון צווי הוא ייחוס ושייך לענין חילוק הארץ ודוגמא זה עיין בב"ר פ' ל"א וז"ל זה שיכון לעשיי' התיבה שפירוש רש"י יחוס ושייכות וכן לקמן דף קע"ג ע"ג:

פסקה ח

זב גמור. בעל ג' ראיות:

מפתח ירושלים כו'. כל זה בספרי ובמסכת כלים:

בביאה. אם עבר טהור תחת אילן בעוד שהמצורע יושב תחתיו טמא גם הוא אבל אם הטהור יושב ומצורע עובר טהור וכל זה עיין בפ"ק דמסכת כלים ופ' י"ג דמסכת נגעים:

אבן מוסמא. פי' אבן או דף מונח ע"ג כלים אפי' י' זה על גבי זה והזב יושב על האבן וירד ובא טהור וישב לו על האבן טמא הטהור ועיין שם בפירוש הר"ש טעמו ונימוקו:

עשר קדושות. פ"ק דמסכת כלים ואע"פ שהם אחד עשר עיין בערוך סוף ערך עשר דפי' בשם רב האי דא"י אינה חשובה קדושה לפי שבשאר הקדושות יש בהן כבוד למקום מה שאין כן קדושת ארץ ישראל וי' קדושות הן בתוך א"י ועיין במסכת כלים בפי' הר"ש שהאריך בזה:

[ה"ג בה' דברים כו'. עד שאין בעלי מומין ופרועי ראש כו']:

אבל יקצו. יחדו להם מקום מיוחד בתוך המחנה:

[ה"ג מה מעלה בין האולם ולמזבח ולהיכל אלא כו']:

פסקה ט

לא הוצרכו. לעשוי וכפייה:

שיעשיאום. שיכפו אותם לשון גט מעושה:

פסקה י

בביאה. כבר נתפרש בסמוך:

שני רעים. שני חבירים ור"ל הקב"ה ולהבדיל בין קדש לחול ע"ז שבחרו ועיין זה במדרש איכה בפתיחת שקדתי:

והשילוח הזה. דכתיב בפרשה וישלחו וגו':

ולמה סמך כו'. י"ל משום דכתיב תשלחום ולא כתיב תשלחו כמו שכתוב גבי גלות מדי מזכר עד נקבה תשלחו מ' הכינוי שב אל הצרוע והזב הנזכרים בפסוק ראשון אצל גלות בבל לרמז לנו שהם דומים זה לזה ואח"כ אמר ואע"פ שגלות מדי מבדיל ביניהם למה לא סמכם זה לזה ממש אלא מפני וכו':

[ה"ג אלא מפני שגלות מדי כו':
ה"ג שאם יעשו תשובה במלכיות]:

פרק ח

פסקה א
על שם והיו עיני ולבי. לבנון נוטריקון לב ועינים:
[ה"ג יחיו דגן יעשו כו':
עיקר הם כישראל גרסי']:

פסקה ב
שאינן נחלה וכו'. שלא יכול אדם לירד בתוכה דרך ירושה ונחלת אבות וכדמפרש ואזיל:
שאינו בית אב. הצדקות אינו בית אב:
[**רוצה ולא רוצה** גרסי']:
לסורו. פירושו נראה לסכלותו כמו לסיאורו שהוא תרגומו של לכסלה והכי איתא במדרש קהלת בפסוק טוב אחרית חזר הפרסי לסיאורו ובערוך לא פי' כן וע"ש:
יעקב אשר בחרתי וגו'. אלו הגרים כדלקמן וזה יקרא בשם יעקב או י"ל דסמיך אסיפיה דקרא זרע אברהם:

פסקה ג
[ה"ג להקביל פני מלך:
ה"ג לפיכך הקב"ה נהג בו בזיון]:
זובח תודה. סיפיה דקרא ושם דרך וגו' ודרחז"ל כל השם אורחותיו זוכה ורואה פני השכינה ועיין מזה בויקרא רבה פ' ט':
[ה"ג מי היו שבזו המקום:

פסקה ד
ה"ג שמעו מלכי אומות]:
מכחיש. במלכותו לאמר לו לא מלך אתה:
סיגרון. מוסגר ומשועבד למלך:
צינורא. כלי קטן כד"א מחטין וצינוריות:
יהב ביה. נותן בעדו סכין של שני פיות:
פדן. שנים כמו שפירש"י אצל פדן ארם:
ולא עוד. עי' בפ' הספינה:
ויהי רעב וגו'. עיין כל זה בפ' הערל ביבמות:

יחניף. נוטריקון יחן אף:
ה"ג התחיל דוד להוכיח דורו ובא"א הגיה דוד דורש:
מוצל. נקי וניצול:
אינו שאול כו'. בתמיה:
שחלקו כו'. שנא' מחר אתה ובניך עמי ודרחז"ל עמי במחיצתי:
אין ראויין אלו להתערב גרסינן:
ואמר עליהם מה שאמר. להתפייס מבית שאול כדאית' ביבמו' פ' הערל:
[**מעשה חוי מעשה נחש הנחש** גרסי']:
חוי. תרגום של נחש חוי:
כורתיה אתנו ברית גרסינן:
יהרגו אותנו. צ"ל מיד שיתנו לבם להרוג אותם הרי הוא כאלו עברו על השבועה וה' יתברך יצרף להם מחשבה למעשה כי לא יתן לשפוך דם נקי חנם והאמורים יעמדו עליהם ויהרגום:
ובני ישראל נשבעו. פסוק בשמואל ב' כ"א:
[**תלוי הדבר בי שאם אחפוץ** גרסינן]:
ושואבי מים. אסיפיה דקרא קסמיך אל המקום אשר יבחר וכדמפרש ואזיל:
יאבדוהו. בשוחר טוב מזמור א' איתא דהכתיב הוא יאבדוהו וכן הוא במזמור י"ז:
ומה אתון בעי כדון. מה אתם רוצים כעת הזאת:
ה"ג מה הנייה לכון דאינון כו'. מה הנאה ותועלת יש לכם שהם נהרגים קחו לכם כסף כו':
הכי גרסינן אמר דוד דלמא דאינון בהתין פלגון כו'. פי' ושמא הם מתביישין זה מזה ליקח ממון:
פלגי כו'. החצי מן חציה כגון כל אחד מחבירו:
נסב כו'. לקח כל אחד ואחד מהם:
קבל גרמיה. נגדו ובפני עצמו:
[**סב לך ממון** גרסי']:
על אחרים. מישראל שיהרגו בעדם:
[**מבקשים אני אעשה** גרסינן:
נתן דוד עיניו בו גרסינן]:
ומירב היכן היא. כלומר למה לא זכר את בניה ומה הגיע אליהם:
פלסטון. כמו פלסתר שפי' כזב ושקר:
שלא לשם שמים. כדלעיל כדי שיעברו ישראל או על הברית או על גזירת המקום ויענשו:

[**כאלהיהם כאומתה** גר':
גדול מכל אלהים גרסינן]:
ולא ארחיה. אין דרכו ושורת הדין להספידו:

פסקה ה

ע"י ישראל. משביע על אחד תן לי פקדוני וכחש ונשבע ונזכר שהוא חייב ולא על ההשבעה שמשביעו גוי או תושב ועיין לקמן:
שחשבו לעשות גרסינן. ודייק מדלא כתיב אשר עשו:
היורשין פטורין. מן האשם:
אלא חטאת. כדכתיב מאשר חטא לשון חטאת:
ואשמה. לשון אשם:
[ה"ג ולא על מה שעשה אביו]:
משביענו גרסינן. פי' משביע אותו:
ה"ג אין לי אלא עיקר דמים חומש מניין ת"ל והשיב את אשמו בראשו וחמישתו בראשו וחמישתו יוסף כשהוא כו'. ופי' אין לי שמביא אשם אלא על כפירת עיקר הגזל על כפירת חומש מניין שמביא אשם ת"ל והשיב אשמו בראשו וחמישתו לומר שהחומש וקרן שוין להבאת אשם כמו שהם שוים לתשלומי חומש אם כפר החומש ונשבע עליו לשקר כדיליף בת"כ מדקאמר וחמישיתיו לרבות חמשיות הרבה ואח"כ דרש בראשו וחמישיתו כשאינו חייב אלא קרן אחד מביא אשם ומשלם חומש ולא כשהוא משלם ד' וה' קרנות והמעיין בת"כ ובספרי ימצא כי כן הוא:
הוא וחומשו חמשה. ה"ג נמי בת"כ ופי' חומש מלבר שהיא רביעית מלגיו והכי איתא בפ' הזהב דף נ"ד ודייק מדכתיב וחמישיתו יוסף עליו שלאחר שניתוסף עליו יהיה בין הכל חמשה חלקים:
להשיב האשם וכו'. משמע מ"מ בין איש ובין אשה:
מקודש. לקנות מהם קרבנות:
שבאנשי משמר. כלומר לאנשי אותו משמר:
האמור להלן. בפ' ויקרא:
צריך שיקדים. דאל"כ מה מועיל קרבנו והגזילה עדיין תחת ידו דוגמת טבל ועלה ושרץ בידו ודייק מדכתיב אשר יכפר שיבא האיל בזמן שהוא יכול לבא לכפרה וזהו אחר השבת הכסף ועיין כל זה סוף פרק הגוזל עצים:
שמת עליו. כלומר קודם שמקריבים:
[ה"ג עד שמת מניין אתה אומר שיורשין וכו']:

שכפרה לו נפשו. כלומר שמת ומיתתו זהו כפרתו:

פסקה ו

שהיא נוהגת בכל. אם פי' תרומה אף ממין הפטור מתרומה והכי משמע לי בספרי ויליף מסיפיה דקרא לכל קדשי וגו' מה קדשים נוהגות בכל אף תרומה כן:

[ה"ג לכל קדשי בני ישראל ריבה]:

והבכורות. בכור בהמה טהורה נאכל לכהנים ולא בא ממנו לשם אלא מתן דמים ע"ג המזבח:

לפי שהוא אומר ראשית וכו'. והיא תרומה פי' בכורים וכמו שפירש"י ז"ל בסדר זה:

והעורות. של קרבן בהמה:

פסקה ז

שטובת קדשים כו'. טובת הנאה ליתנו למי שירצה:

לישראל. מעכבו לו לעצמו:

מעשר כספו. מעשר שני שפדהו בכסף ומוליכו לירושלים לאכלו שם:

יהויריב וידעיה. ראש משמרות היו ועי' בירושלמי דתענית בפ' בשלשה פרקים:

הרי שנתן הכסף ליהויריב גרסינן:

מה לי בין וכו'. דפשיטא שאין היורשין מעכבין לעצמן:

יכול ליטול וכו'. שהכסף יגרור אחר מי שמקריב האיל אבל לגבי יורשין אין לומר כך שהרי מקריבים איל בשביל אביהם כדלעיל:

בארץ. חלק קרקע:

יכול כו'. ויהיה גם לאותן שניתוספו חלק כו' מטעם שטובת ההנאה לבעלים ליתנו למי שירצה ת"ל לכהן לו יהיה שהרי אינו מחוסר מעשה משא"כ במדד לתוך הקופה שעדיין לא בא ברשות כהן:

פסקה ט

שהם באשרי. מבורכים בברכת אשרי:

בוקק. רק שאינו טוען פירות:

לאכילה. בעוד שהם לחים:

דולק מכל וכו'. אורו מבהיק מכל השמנים:

יודעי דבר בעתו. כד"א ובני ישששכר יודעי בינה לעתים לכוין לכל עת ועת שעתו כפי הענין והזמן וכן מצאתי שוב פירושו בהרד"ק ד"ה א' י"ב:

ה"ג שלבניך יעמוד כו'. משלחנך כלומר ממעשיך הטובים כי זהו השלחן אשר ערך לו או י"ל ממעשי הצדקה וגמילות חסדים שמאכיל ומשקה לאין נכון לו כמו שמצינו באברהם ויטע אשל:

[**שינהגו כמנהגם** גרסי']:

לעתיד לבא. לימות המשיח כדאמרי' כל ימי חייך להביא לימות המשיח וכן הוא בהדי' ס"פ שני דייני גזרות ובמאמר התחיי' להרמב"ם ז"ל:

[ה"ג כאלו עמו עשתה ונתן לה שכרה]:

ותצפנו. ל' יחיד כביכול כלפי מעלה:

והושיטה לו בקנה. כלומר בנקל כזה שמושיט בקנה קלה ועיין עוד בב"ר פ' ע' ובמדרש קהלת פסוק טוב אחרית דבר:

בגבולים מניין. שיהיה לו מתנות מברכת שולחן גבוה:

פרק ט

פסקה א

צור ילדך. עיין כל זה בויקרא רבה סוף פ' אחרי מות:

זה מהו. כלומר צורת התינוק הזה מהו הלא צורתו דומה לצורת הנואף:

[ה"ג של מי אצור של צורת הבעל או של צורת הנואף:

מאלו הסימנים גרסינן]:

ארכיקיטון. פי' הערוך אומן בונה חדרים שונים. ארכי פי' שר כלומר אומן. קיטון פי' חדר:

קטאדיקוס. פי' הערוך ממונה לענוש ולקנוס בני המדינה ומעשה זה יותר בביאור בב"ר פר' כ"ה:

המטמונים. החדרים הטמונים:

מחילים מחילים. מערות חלולים ודריש מחוללך לשון מחילות או פי' מחשבה מלשון חללה של רשות ובפרשת אחרי מות חלחוליות רעות פי' הערוך מחשבות רעות וכן עיקר:

איני רואה וכו'. בתמיה:

פסקה ב

[**מה ת"ל איש איש** גרסינן]:

משמשת לאחד גרסינן. פי' לבעלה:

זקוקה היא. להשמר משנים שלא תמעול בהם בהקב"ה ובבעלה:

להנחיל וגו' גרסינן. כלו' יש ביד הקב"ה להנחילך עוד טובה הרבה ונקט לשון הכתוב להנחיל אוהבי יש וגו':

למי שגבר את וכו'. על מי שאתה גבר וסמך עליה הוה גבר וזריז להשמר שלא תשטה ושני איש דריש:

פסקה ג

[ה"ג ד"א איש איש הוי וכו']:

שוי. שלא יגיס דעתו כדמפרש ואזיל:

שנזדקק לה. ודבר עמה שתשמע אליו:

[**לאיזה מקום** גרסינן]:

הוי שוה כו'. וזהו איש איש כלומר היה שוה לכל איש ואיש ולמה תזוח דעתך עליך:

פסקה ה

האפייטרוס. לפי הענין פירושו רופא בהמות ומלאכתם באש והם צורפי ברזל ולפיכך נכוית:

מרושם. כמו רושם של הכוויה ועיין בויקרא רבה פ' ט"ו:

וכה"א בתת וגו'. וזה מדבר בנואף כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה וכדלקמן:

פסקה ו

תני מעוות כו'. בפ' תפלת השחר ומסיק שם דאיירי דבמזיד לא התפלל דאי בשוגג הא מתפלל תפלה שלאחריה שתים:

[ה"ג פ"ק דחגיגה וי"ט אחרון של חג עבר הרגל ולא חג אינו כו']:

הערוה פנויה. כגון אחותו שלא אסרה על שום אדם ואי לאו דמוליד ממזר לא היתה קלקלתו עומדת לעד והכי מוקי ליה בפ"ק דחגיגה:

או הבא על א"א. שאסרה על בעלה לעולם וכדמפרש ואזיל:

דניסטיס. פי' הערוך מלוה בלשון יון:

משבר שיניו. בתמיה כלומר יורד עמו לחייו עד שגובה מה שיש לו בידו:

פסקה ז

[ה"ג הזהירם שיקיימו את השמיעה ואל תסורו וגו' הזהירם שיקיימו את העשייה:

שיתרחקו הזנות מהם גרסינן:

אירע להם לעשרת גרסינן]:

שמחת הסרוחים. מרזח דרש לשון גבה רוח וגסות ושמחת לב כמו שאמרו גבי נבל הרשע הזה עושה לו מרזיחים פי' מיני שמחות:

[הכי גרסינן בתחלה כתיב איש]:
לאחר שהוא מכה. כלומר שלאחר כך הוא מכה אותו לפי שגונב מהם בנערותו ואינו מכירם הלשון מגומגם:
ארכי ישנה. פי' סנהדרין הממונים בעיר ישנה קרוב לציפורי:
אסטרטיא וכו'. פי' בגמרא דפ' י' יוחסין הנמנין בחיילות בית דוד וכו':
ה"ג משיאין לכהונה ואינו צריך כו' ועיין כל זה בפ' י' יוחסין:
[ה"ג היוצאים למלחמה צריכין שלא יהיו ביניהם ממזרים]:
עד כדון. עד עתה הבאתי לך ראייה מן הקבלה דהאי והתיחשם בצבא פסוק הוא בדברי הימים סימן ז' וכל המקרא נקרא קבלה חוץ מתורת משה:

פסקה ח

מהו ומעלה בו כו'. שהיה צריך לומר בהם כיון שמדבר בשנים בהקב"ה ובבעלה:
ה"ג לא כשאת סבורה:
ה"ג בירושלמי דפ' הערל לא מסתברא אלא וגם וגו'. פי' אין הסברא לומר אלא וגם וכו' ובירושלמי די' יוחסין גרס כמו כאן והוא הוא ופירושו לא מסתברא ולא מתיישב בלא זאת שיכתוב וגם כו':
ואת דברו לא הסיר ואת דברו כו' גרסינן. בסגו"ל תחת הדל"ת וכ"מ בירושלמי דעשרה יוחסין ועיין בויקרא רבה פ' ל"ב:
כד סלק כו'. כשעלה לכאן לארץ ישראל שמע קול הבריות קורים לזה ממזר ולזו ממזרת אמר להו לחכמים מהו זה הלך לו ובטלו דברי רב הונא שאמר אין וכו':
[ה"ג בירושלמי דפרק הערל ובפ' עשרה יוחסין א"ל ר' יעקב בר אחא עמך הייתי כשאמר ר' אבא בר רב הונא בשם רב אין ממזר חי יותר מל' יום אימתי וכו':
ה"ג הוי ומעלה בו מעל ולא בהקב"ה]:

פסקה ט

בשבפנים גרסינן. פי' באותו שומר שבפנים:
כך. כלומר עשית כך שהיית מתעלם מפניו ושחקת בו:
קרי ביה לא אראנו. אל"ף ראשונה בפת"ח והוא פועל יוצא:
הוי ומעלה בו. בבעל דוקא:
[ה"ג בעלי רוצה להשקות אותי מים וכו':

פסקה י

נפשות אחרות גרסינן]:

זו שהתרה בה. אבל אינה נאסרת על בעלה בשכיבת אחותה או אמה כדבעי למילף בק"ו ביבמות פ' ארוסה ובספרי לקמן בפרשה זו ואתי אותה לדחות הקל וחומר:
ומעמעם. ומחשך את עצמו כאילו אינו רואה לשון עמיא תרגומו של כהה:
חזרת דקל ברוח. פ"ק דסוטה ופירש"י ז"ל שהולך סביב הדקל והרוח דוחפתו עד שחוזר למקומו:
התרת סינר. כי כן היה מנהג הנשים לחגור על בשרם סינר כעין מכנסיים כדפירש"י בפ' כיצד במסכת יבמות וגם עזרא תיקן שבנות ישראל יחגרו בסינר ארוך מלפניה ומאחריה עד הארץ:
בעצמו שיער. כפי מה שהרגיש בעצמו מהירות תשמישו:
ה"ג בירושלמי דפ"ק דסוטה ובן עזאי נשא אשה מימיו אית דבעי מימר נתחמם וכו'. פי' והלא בן עזאי לא נשא אשה מימיו כמו שאמר ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה:
נתחמם גרסינן. ופי' ראה קרי בחלומו כאלו בא על אשה. ובירושלמי גרסינן ונתחתם והוא כמו ונתחסם ופי' נתחזק ונתעצם וקבל כן מרבו והכי אמרינן פ"ק דסוטה מרבו קבל ודוגמתו בויקרא רבה פרשה כ"ג אתחסם ר' אליעזר לפי מה שנראה לי פירושו שם ועיין עליו:
בעל ופירש. שהיה נשוי ובעל ופירש וגירש' מחמת שנפשו חשקה בתורה והכי איתא בהדיא פ' הבא על יבמתו ובגמ' פ"ק דסוטה:
העראה. נשיקת שמש:
עד ועד. היה יכול לכתוב עד וכתב ועד לרבות אף מי שאינו ראוי להעיד. אם אמרה נטמאתי גרסינן:
בישראל. אפילו בישראל:
כהדא כו'. כמעשה זאת האשה הבאה לפני כו':
וקבלה. כלומר וקבלה דבריה והתירה לבעלה ישראל:
יש לה לאחר זמן גרסינן. ופי' הקב"ה יעיד בה כדלקמן:

פסקה יא

ממך. לבעלה אמרה כן:
[הכי גרסינן רוח קנאה אין קנאה אלא לשון כעס]:

פסקה יב

מכירים. יודעים:
כי לא לה' המה. אינם מאמינים בה':

ומורישו כו'. עיין מזה פרשה י"א לקמן:
[ה"ג מדברת עם שכיניה. וכן הוא בירושלמי פ"ק דסוטה ובבבלי סוף גיטין]:
לגרשה. ולפיכך מקפיד עליה כל כך כדי למצוא עלילה לגרשה:
כמות שהוא. אינו שופכה אבל אינו שותה ג"כ:
נהיגין וכו'. בתמיה וכי אבותיך היו נוהגין לעשות כן שמפני זה נכנס איבה בינו לבינה ומזנה תחתיו כן פירש"י סוף מסכת גיטין:
[ה"ג נוטלו ומוצצו ושותהו]:
ה"ג בירושלמי לבה גס בעבדיה. ומשם ואילך גרסינן יוצאת לשוק והוא מתלמוד בבלי סוף גיטין:
[**משום ערוה** גרסינן]:
ראוי היה. דייק מדכתיב כי ימות לשון ודאי והל"ל אם ימות:
קולניות. שצועקת בקול רם דרך עזות:
רגל רמה. פסיעות גסות בקפיצה דרך גבר:
[**זה שהקב"ה** גרסינן]:
לביתה. כלומר לבעלה:
אכן. כמו הכן פי' הכי אתמר:

פסקה יג

[ה"ג אני מעמיד הימך]:
הימך. ממך כד"א הימנו. ממנו:
[**ואם לגלגת במצוה** גרסינן]:
תרעא כו'. שער שאינו פתוח לצדקה יהא פתות לרופא והיה כן למשל בפיהם:
משלו. דייק מדכתיב והביא שהיה צ"ל והביאה שהרי אמר קרבנה עליה:
שלא יהא חוטא נשכר. שהוא ממעט ההוצאה על השמן והלבונה:
[**לפי שעברה** גרסי']:
הנואף האכילתו גרסינן. פירש שהיא האכילה הנואף וכן לקמן וכן פירש רש"י בפרשה זו וכן הוא בפרק קמא דסוטה בהדיא:
אינה באה וכו'. מדכתיב אותה לבדה וברגל רבים הבאים וכן הוא בספרי:

פסקה יד

[**באותן המראות** גרסינן]:
משלשל וכו'. מוריד דלי לתוך הבור למלאות מים:
תגר. ירגזון לשון רוגז ותרעומת:

ה"ג ולא מצינו אלא ע'. ל' בני חם וי"ד בני יפת וכ"ו בני שם. ועיין בפרשת נח. ואע"פ שבפרטן אתה מוצא ע"ד שם וחם ויפת עצמן לא מנה עמהן רק הנולדים אחר המבול שאז התחיל עולם חדש וישאר רק אחד יותר ואחד לא מעלה או מוריד ושוב מצאתי בשוחר טוב מזמור ט' שגורס כמו שהגהתי אות באות אבל בילקוט בפרשת נח כתב בשם מדרש מ"ט מדות וז"ל ע"ד היו בני נח ולא נחלק העולם אלא לשבעים יצב גבולות עמים למספר בני ישראל אמור מעתה שם וארפכשד ושלח ועבר צדיקים היו ולפיכך יצאו מכללם:

ואינם מכירים את אמותיהן. ה"ג ג"כ במדרש חזית ונראה שיש לכל אחד ואחד נשים הרבה והבנים הנולדים בערבוביא הם ולכן אינם מכירין אמותן:

חשודית. לנאף אף עם מי שאינה מיוחדת לו:

מעולמים. נעלמים:

ה"ג שלא תתפרסם. שלכן הרגו כדי שלא תתפרסם משום חילול השם שלא ימצא בעל דין מקום לומר הרי שמצרי זה שלט באשה זו וילמוד סתום מן המפורש שאף בכולן נעשה כן ולכן מצא מרע"ה מקום כשר להורגו:

[ה"ג כיון שראהו כן כו']:

פסקה טו

השקתהו. היא השקה את הנואף:

[**אמרה תורה הבא עפר** גרסינן]:

עפר כיסוי לא מנה גרסינן:

בילקוט דף ר"ה ריש ע"ג גרס לפי שהוא נברא כו'. ופי' הבועל כי טבע הזכר קשה וחזק כתולדות וטבע אדם הראשון הנברא מן העפר והיא נצרה ממנו מא' מצלעותיו ותולדות המים גובר' בהן לפיכך הן חלושי כח ומעודני בשר ודם הנדה והזיבה מצוי בה מכח לחה הלבנה שגוברת בהן ובירושלמי יש גירסא אחרת והביא הילקוט גם היא אבל כאן אין צורך להגיה:

כברייתה. תשאר כברייתה:

יש שם. עפר תיחוח יביא ואם אין שם עפר תיחוח יביא ממקום אחר ויניחם בקרקע המשכן ויטלנו משם והכי איתא בהדיא פ' היה מביא:

תני ג' צריכים שיראו. ירושלמי בפ' היה מביא:

פסקה טז

לא דיו. בתמיה וכי יהיה טוב מרבו:

אני פורע. לשון תימה בזיון הוא לי:
אם חס המקום. שהרי חס עליה שלא תמות במים המאררים:
יהיו כל מעשיה גרסינן. ופי' מעשה של מנחה:
ת"ל היא. מיותר הוא לרבות שתהא כשרה מכל מקום:
[ה"ג מגיד הכתוב שאין כו']:
ומבערין לשון ביעור. בספרי גרסינן ומרעדין. ובילקוט גרסינן ומערערין:
כנגד רמ"ח וכנגד רמ"ח. המאררים גימטריא שלו ב' פעמים רמ"ח:

פסקה יז

אין משביעין כו'. אותה קדייק וכן בכל אלו כתיב בכל אחת מהם מיעוט:
מסגירין ומחליטין. המצורע:
בלשונה. באותה לשון שהיא שומעת ודייק מאל האשה והוא דעת ר' יאשיה אבל לדעת ר' ישמעאל יליף לה מדכתיב ואמרה האשה אמן אמן אם אינה שומעת כיצד היא אומרת אמן כדאית' בספרי:
היין כו'. שכרות מביא לידי זנות וכן שחוק וילדות ואין הגנאי כל כך גדול ולכן תודה:
ונשטפו. ע"י שלא היו מודים ושותים:
בכתובים הראשונים וכו'. פי' רש"י פ"ק דסוטה בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו של אשר חכמים יגידו ומי הם ראובן ויהודה:
[**להוציא דרך איברים** גרסינן]:
לחלחל. מרעיד ומקלקל הבשר או הוא לשון חלל כלומר ממקה הבשר ומפיל בה נקבים:
הסריס. פירש"י פ' ארוסה וסריס בר שכיבה הוא ואע"ג דלאו בר זריעה הוא:

פסקה יח

ולפי שאין מוקדם וכו'. כלומר אע"ג ששתי השבועות נכתבו קודם שנמחקה המגילה כדמתקיף רבה פרק היה מביא אין מוקדם וכו' וכאילו אחת כתובה אחר שנמחקה:
משביעני כו'. שתהא אמת שלא נטמאה כאשר אמרת ואם נטמאה יבואו בך המים דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאה ואאלה שתחול כפירש"י וכאלו אמר ואם נטמאת משביעני שיבאו בה:
יכול עצמה כו'. שיתקיימו בה השבועה והאלה:

פסקה יט

ת"ל לצבות בטן. מיתורא קא יליף ליה כדאית' פ' כשם וכן פירש"י בסדר זה:
מאיש זה. שנחשדה עליו:

פסקה כ

ה"ג בירושלמי פרק היה מביא שהיא הולכת וכתב לפני מי שהיא עתידה ליתן דין וחשבון. ה"ג בירושלמי פ"ק דסוטה משתעי הדין עובדא דר"מ היה יליף דריש בכנשתא בכל ערובת שובה וכו'. פי' היה מספר זה המעשה דר"מ היה רגיל שהיה דורש בבית הכנסת של עיר חמת בכל ערב שבת ושוב עיין מעשה זה בויקרא רבה פ"ט ושם פירשתיו וכן לקמן פ' שופטים:

[**הדא איתתה** גרסינן:

ה"ג שמעת תליה]:

איעני דרשה. נמשך הדרשה:

[ה"ג בעייה מיעל]:

מיטפי. לא הוי אתתא עללה להכא עד זמן דהיא אזלה רקקה באפוי דדרושה:

גרמיה. כל אתתא עבדי גרמין:

תכמת אנת גרסינן:

מן אומתיה. מן אימתו שמתייראת מפניו כי צנועה היתה:

ספסלה וכו'. פירוש היינו כופתין אותו על העמוד ומלקין אותו:

ומרעיין. ומרצין ומפייסין כו':

[**אל מי המרים** גרסינן:

פסקה כא

ה"ג ובאו דברי ר' עקיבא ועיין כל זה פרק כשם]:

שתא קראי וכו'. פי' דכתיב ג' פעמים ובאו והוה מצי למכתב באו הרי שלשה ווי"ן לרבות עוד ג' הרי ששה:

פסקה כב

תנופה בבעלים גרסינן. פירוש שמניח הכהן ידו תחת ידה כמו בכל התנופות ועיין כל זה בפ' היה מביא:

מנחה אחת וכו'. דאם לא כן מנחות מבעי ליה:

פסקה כג

המחוברת. שתהא כל המנחה מחוברת בכלי אחד:

שרשומו ניכר. שלא נמחקה לגמרי מגלת סוטה במים אפ"ה ישקה אותה:

שמצינו טומאה. דכתיב טומאה גבי כל העריות:

שמעילת בעלה. שזנתה תחתיו לאחר שקינא בה:

כי לייט. כשמקלל הכהן:

מיא כי כו'. המים כשהיו בודקין כדרך הליכתן בבטן תחלה ואח"כ בירך:
לא תברא. אינה סתירה שמודיע לה הכהן שמבטן יתחיל תחלה שלא יאמרו אח"כ שלא היו בודקין כמאמר הכהן:

פסקה כד

תומן ועוכלא. משקלות קטנים ושיעורם בב"ב בהמוכר את הספינה כפירש"י בפ"ק דסוטה:
שאפי' פרוטות. פירש"י אע"פ שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושנייה לא יותרו לו עליה אלא מצרפין לו אותו לחשבון:
[ה"ג החשבון מתמצה אחת מתארעא לאחת והחשבון כו'. והכי מוכח לקמן בקהלת ובילקוט קהלת]:
מתמצה. למצוא דרש לשון מצוי פי' גמר וסוף:
אחת מתארעה כו'. אחד נזדמן נגד חבירו כלומר במה שנכשל או ניזוק הוא נגד מה שנתחייב מיתה כי דם בדם יכפר ואם נאמר ששב על נכשל באצבעו לבדו מתיישב יותר ובא לומר שהנכשל באצבעו אינו מתכפר לו אלא אם ינקף באותו אצבע פעם שנית קודם שנתרפא ניקוף הראשון כדאיתא בפ"ק דחולין דם ניקוף מרצה כדם עולה ה"מ באצבע ימין ובניקוף שני. ופירש"י ז"ל שבאצבע ימין ניקף בכח. [ובניקף שני קודם שנתרפא הראשון] ולפי זה אין צורך לדחוק דבר אחר וכן בירושלמי גרס ליה בפ"ק דסוטה:
שער ניקנור. שהיה למזרח וכ"מ דכתיב לפני ה' היא הוא צד מזרחי:
כפה. צפיפה:
תחת רגליה. ה"ג פ"ק דסוטה:
באצבעותיה. רמזה לו שיבא אצלה:
צלצול. חגורה נאה:
חבל מצרי. פי' בערוך חבל העשוי מנצרים של אילן ועיין לקמן:
שם בה פנים. פירש רש"י פנאי שלו כד"א ושמתי את פני באיש ההוא:
הכי גרסינן פנים ישים ד"א היא וכו':
במשאון. בחושך:
שני טפות וכו'. על שם שני רביעיות שהן זמן הגשמים כדאיתא בפ"ק דתענית:
אמרו סדום הואיל גרסינן:
[**שיבאו בני אדם** גרסינן]:

לא זזו משם. משמע הכוכבים לא חלקו לו כבוד כלל ולא ירדו למטה אלא מן השמים נלחמים משא"כ גבי פרעה דכתיב ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' גם הוא לבדו נשאר כמו שדרשו מדכתיב עד אחד:

ולא ספנוהו. פי' לא חשבוהו לכלום. ספונים. הוא חשובים:

גולייר. הדיוט וחלש ודייק מדכתיב מן השמים נלחמו ממסלותם נלחמו:

של יהודה. כלו' שעלה שמה יהודה והיא יושבת על ההר:

ה"ג בירושלמי פ"ק דסוטה כגון הדא בית מעון וכו'. פי' בית מעון היה יושב בשיפועו של ההר והיו עולין לה מטבריה שיושבת בעמק ויורדין לה מפלוגתא שהיתה יושבת בראש ההר:

ה"ג ליאסר שבעה עממים וכה הוא אומר הכן א"ר יצחק וכו'. פי' וכאן הוא אומר כן כי מה' הוא:

אם ללצים כו'. כלומר בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו:

דרך נישואין. אותה שלקח בתמנת דרך נישואין ולא היה כ"כ בקילקול אבל אותה שבעזה היתה בלא קידושין כפירש"י:

שאין עושה פירות. קרי ביה בנחל סרק:

שנשתלש. שזה היה פעם הג':

[**היתה ראוי שתקרא** גרסינן:

ה"ג כתיב ותרא דלילה]:

עבירה. זנות:

ה"ג כדי שתתעבר ממנו היינו דאמרי אינשי קמי דשתא חמרא חמרא קמי רפוקא גרידיא דובלא אר"י כו'. פירש"י לפני כל אדם מביאין מה שהוא רגיל בו לפני שותי יין מביאין יין לפני עובד אדמה וחופר בגנות שרגיל בדבר ירק מביאין סל מלא ירק:

דיבלא. מין ירק הוא:

ה"ג אבשלום א"ר חנינא כחרובית וכו' והוא לקוח מהירוש' פ"ק דסוטה דהתם קאי אמתניתין דתנן שמשון הלך אחר עיניו כו' ואבשלום נתגאה בשערו. ואמר שמשון כלומר היאך תנן שנכשל בעיניו ומסיים והולך כולה מלתא דשמשון ואח"כ מתחיל אבשלום כלומר היאך נתלה בשערו א"ר חנינא כחרובית כו' ובמדרש שמואל ל"ג מלת אבשלום כלל בפ' י"ג ופ' כ"ז מפני ששם מספר והולך בענין אבשלום בלבד ולא דבר משמשון מאומה:

כחרובים וכו'. כאילן של חרובין שהוא עב מאד וגבוה ויש לו ענפים הרבה וכן היו שערותיו:

ככידון. כרומח משופעת ולא מסודרת תלתלים:
כד סלקת להכא. כשעליתי לכאן לא"י מבבל:
נסבית אזורי. בירושלמי דפ"ק דסוטה גרס אסיר. ופי' חגור של עור רחבה ואזורי דהכא היא היא ובירושלמי פ' שביעי דמסכת פיאה גרס כמו כאן:
דברי. של בני:
דחמריה. חגורו של מוליך בהמתו המחמר מאחריו והיה קושרם זה בזה כדי שיהיה ארוך ובא להקיף חד חרוב מחרובין של א"י ולא הגיעו כל החגורות עד סביבו וכאשר פירשתיו כ"מ בהדיא במדרש שמואל בל' צח ומבואר:
כורתא. הוא כמו קורה וה"ג במדרש שמואל בהדיא קורתו של חרוב:
קצית. קצצתי כלומר פצעתי חרוב אחד וה"ג בהדיא במדרש שמואל:
ונגר גרסינן בירושלמי. פי' היה זב כד"א מים הנגרים ובמדרש שמואל גרס ומשך מלא כף ידו דבש:
פושתבנא. בפ' המפלת [שם איתא פרשתבינא. ובערוך הגי' פשתיכנא] פירש"י שם אדם וכ"פ הערוך ותוספות בשם רשב"ם פירשו לשון פרנסה וממשלה:
דיאלא. פירש"י שמש דרבנן ואדא שמו:
קאי. עומד כלומר הגיע:
יכול בכל וכו'. בירושלמי מסיים ביה אבל באבנר הלא תדעו כי שר גדול נפל היום כלומר שלא היה בו דופי ומ"מ נהרג מטעמים דמפ' לעיל פ' אמור:
שקל ספסירא כו'. לקח חרב לחתוך שערותיו ונבקע הגיהנם תחתיו והיה מתייירא שלא יפול לתוכו. ובגמ' דידן לא גריס שקיל ספסירא כו' ובודאי ט"ס הוא דהא גרס האי דנבקע השאול ואי לאו דבעא למיפסק' בקיעת השאול למה ובעין יעקב גרס ליה וכן הילקוט:
[**בעא למפסיקיה** גרסינן]:
לונבייאית. רומחים:
מקח רע. כדמפרש בגמ' פ"ק דסוטה:
בעצה עמוקה וכו'. על חטא בת שבע:
[ה"ג שנאמר ויקח ג' שבטים בכפו]:
הוא אומר הכין. מקץ מ' שנה ומשני אותם מ' שנה מונה משעה כו':
כדון גרסינן בירושלמי. פי' מה אתה חפץ ממני כזאת א"ל כתוב לי חד איגרת שכל שני אנשים שארצה שאקחם עמי:
למאן וכו'. למי שאתה רוצה:
ולמאן וכו'. ולמי שאני רוצה אני אקח:

וצמת וכו'. וחבר ואסף לו שנים שנים אנשים מכל עיר ועיר כך מפורש בתנחומא ורבים הם בירושלמי כן עשה עד שאסף לו מאתים אנשים:

מדוד. ע"י כתבו:

וכיון דחמון כו'. כיון שראו הדברים באים בחילוף ובהיפוך רצונם כמו שמבאר בתנחומא שאחיתופל פתה אותם אחר אבשלום:

לשרות כו'. אינם ראויים שאשרה ואשב בקרבם:

פסקה כה

וטהורה היא לעתיד. ר' מאיר סבר ליה הכי סוף פ"ב דסוטה:

הצער. של ההשקאה כדאיתא לעיל:

[ה"ג בנים בשכרה]:

לעבירה. שהזקיקה עצמה להשקותה שלא היתה זהירה בקנאות בעלה וכדלקמן. אסורה לזרוע זרע מבעלה:

יכול וכו'. מאחר שנאסרה תשאר באיסורה:

פסקה כו

בשילו. בעוד שהיה משכן שילה קיים יכול היה האיש לקנאות באשתו וכן בעוד שבית עולמים קיים דדריש הקנאות לשון רבים ומיעוט רבים שנים ורש"י פי' בפ' היה מביא דלא גרסינן בשילו וכ"ש דלא גרסינן נוב וגבעון וכ"ה בספרי:

איש או איש. שהיה יכול לכתוב איש וכתב או איש לרבות כו' וכל זה נתבאר היטב בפ"ד דמסכת סוטה ובספרי:

להוציא את הארוסה כו'. שאינן שותות אבל קנוי מקנין להן כדלקמן והכי איתא בפ' הארוסה:

[ה"ג להשקותן כשישנאו]:

פסקה כח

הויה. קידושין:

כבעל. שכבר אסורה עליו ואין צורך לאוסרה עליו במשכב בועל:

[ה"ג אבועל כבעל דבר אל בני ישראל ואמרת וכו'. ועיין בפ' ארוסה ודייק] ואמרת אליהם לרבות וכן פירש"י פ' ארוסה:

בני ישראל. וסמיך ליה וקנא והאי דבר אל בני ישראל מיותר הוא לרבות הב"ד שיקנאו דוגמת מה שדרשו אצל ראשי המטות ועיין שם בפרש"י ז"ל:

[ה"ג פרט לגרים א"ר]:

אשה כאיש. ועיין סוף פרק ארוסה למאי הלכתא ותמצאנו מבואר לקמן בפרשה זו: ה"ג דברי ר"ע ד"א איש איש לרבות ודברי ר"ע תמצא בספרי. ולימד איש איש סוף פ' ארוסה:

להוציא אלמנה. שאינה שותה אבל מקנין לה כדלעיל והיא אינה ראויה לקיימה לאישות אף ע"פ שקידושין תופסין בה:

[**המשוחררת** גרסינן]:

דוגמא השקוה. עיין בפ' מי שמתו בבלי וירושלמי:

אם בגר שנשא בת ישראל גרסינן:

כבר כתיב כו'. וגרים נתרבו מאיש איש. ששכיבתה עם איש אחר אוסרת' על בעלה וזו הרי שכיבתה אוסרתה על הגר שהרי יש לו קידושין בה:

פסקה כט

שאינו איש ה"ג בספרי ובגמ' פ' ארוסה גרס ושאינו איש ומפרש התם למעוטי מאי וכן בירושלמי דפרק ארוסה:

ה"ג שהיה בדין שתאסר. כלומר בדין הוא שתאסר בשכיבת אחותה ומה אם במקום כו':

שאין האוסרה. זה בעלה שאוסרת על כל העולם:

[**לפי שהיא ניתר' בגט** גרסינן:

שכיבת' אוסרת' גרסינן]:

פסקה ל

דבר של אימה. מדכתיב רוח קנאה קדייק:

[**ודברה עמו** גרסינן]:

המקנא כו'. עיין כ"ז בפ"ק דסוטה בתלמוד בבלי וירושלמי ובספרי:

היא מתניתא. היא שנוייה:

[ה"ג מצא בה ערות דבר מצא בה דברי':

לפום כן אומר רשות גרסינן:

פסקה לא

כיצד הוא עושה לה גרסינן:

אמרו לו לא אם אמרת גרסינן]:

הכי גרסינן בספרי נחשדו ישראל על הסוטות ולא נחשדו על הנדות. ובירושלמי לא גרס ליה ולא בתלמוד דידן בפ"ק דסוטה:

שלח בתר כו'. בירושלמי משמע ששלח אחריה להעלותה מבבל לא"י:

אף הוא שכר כו'. נראה שהיתה נשבית דוגמא מעשה דזכריה בן הקצב בפ"ב דכתובות:

ה"ג בספרי חכמים אומרים קרבן שמכשירה:
[ה"ג שם שקיפח' נזירות בראשה]:
סלת. מובחר מן הקמח כדאמרינן במסכת אבות מוציא את הקמח וקולטת את הסלת:
הניחו לי כו'. כלומר הניחו לי לאמר טעם נאה ומקובל כחומר הזה וחומר פי' התוספות בשם ר' הילל מרגלית ע"א בושם שריחו נודף ורבינו סעדיה גאון פי' כמין המעשה דבלשון ארמית אומר אדם לחבירו מה חמריך מה מעשיך ושוב עיין בפירש"י:
ה"ג אבל צק הוא על שיריה. פירוש שירי המנחה אחר הקרבת הקומץ שהיה נאכל לכהנים וכתיב ביה למשחה שיאכלהו דרך גדולה כדאיתא בפ' היה מביא:
בשתי אזהרות. מדלא כתיב חד לא יתן על השמן ועל הלבונה:
מגיד. הכתוב:
זכות וכו'. שע"י מנחה זו נזכר זכותה ג"כ:
[ה"ג אף זו לטובה שנאמר ואם לא וגו' אין לי אלא מזכרת עון זכות מניין:
ה"ג אם מדת פורענות המועטת הרי הוא מזכרת עון מדה טובה כו':
ה"ג שדרך הדין לוקה בו יתקיימו כו']:
ג' חדשים. ה"ג בפ' היה נוטל:
[**ואם אתה אומר** גרסי':
ה"ג מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות]:

פסקה לב

יפנה כו'. שהיא עומדת בפנים בעזרה והכהן מבחוץ שנאמר והעמיד האשה לפני ה' האשה לפני ה' ולא הכהן לפני ה' כך הביא בילקוט:
שממעט. ר' יהודה וע"ש בפ' היה מביא:
[ה"ג כדי שיראה על המים שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח וכו']:
וטבלא של שיש. אבן רחבה שהיתה מונחת בתוך שאר רצפות אבנים וטבעת קבועה בו כדי להגביה כו':
ה"ג בספרי איסי בן עקביא אומר להביא קרקע בית עולמים. ופירש"י בפ' היה מביא שגירסא זו עיקר ועיין שם הטעם:

פסקה לג

ונקתה מתנקה. כלומר נאמר ונקתה שתהא מתנקה וחוזרת לבעלה מיד:
חם האלהים וכו'. לפיכך כתב תחת אישה שעדיין נקרא שמו עליה וכדלעיל:
אהין. פי' זה הבעל זן וכו':

ה"ג בפ"ק דסוטה בירושלמי ואת אתי לך על עתי'. פירוש ואת באת על המוכן ומזומן מלשון להיות עתידים ליום הזה וחש עתידות למו וכהנה רבות כלומר באת על האשה שלא הטרחת בפרנסת':

ואת תלוי כו'. ואת תולה עיניך על איש אחר:

ומבזין כו'. בירושלמי פי' בתמיהה שמא תמצא טהורה ונמצאת מתבזה בחנם ומשני בכל מקום כו':

אנדרולומוסיא. גזר דין כולל טובים ורעים אף כאן כיון שיש כאן רמז ורגלים לזנות שהרי נסתרה אחר הקינוי איי הכתוב מקפיד על ספק טהרתה:

[**אומרים לה בתי** גרסינן]:

שאינן כדאי כו'. כגון מעשה ראובן ובלהה ועיין שוב בפ"ק דסוטה:

נפרמו. פירש"י פרימה גדולה מקריעה:

[ה"ג בספרי ד"א לימד על בנות ישראל]:

ולמה חבל המצרי כו'. בירושלמי פ"ק דסוטה ולפי הנראה שהיה חבל מיוחד העשוי מפשתן של מצרים ורש"י פירש פרק קמא דסוטה חבל העשויה מצורי הדקל ונוכל לומר מפני שלשון צורי נופל על לשון מצרי:

גדמת. שנקצצה ידיה:

ה"ג כדי שתחזור בה וביד הכהן יהיה וגו' יראה אותה המים כדי להטיל אימה עליה:

פסקה לד

והשביע כו'. וה"ג בירושלמי דריש פרק היה מביא כתיב וביד הכהן יהיו מים וגו' מעתה כדי לייגעה אלא כדי כו'. פי' שמקשה על הא דתנן ונותנה על ידיה כדי לייגעה אלא מעתה הא דכתיב וביד הכהן וגו' וכי גם זה היה כדי לייגעה והרי לא היו בידה ומשני שזה היה נוטל בידו כדי להטיל אימה כו':

יראה כו'. היה מראה לה המים:

סדר שבועה. כל ענייני השבועה כדאיתא ריש פ' אלו נאמרין:

ה"ג ילמדה הכהן סדר שבועה וכו'. ובספרי ישנו לזה אכן יש שם ט"ס והילקוט הביאו כהוגן ובירושלמי וכן בגמ' דידן גרס רבי יאשיה במקום ר' ישמעאל:

מכל צד. בין הערה בה כדרכה או שלא כדרכה:

מזידה היתה. דייק מדכתיב ואת דמשמע מדעתך במזיד:

ט' שנים ויום אחד. שבעילתו ביאה ומקנין עליו ובילקוט מביא בת ט' שנים ובודאי ט"ס הוא ועיין בפ' ארוסה דתנן על כל עריות מקנין חוץ מן הקטן ומפרש בגמ' דכתיב ושכב איש אותה ולא קטן ע"כ הרי שבן ט' שביאתו ביאה בכל מקום מקנין על ידו:

אלא מה שסטית כו'. כלומר אלא על כל מה שסטית עמו יהיה מי שיהיה:
ה"ג פרט לשקדמה שכיבה אחרת לאישך שאם שכב כו'. ופי' שאם שכב הבועל עמה קודם שבא עליה בעלה מימיו ופי' הענין אחריו באמרו שאם שכב כו'. ועיין פ' ארוסה דף כ"ד ע"ב וביבמות דף נ"ח ובירושלמי פ"ק דסוטה:
ה"ג בודקין אותה. ופריך והא תנינן כו' עד על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת כו' שמע מיניה שאם בא בעלה עליה אחר ביאת הבועל שהמים בודקין אותה ומשני לא קשיא כאן בידוע שאז אין המים בודקין ואם אין ידוע שבא הבועל עליה קודם בעלה המים בודקין אותה:
[ה"ג בשם רבי אילא אמר כאן כו']:

פסקה לה

פורטני. כמו פורט אני וה"ג בילקוט:
[**השבועות שבתורה** גרסינן]:
למה נאמר. שהרי כבר נאמר והשביע הכהן את האשה ועיין בפ' שבועת העדות:
[ה"ג נשבעות כך תגיע לי כמו שאירע לפלוני' אם לא אעשה כך וכך:
ה"ג בתוך עמך ולא בעם אחר כו']:
שמכיר את הבריות. וממילא שהם מכירין אותו וה"ג בספרי וזולתו בכל מקום במקום שמכירים אותו:
מועטת. שהיא מועטת נגד מדת הטוב שמדה טובה לעולם מרובה:
את הישן. שאין כח הדין נותן להשביעו עליו כמו כל גלגול שבועות:
לעצמה. כלומר יארע לעצמה ויתקיים בה שבועות האלות והספר מדבר דרך כינוי:
ה"ג בירושלמי אמן לשבועה אמן יאמנו הדברים כו' פי' אמן יש בקבלה שבועה והאמנת דברים וכו' וכדמפרש ואזיל:
למען הקים את השבועה. סיפיה דקרא ואען ואומר אמן (ירמיהו י״א:ה'):

פסקה לו

[**מואם לא שכב** גרסינן]:
שומע לאו. ואם לא תנקי:
ה"ג לרבות צואות וקבלות. ועי' בפ' היה מביא:
כמה דהיא קרייה גרסינן. פי' כמו שהיא נקראת בפרשה:
הכהן בספר. רישא דקרא וכתב וגו':
איגרת. לשון שירטוט ועיין בפירש"י בפ' היה מביא:
שרושם. נבלע בקלף ואינו יכול למחות:

[**שימחו מן העולם** גרסינן]:

שבו. בספרי מינין:

כל הענין הזה לקוח מספרי ושם גרס הכי מגיד הכתוב עשה את המים מרים. פי' שיתן בו דבר מר וכ"ה בפרק היה נוטל דף כ' ע"א ואף ע"פ שהילקוט מביא הגי' כמות שהיא כתובה פה בודאי ט"ס הוא שבגמרא דייק מדכתיב המרים שמרים כבר:

פסקה לח

שלישה. שליש בין הכהן ובין האשה שיקבל מנחתה מחמתה:

פירסה נדה. ותטמא המנחה אם תגע בה:

הנפה. לשון מוליך ומביא כד"א ינופף ידו מנייפא ליה במס' מגילה:

פסקה לט

אזכרה. הקומץ נקרא כך לפי שעל ידו היא נזכרת למעלה:

[**כענין שאמרנו** גרסי']:

פסקה מ

מחמת ברייתא גרסינן. פי' שאמרה ברי לי שטמאה אנכי דסמכה מעיקרא כי מטינא למשתי לא שתינא כפירש"י בפ' היה נוטל:

[**יארעיך** גרסינן]:

פסקה מא

טהורה לבועל. אותו שנחשד עליה לבועל:

טהור הוא הולד. שתלד מכאן ולהבא וכדלעיל דף כ"ח ע"ב:

פסקה מב

ובשילו ובנוב כו'. ע"ל דף כ"ט ע"א:

ה"ג שהאשה שותה ושונה בין כו'. ועי' סוף פ' היה מביא:

יכול אף כו'. תשתה ותשנה:

שאם היה הוא סומא גרסינן סוף פ' ארוסה:

[**כך אם היתה היא סומא** גרסינן]:

ד' פעמים כו'. עיין בפ' כשם:

פסקה מג

רשות. שאם רוצה קנא ואם לא לא:

משקנא לה רשות. וימחול על קנוי ועיין בפרק ארוסה דף כ"ה ע"א:

[ה"ג מגלת סוטה שנכתבה בלילה]:

אשר יורוך. סיפיה דקרא ועל המשפט הכי איתא בפרק היה מביא:
התורה הזאת. כמשפט ס"ת שאם היא מנומרת פסולה:

פסקה מד

אף היא כו'. פי' אם יודעת בעצמה שהיא טמאה אע"פ שאין המים בודקין אותה תדע שהזכות תולה ולבסוף לא תנקי עיין מזה לעיל. הכי גרסינן ואתם רודפים אחר זנות המים כו':

פסקה מה

ומתרגמינן סטו. לשון סוטה דכתיב בקרא:
[**תקראי וגו'** גרסי':
שמעבירי' את זרעם לפניה באש גרסינן]:
שכבר הרגו כו'. לפיכך לא נמצא נביא שיוכיחם מפני האימה וע"ל בפ' כי תשא:
לכלות הטובים וכו'. שאע"פ שלא עבדוהו לא היו ראוים לינצל ואולי על שלא מיחו בידם כי רבים היו הכשרים. והכי מוכח לקמן:
ה"ג לפי שבדיבור לא יהיה רמז כו'. וזה במה שכתוב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים והוא רמז לארבע מלכיות כי בבל ומדי נחשבים לגלות אחת בעבור שלא היה הפסק גאולה ביניהם כדאיתא לעיל בשמות רבה פ' נ"א ומכל מקום המלכיות עצמם היו חלוקים וכן כתוב על שלשים ועל רבעים שלשים מצד הגלות ורבעים מצד המלכיות. ועי' לקמן ותמצא כי כן הוא:
שבדיבור לא יהיה לישראל וכו'. פירוש אם מקיימים דיבור לא יהיה להיות נשמרים מלעבוד עבודת כוכבים כמה שנאמר ועושה חסד וגו' ולשומרי מצותי והנזהר מעבודת כוכבים כמקיים כל התורה:
לבוערים. לשון טפשות כמו נבער מדעת שמחזיקים אותה לשטות והבל וריק או הוא לשון ביטול וביעור:
[**כמו שנא' פוקד** גרסי':

פסקה מו

שכולם נאבדו גרסינן]:
עפרות זהב. של העגל:
ה"ג ישראל שעבדוהו עד לקרקע. כלומר לכלל שפלות גמור ונתנו למשכון ביד המות שאלמלא שעשו העגל היו חיים וקיימים לנצח כמו שדרשו ז"ל בפסוק אני אמרתי אלהים

אתם וגו' אמרתי שתהיו קיימים לנצח כאלהים שנא' חרות על הלוחות חרות ממלכיות וחרות ממלאך המות ועכשיו נמסרו ביד המלכיות וביד המות וזהו בקרקע המשכן:

פסקה מז

שחקתם. כמו שאמר ויקומו לצחק:

[ה"ג את כי שטית זה המזבח לעגל]:

ואת כו'. ודרש את ואת וכן דריש כי וכי נטמאה:

המקבלו עליו באלוה וכו'. פירש"י בפרק ד' מיתות שכולה חדא מילתא היא שמקבלו באלוה באמירה בעלמא כגון שאמר אלי אתה ובלשון אחר פירש המקבלו עליו באלוה שלא בפניו ואמר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלוייה רישא דאירי אפי' שלא בפניו:

ולא התראה. עי' לקמן בסמוך:

ואם לא תשמעו לי. בפ' בחקותי:

שאף אהרן כו'. כעין שדרשו חכמים ז"ל לצבות בטן של בועל:

בדיבור לא יהיה. כדפי' לעיל:

הם הסיתו. ערב רב שממצרים היו:

שטעו אחריו גרסינן. ור"ל שטעו אחר העגל:

ירשיען כתיב חסר וי"ו לשון יחיד:

שמתו. חוזר על בניו:

[**אחר קללות ע"ז** גרסי']:

פסקה מח

לפי שהיה ספר. כלומר ספור דברים כדאמרינן גבי וכתב לה ספר כריתות. ואולי צ"ל כספר:

[**ובאותה מחיית הכתב שתו ישראל עונשי'** גרסינן:

בדקן כסוטות גרסינן וכן לקמן]:

ה"ג אחר שנתחלה עליהם. ור"ל שהתפלל עליהם ולשון ויחל משה נקט:

היה נבדק כסוטה גרסינן וכן לקמן ומעשה זה איתא בירושלמי פ' היה נוטל:

על זאת. על שלא טעו בעגל כלל:

פסקה מט

כך אמר הקב"ה כו'. דרש קנאות לשון רבים:

התורה הזאת של קנאות. כלומר דין זה שנדונו בג' מיני מיתות:

[**כשם שבאו על ישראל** גרסינן]:

פרק י

פסקה א

זה העולם כו'. כל זה הוא לעיל סוף פ' קדושים ובמדרש חזית בפסוק שוקיו עמודי שש וכו':

שנשתוקק. שחשק וחפץ ברצונו המוחלט ודרש שוקיו לשון משתוקק:

ומניין. פי' מניין שהקדוש ברוך הוא נשתוקק לבראתו:

ג' אמהות. ארץ ושמים והים הנזכרים בפסוק זה בפר' וישמע ואמהות ר"ל עיקר ושולש הכל כדאיתא בספר יצירה ג' אמות אמ"ש כו' שפי' בו המפרשים כך:

וסור מרע בינה. היינו בינה היינו תבונה וא"צ לפרטו שמי שיש בו תבונה הוא סור מרע:

בתוהה על הרשע גרסינן ובמדרש חזיח גרס על הראשונות:

שהן קציעות. כשעושין קציעות כותשין במכתשת ועושין אותה כמין ככרות ואז ריחן נודף:

ה"ג שהן קציעות ואומר עליהם הוא יחיה ורישא דקרא ובשוב רשע מרשעתו והאי עליהם דרש ארשעתו כלומר בשביל הרשעות יחיה:

בשלשה מקומות כו'. כל זה בויקרא רבה פר' כ"ז ושם פרשתיו ובמדרש חזית פסוק חכו ממתקים:

מתפוגגה. פירש הערוך משתעשע:

זו תוכחת. בתמיה:

וזה סורחנא גרסינן. בתמיה וכי זהו סרחון:

חלק לו כבוד. סיפיה דקרא ובאונו שרה את אלהים:

חזר הדבור אצל הקב"ה גרסינן:

כולם מתים. כלומר שהרי כולם מתים:

לתשים. תשישי כח וזקנים:

[ה"ג פועל עושה עם בעל כו']:

אתמהא. בתמיה וכי ראוי לתת שכר על דבר שהוא להנאתו וטובתו הרי שאין לך חיך מתוק מזה:

כי תשא את ראש וכו'. שנותנים כופר נפשם ונמנים דוקא מבן עשרים ולמעלה והלוים מבן חדש:

להיות לי. כלומר וזהו שאמר הכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהיו בכל דבר מובדלים מן האומות לשמי:

מרבה לי רעים. חברים כלומר הגרים שמתגיירים ומתחברים לישראל ועיין כל זה במדרש חזית:
קופליות. עי' סוף פרשת קדושים. ה"ג ומתחבר בחבריה או ומתעבד. כלומר עושה עמו בנטיעותיו ועיין בפ' קדושים ובמדרש חזית פסוק שוקיו:
[**כך המקולקלין** גרסינן:
ה"ג נוהגין היתר בשפחות בעוה"ז עתידין להתלות בקדקדי עד אני חייב יתהלך באשמיו]:
והוא אומר. אדלעיל קאי שאמר שנחשד על שפחותיו ועיין סוף פ' קדושים ובמדרש חזית פסוק שוקיו ושם פירשתיו:
[ה"ג הרי ארביסר אצבעות:
ה"ג יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע כו']:
בענין נזיר. טוב הוא להגיה כענין נזיר כלומר הברכות היו כענין הנזיר שאינו משתכר:
הרבה יין עושה. כלומר שמא מתוך יין באת לידי קילקול ולכן אין הגנאי כל כך ותן תודה כדי שלא ימחה השם בחנם כדלעיל בפרשת סוטה:
שבודקין. המים אותה:
אותו. ר"ל הבועל כמו שדרשו מן לצבות בטן ולנפיל ירך:
נשבע אני כו'. עיין עוד דברים נעימים בואלה שמות רבה פרשת ט"ז:

פסקה ב

ה"ג ו' פעמים למי כנגד כו'. פירוש למי אוי למי אבוי וגו' כתיב ו' פעמים ועיין בפרשת שמיני כל פרשה זו נדרשת יפה:
ה"ג ענו לה למאחרים אלו אומות העולם המאחרים על היין לשתותם. מאחרין ויועצין עצות על ישראל לשתות יגיעם דוגמת שנאמר על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם:
שלא יכבידו כו'. דרש אל תרא ראייה להרע כד"א אל תראוני שפי' אל תביישוני:
[**בתיהם כמישור** גרסינן]:
שתסתכלו כו'. בעין הרע שנותנין עיניהם בממונם:
זה הגזל. סיפיה דהאי קרא מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא:
כמות. כאלו הרגום:
[ה"ג כנגד זה יביא עליהם]:
זרות. מהופכות וצרות כדלקמן ואולי שצ"ל צרות:
[ה"ג שיהיו זרות זו לזו כדרך שבאו לישראל וכן מצאתי בא"א]:

שהן צרות זו לזו. בפ"ק דחגיגה פי' ר"ת רפואות נשיכה זו קשה לזו דאמרינן בפ"ז דע"ז קרירא לעקרבא חמימי לזיבורא וחילופא סכנתא הלכך היכן שנושכות שניהם נעשות צרות זו לזו ואין לו תקנה:

[ה"ג ועקרבא ולבך ידבר תהפוכות:

יוצא מדעתו גרסינן:

מדה כנגד מדה גרסינן:

לבם מדעתו גרסינן]:

י' דברים שגזר פרעה. בילקוט וארא הביא בשם תנחומא ותנא דבי אליהו שגזר עליהם עשר גזירות ונגד כל גזירה וגזרה נפרע מהם הקב"ה מדה כנגד מדה וגם הפייטן הביאום בפיוט של פסח:

[**בראש חבל שחבלתו** גרסינן]:

סרסורא. האמצעי כסרסו' הזה שהוא אמצעי בין המוכר והקונה:

נקראת בור. וזה באר:

תהנה האף. תנאף נוטריקון תהנה האף:

לצבות בטן. ודרשו חכמינו ז"ל בסוטה שמדבר בבטן של נואף ועיין לעיל בפרשת סוטה:

אב אוי. כלומר הסבה והמקור שממנה בא האוי עליו:

פצעי אהבה. ע"י חבוק ונשוק וצחוק:

הכי גרסינן על עסקיה נפצעת חנם שהכהן כו'. ואע"פ שלא נודע שנטמאה רק על עסקי הסתירה עושין לה כך וזהו חנם:

מן דשמע כו'. עיין כל זה בפרשת שמיני ושם פירשתיו:

בנו שלישי גרסינן:

וכן היה מארר גרסינן. פי' נח כשהיה מארר היה קורא אותו כנען לפי שהיה אבי כנען וכתיב כנען בידו מאזני מרמה:

שנסתרס. כן דרשו חז"ל בפסוק וירא חם וגו':

ממה שעברו כו'. כלומר ממי שקדם לו ולא למד דעת:

מה אירע כו'. כלומר מה שכתוב בתורה שיארע לסוטה:

בל חליתי. שלא קיהה ולא הרגיש כד"א ואין חולה מהם על מחלתי:

[ה"ג אקיץ אוסיף אבקשנו עוד]:

פסקה ג

הוי השאננים וגו'. המאמר הזה כולו בויקרא רבה פרשה ה' ושם פירשתיו:

בסבסטי. הילקוט בספר עמוס לא גרס ליה וכן לעיל בפ' ויקרא ל"ג ליה ולפי הענין הוא שם מקום:

[**לישב אצל החמס** גרסינן:

בעבירות את מטותיהן גרסינן:

האוכלין כרים מצאן גרסי']:

למיומם. בילקוט ובויקרא רבה לא גרס ליה גם לא מצאתי ולא שמעתי פי'. ולפי הענין הוא יום טוב כעין זבח משפחה:

מפלוגתא. שעל יינם נתפתו וגלו י' השבטים:

[ה"ג ואחר כל השבח הזה:

אחר פ' סוטה גרסינן]:

פסקה ד

למואל. דוגמת מדרש זה יש בויקרא רבה פרשה י"ב:

[ה"ג והיו שם צהלת כו':

ה"ג למה לו אל ובאותה וכו']:

למה לו אל. למואל קדריש בנוטריקון:

פרס. יריעה פרוסה ושטוחה ובמדרש משלי גרס פרכת:

מפני שהיה ישן. והמפתחות מב"ה היו מונחים תחת ראשו כדאית' פרשה י"ב בויקרא רבה:

כפפתו על העמוד כו'. כל הענין בפ' בן סורר:

[**בת שבע היא אמו גרמה לו** גרס:

ה"ג שיהא הבן מלובן ומזורז]:

לעשות כמעשיהם. מה לך אצלם ללמד מהם ולעשות כמעשיהם:

[**אל למלכים שתו יין** גרסינן]:

כדי שתטרף דעתו עליו. בפרק נגמר הדין קאמר שנותנין בתוכו קורט של לבונה כדי שתטרף דעתו:

על האובר. שזכר בפסוק שלפניו ויהיה פסוק שני ישתה וישכח וגו' פי' לפסוק תנו שכר לאובד וגו':

ועמלו. הוא פי' על מרי נפש שבפסוק תנו וטעם דברי הספר כן הוא וישכח רישו חוזר על האובד ועמלו הוא חוזר על מרי נפש:

[**בניו שהם עמלו** גרסינן]:

ה"ג שאם אין טוענין כו'. פי' שאם הם עצמם אינם טוענים וגם אין שם מי שטוען זכותם בשבילם שב"ד עצמן טוענים בשביל' כל טענות שאבי היורש או המוכר היו יכולין לטעון ולמדוהו רז"ל בבבא בתרא מפסוק זה פתח פיך לאלם. ואח"כ דרשו דוקא על היתומין:

חילופי אביהם. במקומם תחתם:

דינם. דין של העניים שהקב"ה זוכה אותו להם:

מן הגזלן. המעכב שלא ליתן להם:

שמסרתו. היא מייסרת אותן וכדמפרש ואזיל:

שדבר קשה. כמשא הכבד על האדם:

ה"ג לא תתחתן בם ר"ש בן יוחאי אמר לאהבה ממש כו'. ועיין כל זה משלם במדרש חזית סוף פ"א:

משום הכי כו'. הלשון מגומגם ובמדרש חזית גרס על שם לא תתחתן כלומר שעבר ממש על לא תתחתן:

לזנות. אבל לגיירן מצוה:

[ה"ג ור' יוסי בן חלפתא אומר לא חייבין לגיירן כו']:

כי השחית וגו'. ונימוחו מן העולם:

ה"ג למחות מלכין דברי תורה כו'. כמ"ד וכתב כו' לכן אמר למחות לשון מחייה:

למואל וגו'. סיפיה דקרא אל למלכים שתו יין הרי יין בהדיא שהוא השלישי:

אוותיננייה. ממשלה ועיקר ועיין זה ריש מדרש קהלת ומדרש חזית:

באילין ארבעתייה. באלו הד' שגם באלה היה נקרא אלא שנקרא בהן דרך כינוי:

בין שעתו וכו'. כלומר כמעט רגע:

שנם לאל. דרש למואל כמו נמואל בחילוף אותיות דטלנ"ת כמו לשכה נשכה:

[**להרבות נשים ולא לחטוא** גרסינן:

ה"ג לא יניח הבעל בן:

יזיר עצמו גרסינן]:

וקלקלתי בזנות. מעתה ודעת קדושי' אדע או הוא לשון תימה:

פסקה ה

[**שירצה לבטל נזירותו** גרסינן]:

אינו אלא לשון צער. עיין זה משלם בב"ר פרשה מ"א וריש רות וריש אסתר:

דן ידין עמו. על שמשון נאמרה נבואה זו כמו שפירש"י בפ' ויחי:

ה"ג שכך אמרו אימיה דשמשון הצללפוני שמה והוא בב"ב בפ' הספינה בסופו:

אפרדוכסוס. פי' הערוך לבן מאד ועיין מזה במדרש רות בפסוק ולנעמי מודע:

[**מלובן ברשע** גרסינן]:
ה"ג אתיבין מבני שמואל ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה. ופסוק הוא בשמואל א' סימן ח' ומדכתיב ומשנהו משמע ששניהם שוים ודרשו רבנן מה זה רשע כו' ובשניהם כתיב ושם קודם שם העצם ומתרץ ר' יהודה כו':
נקרא שמו ושני. בדברי הימים א' סימן ו':
פתואל. זה שמואל הנביא:
שפתם להקב"ה גרסינן. והפיתוי הוא דכתיב ויקבצו המצפתה וישאבו מים וגו' עד ויאמרו חטאנו לה' וזה היה הפתוי שאמר כלום אתה מבקש מן האדם הזה אלא שיאמר חטאתי שנאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי והרי אומרים חטאנו כמו שמצינו בילקוט עמוס:
ולא היה כו'. כלומר והאמת שמנוח לא היה עקר וכדמפרש ואזיל:
[**נראה לו** גרסינן]:
משמרת יין. כלומר גזירה שלא לשתות יין עצמו וכמו עשו משמרת למשמרתי:
שלא יבא הנזיר לשתות יין גרסינן:
ואל תשתי יין וכו'. חוזר למעלה על אשת מנוח:
מכאן שהיתה כן. שהרי לא היתה בביתהבין דיבור והרית וילדת שפירושו לעתיד ובין דיבור כי הנך הרה שפירושו שכבר הרה היא:
כמה דתימא ולא תשחית וגו'. וילפינן פאת פאת לגזירה שוה מן ופאת זקנם לא יגלחו כמו שפירש"י פרשת אמור:
אחר עיניו. כלומר אוהב נשים וכן הוא אומר כי היא ישרה בעיני וכן אמרו חכמים ז"ל שמשון הלך אחר עיניו שנאמר כי היא ישרה בעיני:
בו תהיה חלה נבואות יעקב גרסינן. וכ"ה בפרק קמא דסוטה על ותחל רוח ה' לפעמו:
מכאן שלא היתה כו'. שהרי היא לקחה אות וסימן שהוא איש האלהים כלומר נביא ממה שהיה מראהו כמלאך כלומר בעל מראה:
עתר. עץ ארוך ובראשו שני עוקצין פור"ק בלע"ז כן פירש רש"י בפרק קמא דסוכה:
אינו אומר היום. שמשמעותו שראייה הראשונה היתה ג"כ היום אלא ביום משמע ביום ההוא של אתמול:
ה"ג מכל אשר יצא מגפן. כמה דתימא וענבים. וכל טומאה. פירוש אסור כדלעיל:
[ה"ג ונשמחה עמך בגדי עזים לפי כו']:
היתה סבורה שהכיר גרסינן. פירוש שמא אתה היית סבור שהכיר כו':

ואחר שאכלו כו'. הוא טעם אחר למה אכלו עם אברהם ולא עם מנוח ורבים הם בס' הזה כיוצא בזה:

[**שהו' יהיה מכוסה** גרסינן:

קורא לנו גרסינן]:

שם שמו המלאך פלאי. המלאך שם את שמו פלאי ע"ש כי יפליא וכדמפרש ואזיל:

פסקה ו

[**אתה זה בני** גרסינן]:

פסקה ז

כופה את עבדו. לבטל נזירותו:

ה"ג יצא לחירות משלי' נזירותו. פירוש כשהוא יוצא לחירות צריך להשלים נזירותו:

עבר מכנגד פניו. פירוש העבד ברח מעם אדוניו ורבי יוסי סבר ששוב לא מקרי שם אדוניו עליו:

[ה"ג בפ' בתרא דנזיר ר"מ אומר לא ישתה ור' יוסי אומר ישתה:

לעשות נזירות כנדרים גרסי' ועי' זה במס' נזיר]:

נם לי. אמר לי:

רועה הייתי בעירי גרסי':

הניאוב. כל מאמר זה בירושלמי דפ"ק דנזיר ולפי הענין הוא שם כלי:

[**ופחז יצרי** גרסינן:

ה"ג ושל תולעה הוא וכן הוא בספרי]:

ה"ג והרכנתי את ראשי. פירוש נטיתי לו את ראשי ובירושלמי גרס וסמכתי:

[ה"ג ואמרתי לו כמותך]:

לתהות. להתחרט כד"א כדו תהית. ובבבלי פ"ק דנדרים איתא שלא אכל אשם נזיר טמא שמפני שמרבה עליהן ימי נזירות הן מתחרטין וסוגית הספר היא סוגית הירושלמי:

פסקה ח

[**שמלכה עוסק בתורה** גרסינן]:

זלין. זוללין:

הלופר. לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא שומר העיר בלילה ואולי צריך להיות השומר:

[**ונאבדו כולם** גרסינן]:

מלא יין ביין. ממסך קא דריש שני נסוכים דאל"כ לחקור מסך מיבעי ליה. ועיין מעשים כאלו בויקרא רבה פרשה י"ב:

ה"ג בכימה ועקרב כל שעה כו'. כימה שם מזל ברקיע כדאמרינן עש כסיל וכימה:

בעוקצו. בזנבו:
[**ריח וטעם בדבריו של אדם** גרסינן]:
טוחות. סתומות מלשון כי טח עיניהם וכן פירש הרלב"ג בספר איוב והרד"ק בשרשים:
נשתעממו. לשון שגעון ושעמום:
ענום. לשון גמוס כלומר נכרת:
טומאתה לא תקרב גרסי'. ועיין כל זה במסכת אדר"ן בפ' קמא:
[**יכול יחבקנה** גרסינן]:
לא תקרב. משמע שום קריבת דעת:
והדוה בנדתה גרסינן:
מפני טענת כו'. שאין הכל בקיאין בקרוביו:
[**כאן נאמר אצל שאר בשר לא תקרבו** גרסינן. וכן בסמוך]:
לדבר המביא כו'. דייק מדכתיב לשון קריבה ולא אמר לשון שכיבה או לשון גילוי לא יגלה לא ישכב:
יביאך. החטא הקל:
[ה"ג ונאמר ארור כנען:
ה"ג אבי כנען מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך וכו']:
וכן הוא אומר. חוזר על מה שאמר למעלה שיעשה אדם סייג למעשיו משלשתן הרי זה נזיר גרסינן:
רבי אלעזר הקפר כו'. כל זה בספרי פרשה זו:
ונסכו יין. אע"פ דלא כתיב יין בסוף פרשה תצוה כתיב ביה:
חי אתה מנסך. שכר פירושו יין המשכר וכן פירש הרד"ק בספר שרשים:
מסחורתו. שלא יעשה סחורה ביין ולא יתרפא בו וכל דינים אלו עיין בספרי ובירושלמי בפרק שני דמסכת ערלה בפרק שלשה מינים:
[**שאר איסורין** גרסינן:
הכי גרסינן לא יאכל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה כו' עד בפני עצמו וזה בפני עצמו ה"ג ואין איסורו איסור הנאה]:

פסקה ט

זוג וענבל. כ"ז בפרק שלשה מינים:
שלא תטעה לומר. כרבי יהודה אלא הוא כזוג כו':

פסקה י

מתארו. עושה לו תואר פנים יפות:

נדרו תלוי בנזירתו. כדלעיל שאפי' אמר אהיה נזיר ליום א' לדבר אחד צריך להיות נזיר שלשים יום ובכל דבר:

מירט וסיפסף. כולם ענין העברת שער הם ועיין פרק שלשה מינים:

[ה"ג שלא למדנו תגלחת אחרונה שהיא כו']:

ד"א אם כן כו'. בירושלמי דפרק ג' מינין ופירש אעפ"י שכל המעבירין אסור מ"מ אין סותר הנזירות כי אם תער:

[ה"ג ואם גלח יום שלשים לא יצא:

והא אינון תלתין גרסינן. וכי הוא בירושלמי פרק הנזיר]:

חידושו. כלומר לגופו ולחדש בתורה דין נזיר או פי' כמו שפירש"י ותוס' פ"ק דנזיר:

אם גילח יום ל' יצא. שכבר עברו כ"ט ימים:

גידול שער ל' יום. עיין פרק קמא דנזיר:

ימים מלאים ל' יום. חדש ימים הרי הקף של הימים:

הימם כתיב. חסר יו"ד בתרא ומעתה אין ראייה מכאן:

וכי הנזיר שותה כו'. שקראו עדיין נזיר:

כל ימי נדר נזרו וגו'. תער לא יעבור:

ונאמר להלן נזיר. ואחר ישתה הנזיר יין:

פסקה יא

[**מגדלו לשם שמים** גרסינן]:

אסור לשתות יין ולגלח. עד הבאת קרבן כדלעיל:

סותרים. שאם גלח או נטמא למת צריך להתחיל הנזירות מראש והימים הראשונים יפלו:

ה"ג ותגלח' אינה סותרת אלא שלשים. ועיין כל זה בפרק ג' מינין:

בביאה. בביאת אהל שהמת שם ואלו דוקא נפשות אדם שנאמר אדם כי ימות וגו' ועיין לעיל פרשה ז':

הכי גרסינן לפי שהוא אומר בנזיר לא יטמא להם במותם. ועיין כל זה בספרי באורך ובנזיר פ' כהן גדול:

רבי אומר במותם כו'. עיין בפרש"י בנזיר פר' כהן גדול:

[ה"ג אין כ"ג מטמא לאביו מקום כו'. להתירו לטמא למת מצוה גרסינן]:

ה"ג בספרי שאין הקטנים ניזורין וכן הביאו הילקוט. ור"ל שאין הנזירות חלה עליהם והאב אינו יכול להזיר את בתו הקטנה אע"פ שהיא ברשותו:

[ה"ג לאמו הוא דלא אזיל כו':

ה"ג לאחיו שאם הוא כהן גדול ונזיר כו']. בפרק כהן גדול דף מ"ח ע"ב:

מה גרם. כלומר כמה טובה איבד בהטמאו לבטל מעל ראשו נזר אלהיו אי נמי להגיד שהנזירות בראש וכדאיתא בסוף פ"ק דנזיר נזר אלהיו על ראשו מגיד שהנזירות בראש ובספרי ישנו לכל המאמר כצורתו ולא גרס לזה:

פסקה יב

פסק. הפסק:

זו קדושת הגוף. ולא קדושת שער ובספרי יליף ליה:

פסקה יג

במחוורת. ידוע וברור ודייק מדכתיב עליו ועיין כל זה במסכת נזיר בפ' הכותים אין להם נזירות:

אלא למת בלבד. מהני קבר תהום אבל לזב ולזבה לא מהני:

ולפטור הנזיר בקבר גרסי'. ופירושו שהיה בבית הקברות או טמא משאר טומאה מתחלת נזירתו והכי יליף ליה בנזיר בפרק מי שאמר הריני מגלח:

ביום הזייתו. מגלח שמיני וכו' מניין שאם לא גילח ביום ההזייה בשביעי שיגלח ביום ח' ט' י':

[ה"ג בספרי אין לי אלא תגלחת הטומאה תגלחת טהרה מניין ת"ל יגלחנו כיצד כו']:

פסקה יד

ה"ג וביום השמיני להוציא כו':

ה"ג מה שמיני האמור להלן הכשר כו':

יכול הרבה. שאם ירצה להביא הרבה הרשות בידו ת"ל כו':

מכאן אמרו. מדכתיב או:

פסקה טו

ביולדת ולקחה שתי גרסינן:

בעשייתן. כשיבא להקריבן צריך שיאמר זה לחטאת וזה לעולה:

בזמן שהבעלים מפרישין אותה סתומה. שאינם מפרישין לאמר איזה לחטאת ואיזה לעולה אלא בסתם שאז הכהן צריך לפרש ולומר זה לחטאת כו'. ובסיפרי אין הנוסחא כן מ"מ היא היא:

והלא דברים קל וחומר. פ"ק דנדרים ודעבודת כוכבים:

נמצינו למדין וכו'. כל זה הוא בפ"ק דנזיר ובפרק מי שאמר הריני נזיר:

פסקה טז

מניין שהוא אסור כו'. עי' לעיל:

לעצמו. מיום שנולד חשבינן לו השנה מעת לעת ולא לשני העולם כגון אם נולד בניסן שיהיה גמר שנתו בתשרי לפיכך כתיב בן שנתו ולא בן שנה סתם:

קנס. עי' לקמן:

וזה יש לו אחרונים. מקצת יום צ"ט ויום ק' כולו:

[ה"ג וזה יש לו אחרונים נטמא ביום ק' יכול יהא סותר הכל ת"ל והימים וגו' מכלל דאיכא אחרונים וזה אין לו אחרונים] או אפי' כו'. ועיין בפרק מי שאמר הריני נזיר:

אלא ל' יום. עיין בפרק ג' מינים:

פסקה יז

[**ת"ל וזאת** גרסי']:

שאתה מרבה כו'. שיסתר נזירתו ג"כ:

שכן אמרו. בפ"ק דנזיר:

מקל בתער. אחר כל ל' יום:

[**ששאלו להם** גרסינן]:

שנת עשר לשמואל. ויצא החשבון מכוון שמרד בשנת ל"ז למלכות בית דוד ועיין בפי' הרד"ק בספר שמואל:

לקרבן טהרה. פירוש זאת יביא לקרבן טהרה והכי מוכח בספרי:

פסק. הפסק לאפוקי קרבן טומאה שלא נפסק נזירתו עדיין:

[ה"ג ואין אחרים מביאים אותו והקריב את קרבנו. וכן הוא בספרי]:

פסקה יח

לשנים. לשני העולם כדלעיל:

[ה"ג וכבשה יכול שתים ת"ל אחת אמרת אחת וכו'. והכי מוכח לקמן וה"ג בילקוט]:

פסקה יט

ה"ג ת"ל סל וסל. פירוש דהוה ליה למימר סל וכתב וסל לרבות שאר כל הכלים:

[ה"ג שאין טעון ד' מינין כתודה]:

למה צריך כו'. שהרי כתיב מצות בראש הפסוק וסל מצות וגו':

שוו. החלות והרקיקים:

ה"ג בספרי יכול כדרך המושחין. פי' שדרך המושחין למשוח על כולו:

אחת על זו משיחה אחת ובספרי מפרש שכל משיחה היה כמין כ"י וכן הוא בפרק כל המנחות דף ע"ו ובפרק קמא דכריתות דף ו' ושם מפורש מלת כי שהוא אות יונית עיין שם בפירש"י ותוס':

היה בכלל וכו'. ולמה חזר כתב ומנחתו ונסכו גבי איל ולימד על הכלל כו'. שכל דבר שהיה בכלל ויצא כו':

ויצא מן הכלל. במה שכתב אצלו בפרט מנחה ונסכים:

אף כל הבאים כו'. לאפוקי חטאת ואשם שאינם באים בנדבה והכי מסיים בספרי:

פסקה כא

בשלמים. על השלמים הוא מגלח והאי פתח אהל מועד פירושו וגילח על השלמים שנאמר בהן פתח אהל מועד ועיין כל זה בפרק ג' מינין:

גלח וגלח. היה יכול לומר גלח ואמר וגלח לרבות אף במדינה ועי' זה בפרק ג' מינין:

[ה"ג ונוטל את הרוטב ונותן על שאר ראש נזרו. ועי' בפרק ג' מינין ותמצא כי כן הוא]:

אין בשלה אלא שלימה. עי' בתוס' פרק גיד הנשה דף צ"ח ריש ע"ב:

אין לי ששורף כו'. עיין בפ"ג מינין דתנאי פליגי בהכי:

פסקה כב

יכול חיה כו'. כל זה בירושלמי פרק ג' מינין:

וכשם כו'. קושיא היא כלומר וא"כ לא יהיה חלק המאה מן האיל ומשני לית יכיל פירושו אין אתה יכול לומר כן:

[ה"ג בירושלמי דפ' ג' מינין לית יכיל]:

להעלות. כלומר לבטלו:

אבל טינופת של חולין כו'. וכן כאן העצמות מן האיל שהם חולין מצרפין עם בשר האיל לבטל טעם בשר הזרוע שהוא קדש:

[ה"ג בספרי אחר התגלחו את נזרו אלו אחר התגלחו את נזרו ואין כו']:

פסקה כג

ה"ג אף הרמה מוליך ומביא מה הרמה מעלה ומוריד אף תנופה מעלה וכו']:

אחר מעשה יחידי. אחר הקרבת הקרבן ואע"פ שעדיין לא גילח כן פירש"י בפרק ג' מינין והוא דעת חכמים:

מה התם כו'. לאחר גילוח עושה תנופה כדכתיב ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו:

פסקה כד

קרבנו לה' על נזרו. כלומר יגלח ואח"כ יקריב הקרבנות:

[ה"ג וכי נזיר תלוי בהשגת יד הא כיצד]:

על מנת לגלח על מאה עולות כו'. כל זה הוא בספרי:

פרק יא

פסקה א

[ה"ג ונוה צדיקים יברך אלו ישראל]:

ביניהם. בין אומה הרשעה:

עולם. עול ומסים שמשימים עליהם:

[ה"ג לחון עליהם לעשות דין בהם:

ה"ג ושלטנא ורבותא די מלכות. דניאל ז':

מבני בעל האשה גרסינן]:

אל יקנא גרסינן ועיין כל זה לעיל בפר' ט':

[**ושבע תועבת נפשו** גרסינן:

שהכל מתלוצצים על הנואף גרסינן]:

פסקה ב

אין את אתי וכו'. אם אתה בא אלינו כן דרכך להגלות לנו תחלה וכו'. ועי' במדרש חזית שיש שם קצת גירסא אחרת:

שלשה חדשים. וה"ג במדרש חזית פסוק דומה דודי לצבי וכן הביאו הילקוט שם אכן בפר' שמות הביא הגירסא ששה חדשים ורבינו בחיי בסוף פ' שמות והרמב"ן פ' וארא הביאו שני הגירסאות בשם מדרש במדבר ובשם מדרש חזית שלשה חדשים:

נגלה וחוזר ונכסה. רבינו בחיי נתן טעם כדי להטעות אומות העולם:

[**ולהיכן מעלה אותן** גרסינן]:

למדבר יהודה וכו'. במדרש חזית ובמדרש רות בפסוק ויצבט לה קלי יליף לה מקראי וע"ש:

ואומר מועד כו'. ויליף מועד ממועד לג"ש:

[ה"ג וחמשה ימים הקב"ה מוריד להם מן]:

שאינו חרב כו'. וזהו עומד אחר כתלנו שנשבע שלא תחרב כן הוא במדרש חזית:

ה"ג ואמר לי מה אמר חי אני. ועיין במדרש חזית:

מכנסת. מבית הכנסת:

כה יהיה. וילפינן כה כה לגזירה שוה:

[ה"ג וכבודי עומד. ועיין במדרש חזית ובפרשת וירא גרס ויושבים לכבודי ואני עומד]:

איטומים. פי' הערוך מוכן ומזומן זהו בעמידה:

פורשים כפיהם. לכבוד השכינה:

אשר עשה את משה וגו'. שמואל א' י"ב ופי' הגדיל וכן פירשו רש"י והרד"ק. והתרגום פי' שעשה גדולה וגבורה על ידיהון:
משהן וכו'. אחר שהם אומרים כו':
משאברא גרסי'. ונמשך למטה וע"ל ריש פ' לך לך:
בריה חדשה. במה שהוציאו ממערכת וממזלו הראשון ובשנוי השם או בברית מילה ואח"כ ואת פרה ורבה:
מנח לא העמדת כו'. וא"כ מאי רבותא שברכתני בגוי גדול:
לוקן. לאברהם:
גורמת וכו'. עי' לעיל בפרשת וירא ושם פירשתיו:
ואחד של סם המות. ולפיכך לא היה לו אפשר להשקות אותו של סם החיים ועיין בתנחומא פרשת לך לך ובבראשית רבה פרשה ס"א ואולי שחסר פה הגירסא:
אני אעבוד ואשלים. אשלים זמני שקצב לי המלך וכן הוא בתנחומא ובבראשית רבה:
[ה"ג בשר ודם אני למחר אפטור מן העולם ומה כו']:

פסקה ג

שהיה מתייראי כו'. לאחר שחזר למלכותו שכבר נכשל בחטא ונטרד על ידי אשמדאי ועי' במדרש חזית:
[ה"ג נותנין עליו אימה:
הקול אימירון. גרסינן]:
אימירון. פי' הערוך בייתי כלומר רגיל ושכיח בלא בהלה ופחד:
אגריון. יערי ובהול:
כוססות. מעורבבות וגוששות מלשון כסכוסי קרמי:
[**והיו ישראל** גרסינן]:
סרסור. אמצעי בין המוכר ובין הקונה כך היה משה אמצעי בין הקב"ה וישראל:
[**והנה קרן וגו'** גרסינן]:
מלכיהון דמלאכיא. מדלא כתיב מלאכי צבאות אלא מלכי משמע מלכן של המלאכים וזהו מלכי צבאות מלכים של צבאות של מעלן:
גולירון. פירש הערוך חלשין:
האף והחמה. שני מלאכי חבלה הם כדלקמן בפ' עקב:
לכד. משמע בכח הדין ומצד זכות:
[שהיה עני גרסינן]:
ורפה ידים. אחיתופל אמר כן על דוד. שמואל ב' י"ז:

ה"ג היה רוד' בשירים וכו' בשרים ובשרות כדמפרש ואזיל:

[**והיה מושל על השדים** גרסינן]:

פרוזבטה. במדרש חזית גרסינן פרובטיה ופירש בערוך מיני מרחצאו' או מאכלים שמנים ובמדרש קהלת משמע מרחצאות ואם נכונה הגירסא שלפנינו פירושו לשון שררה ושמחה ועי' ערוך ערך פרזבט:

שידה ושידתין. שדים זכרים ושדות נקבות:

ה"ג ושדתין דהוו אזיין בהון וה"ג במדרש חזית ובמדרש קהלת ופירושו שהוו מתחממין בהם כד"א אזה יתירה דניאל ג' וכן מצאתי בספר ישן דגרס בהדיא אזין בהון שידין והיו מחממים אותן ובילקוט קהלת גרס תוו בהון ופירש בו המבאר היו מרוממין ומגדלין אותם ול"נ פירושו היו מהתלין ומשחקין בהם ועשו בהם כל צרכם:

כיון שבנה כו'. במדרש חזית ובקהלת לא גרס ליה:

מטתו. קרינן מטותיו לשון מטות אבותם וכדמפרש:

[**שבטיו** גרס]:

סינטומוס. פירושו זה הכלל וסוף סוד הדבר וע"ל פ' בא ובמדרש חזית בפסוק עד שהמלך במסבו ובפסוק הנה מטתו:

ומל עצמו. לאו דוקא עצמו אלא הניח למול עצמו וכדמפרש ואזיל:

ה"ג שנאמר וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר:

ומאי נינהו. היכן הם נזכרים:

מופלא שבב"ד. במדרש חזית מפרש הטעם למה נקרא שמו סריס:

ה"ג וכתוב אחד ושבעה אנשים. סוף ספר ירמיה:

זה שליח ב"ד. ואותו ואת שני הסופרים לא קחשיב להו במנין כיון שאינם נצרכים לגופא דדינא:

קורא להם. כלומר ממתנת עליהם כאלו צווחת ואומרת מה דינו אבל במדרש חזית בפסוק כמגדל גרסינן קוהה להם כלומר שתהא ברורה ומוכנת בפיהם שלא יצטרך להיות קוהה ושוהה בה. וכן מצאתי בספר ישן שגרס שאין דבר הלכה ספקה להם:

על הדין כו'. דיני נדתה וכתמה וכן הוא במדרש חזית:

כאילו יצאה כו'. כאלו היא בתך שאין יצרך מהרהר עליה:

כ"ד משמרות כהונה וכו'. הרי מ"ח ואע"ג שהיו ג"כ כ"ד משמרות של ישראל אותן היו נשארים בערי ישראל ומשמרות כהונה ולויה לבד היו עולים לירושלים ושל ישראל היו מתפללין בעריהם על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועי' כל זה ריש פ' בתרא דתענית:

וי"ב מחלקות. כ"ד מתנות כהונה י"ב היו במקדש לבד וי"ב בגבולין ובספרי פ' קרח קחשיב להו ובילקוט מייתי להו ועיין לעיל ריש פ"ה ובסוף פ' הגוזל עצים ובפ' הזרוע וצריך עיון שם:

ת"ח המלמדים כו'. עיין כ"ז בירושלמי דשקלים פ' התרומה:

מומין. של בכורות וקדשים איזהו מום ואיזה אין מום:

ספר העזרה. ספר היה מונח בעזרה שמתוכו היו מגיהים כל ספרי תורות:

רב הונא כו'. עיין במדרש חזית טעם פלוגתייהו ע"פ הירושלמי:

בנותרות. וזהו מפחד בלילות שהיו מתפחדין פן יעבור הלילה ויהיה נותר:

[**היה פרה ורבה** גרסינן:

ששמו של הקב"ה גרסינן]:

ה"ג רבינו בחיי ישכים לב"ה מפחד בלילות מפחד שראה בחלומו:

פסקה ד

בלשון קדש כו'. עיין כל זה בפרק אלו נאמרין ובספרי:

אי מה להלן ר"ח כו'. עי' בפירש"י ריש שמיני וקצתו בפ' הקורא את המגילה עומד:

[**מה הוא בנשיאות כפים** גרסי']:

אף בגבולין. יברכו בשם המפורש:

ר' יונתן אמר כו'. משמעות דורשין א"ב מר יליף מהכא ומר יליף מהכא ולענין דינא שוין הן:

ת"ל אמור להם. קרא יתירא קדריש:

שכולה כהנים. הראשון לאו דוקא והשני דוקא:

ה"ג עשרה ישראל שעונין אמן. ועיין כל זה בפרק אין עומדין. וענין הדוכן עי' בירושלמי פרק הקורא את המגילה ובפ' אלו נאמרים:

קפנדריא. לקצר דרכו דרך שם ועי' במסכת מגילה בפרק בני העיר:

שלש ברכות. שמפסיקין ושוהין בין כל פסוק ופסוק כדי שיענו הצבור אמן:

מניין שאין עונין כו'. עיין כל זה בפ' שני דתענית ואיתא התם שעונין בשכמל"ו:

ה"ג מניין שעל כל ברכה תהלה שנאמר כו'. ופי' לאפוקי שיענה תהלה א' על כל הברכות יחד והכי מוכח בפ' שני דמסכת' תענית:

במדינה נושאין. בפ' אלו נאמרין:

מלא. בוי"ו:

באנגריא. דרך מהירות והגערה כאדון זה המדבר ומצוה לעבדו עבודתו ומלאכתו ועיין כל זה בפ' אלו נאמרין:

פסקה ה

פניאס. גביית גולגולת או דוגמת זה ויגיד עליו ריעו:

זימיא. הוא ענין מס ועיין ערוך ערך זמיון ואולי צריך להיות פסיאן שהוא לשון מס אך בתנחומא גם הוא גרס פניאס ואולי הוא בהיפוך אותיות כמו כבש כשב קהל להק:

שצריכות שמירה. מן הזימה וכמו שכתוב בבן סירא אוי לאבי הבנות כו':

צרורה. כמו שמורה וזהו וישמרך:

פסקה ו

ה"ג יתן לך מאור עינים. כך נראה בילקוט ובספרי:

שמאירים. לשון אור ואש:

[**חניני בדעת** גרסי']:

כמה דמצלינן. כמו שמתפללין בתפלת י"ח:

[**שנה ר' חייא** גרסי']:

יחנה. לשון חנייה ושכינה:

פסקה ז

[**לשון הסרה** גרסינן]:

עד כזית וכו'. אם הגיע לכל אחד כזית או כביצה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה במסכת ברכות בפ' מי שמתו:

ישא ה' פניו אליך בעוה"ז. ע"י תשובה:

ואני זקנתי. והיא אמרה ואדוני זקן:

[**שלאשה אמר** גרסינן]:

אנו אומרים עושה שלום וכו'. בתפלת יוצר אור ומביא ראייה מתיקוני התפלה כדלעיל גבי ויחנך שדרשו יחנך בבינה ודעת כמה דמצלינן אתה חונן ולעיל בויקרא רבה ריש פ"ז שמביא ראייה מסדר ברכות רצה וזהו כוונת רש"י ז"ל ריש פרשת בחקותי שפירש אם אין שלום אין כלום וכה"א עושה שלום ובורא את הכל ור"ל וכה"א וכה"א בתיקוני התפלה כמ"ש כאן בהדיא ובזה נחה שקטה קושית החזקוני ז"ל שהקשה על רש"י מן הכתוב דכתיב עושה שלום ובורא רע ועיין מזה בויקרא רבה סדר צו פרשה ט':

[הכי גרסינן שאפילו ישראל עובדין עבודת כוכבים]:

שלום שלום. וסיפיה דקרא לרחוק ולקרוב ודרשו חז"ל זה רחוק שנתקרב בתשובה שלימה להקב"ה:

[**שבשעה שנפטר** גרסינן]:

השנייה אומרת אמר ה' וגו'. גירסא זו הביא ג"כ הילקוט בשם ספרי אבל בתלמוד דידן סוף מסכתא כתובות וזולת זה אין הגירסא כן:
[ה"ג באוכלסין ובלגיונות וכשהולך לשלום הולך יחידי אבל מדת הקב"ה אינו כן כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלסין ובלגיונות שנאמר כו'. וכן הביאו בילקוט בפ' בשלח בשם ספרי וכן בסדר זה]:
משגלו וכו'. עיין פ' בתרא דחגיגה:
שאין שם שינוי. שאילו היה לו שם קבוע אם נשתלח אח"כ לשליחות אחרת כבר נשתנה שמו ע"ש אותו השליחות אבל עכשיו שאין להם שם קבוע לא שייך שינוי ועיין בב"ר פרשה ע"ח:
כיצד יתקיימו כו'. עיין כל זה בזבחים פרק דם חטאת ועיין עוד בפרק אלמנה ניזונת בתוספות דף צ"ט ותנוח דעתך בטוב טעם:
אסטבלאות. מקום מעמד הסוסים ועיין בסנהדרין פרק כהן גדול:
בלח אלפים. עי' בפרק קמא דעירובין:
היתה אתו וגו' גרסי' ועי' עוד מזה בפרשת שופטים:

פסקה ח

ה"ג בשם המיוחד יכול אף בגבולין יהיו מברכין בשם המיוחד ת"ל כו'. ועיין לעיל סימן ד':
משרבו הפריצים. גרסינן ועיין זה בספרי:
ג' ברכות. עיין בפרק אלו נאמרין ולעיל סימן ד':
בכתפותיהם. גרסינן:

פרק יב

פסקה א

והרכין. והטה אזנו:
או הוא מתרצה. ויהיה פי' הה"א של האל ה"א השאלה העודנו נוהג עמהם במדת אל החזקה או במדת ה' מדת הרחמים וגם הה"א מוסב על ה' ומושכת את עצמה ואחרת עמו כאלו כתוב האל היי':
שהעביר זעמו. ופניו פירוש כעס כד"א ונתתי את פני:
כמין סילון. כמו אמת המים ההולך בלחש ובנחת עי' ערוך ערך סלן ולקמן סוף פרשה י"ד גרס סילון של אש ועיין בסוף הספר:
[הכי גרסינן כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו]:

פסקה ב

כשהלך יעקב. כך אמר הקב"ה:

פסקה ג

היינו סבורים כו'. מפני שמזמור זה נאמר על בנין המקדש כדאית' במדרש תהלים:
[**שלן שם לינות**. גרסינן:
ויקר פדיון גרסינן:
ה"ג כשאני מבקש כל העולם כולו אינו יכול להחזיק:
ה"ג שמש אחד משלי אלא אני]:
ה"ג אלא כ' בדרום וכ' בצפון. ופי' עשרים קרשים לצד דרום וכן לצפון:
בצל שדי יתלונן. דרשו כאלו כתוב שדי נתלונן בצל ולעיל פרשת תרומה דרשו באופן אחר:
אגנתי. מגן וצנה:
קסטרא. מחיצה של גזוטראות עיין ערוך ערך קסטר:
ממצדתא דציידא גרסינן. פי' מן המצודה שפורש הצייד לצוד כו':
הוות. שברון כד"א הוה על הוה:
[ה"ג יסך לך מהו באברתו כו']:
שנתנה מימינו. באברתו פי' יד כמו מי יתן לי אבר כיונה:
וקושט. ה"ג גם כן במדרש תהלים והוא ענין יריית חץ:
באופל. בחושך כלומר שמעשיו מעשי רשע כד"א והיה במחשך מעשיהם:
דהוא בזא כו'. כמו בזעא כלומר כורת וחותך מהלך עיצומו של היום והוא מראש ששה שעות של היום עד סוף ט' שעות ודרש קטב לשון כריתה כמו קטבך שאול וישוד לשון שולל ושודד:
בזוז. לשון בז ושולל ואולי גם הראשון צ"ל בזוז ולקמן באיכה רבה גרס גזיז:
ה"ג באיכה רבה מן ראשיהן דשית עד סופיהון דתשע והכי מוכח לקמן בסמוך דאמר דיהון מפטרין טלייא בארבע שעין ומיהו בשוחר טוב גרס מד' שעות ועד תשע ולקמן גרס דיהוון מפנין לטלייא מארבע שעין ועד ט':
דטיהרא. של צהרים:
ה"ג מתגלגל ככד. וכן במדרש תהלים כתיבת יד ובילקוט גרס כבור וצ"ל כדור וכ"ה בשוחר טוב:
ועין אחת קבוע כו'. ובאותו עין הוא רואה כן הוא בשוחר טוב:
וכל מי שהוא רואה וכו'. במדרש תהלים וילקוט אין הגירסא כן:

פשיט. לומד וחוזר עליה ועיין סוף פ' כי תשא:
ה"ג כנישתא מדוכתא דקסרין. פי' היה יושב ולומד וחוזר לימודו בב"ה א' של קסרין ראה איש א' רץ אחר חבירו ובידו מטה או שרביט ורצה להכותו בו ראה רבי אבהו מזיק א' שרץ אחריו ובידו מטה א' של ברזל יצא ר' אבהו מבית הכנסת ורץ אחר הרודף וא"ל אל תכנו פן ימות א"ל הרודף מן מטה זה ימות בתמיה א"ל הרי מזיק רץ אחריך ובידו מטה של ברזל אם אתה תכנו בזה שבידך שהוא של עץ והוא יכנו בזה שבידו שהוא של ברזל והוא מת ועיין כל זה באיכה רבה בפסוק ומרוב עבודה:
[ה"ג את מחי ליה בהדא]:
מפקר. מצוה:
לספריא כו'. לסופרים מלמדים מקראות לתינוקות ולמלמדי משניות:
באילין יומיא גרסי'. פי' באילו הימים שבין שבעה עשר בתמוז ותשעה באב שבהן קטב מרירי שולט:
דלא יהוון כו'. שלא ישאו וירימו רצועה על התינוקות להכותם כו':
ה"ג דיהוון מפטירין טלייא כו'. פי' שיפטרו ויניחו התינוקות באלו ד' שעות כדלעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:
שנמסרה לה כו'. ויפול פירושו ינוח וישלימו לך כמו שפרש"י ז"ל בספר תהלים וכן הוא בתנחומא ריש פרשת ויצא וסוף פרשת משפטים:
א"ר חנינא וכו' ה"ג שהיא שולטת על מצוה אחת ואם באים כו' וכן הוא במדרש תהלים וטעות סופר בין אל"ף לאלף וק"ל ועיין עוד מזה בפ' ראה ותמצא נחת:
נמסר לאלף איש. לשומרו מן השונאים:
מוסרין. במלאפו"ם פי' נמסרין:
לא יגש כו'. לא יגש אחד מהם איך לאמר פרנסני:
[**ואתה שמת מעונך בעליונים** גרסינן]:

פסקה ד

כילה. אהל של יריעות מכובדים:
ופתכן. וערבן:
שמים. נוטריקון אש ומים כמו שפירש"י ריש פ' בראשית:
הושתת. נשתכלל כד"א כי השתות יהרסון שפירושו השורש והבסיס והעיקר:
מכסף. ל' כיסופא הידוע בדברי רז"ל כלומר מבייש ומלבן פניהם במה שהם אינם מספרים כבוד אל והשמים מספרים:
[ה"ג על כל מעשה בראשית וכה"א]:

הגשמים יורדים. י"ל כמו שכתבו הקדמונים ז"ל כשהחום גובר מכה בכח ביסוד המים שבחלק האויר וממנו מתהוה הברד והגשם השוטף ומטר נתך ארצה:

לארוג. לשון אריגה כלומר להכין ולעשות:

שלחה נערותיה. עי' ריש פ' שמיני:

[ה"ג אלא למי שמשמר יחוסו:

ה"ג למה כן אם ראית גנב]:

למיניהם. ארגמן דרש נוטריקון אורג מין:

מן מיניה. מעצמם היו גדלים ופרים ורבים ועיין בערוך ערך מן החמשית ולעיל ובתנחומא פרשת תרומה יש שכל העצים והארזים שהיו שם היו עושים פירות ונקט כאן של זהב לרבותא:

ממורט. מזוקק מכל סיג:

ה"ג היה נטוח בזהב. פי' מחופה ע"י טיחה וסיכה כמו שעוה כדמפרש לקמן:

[**שבעה מיני זהבים הם** גרסינן:

ה"ג משמעו כמד"א וזהב]:

טובוי. **כו**'. טובתו שעומ' לו בביתו שראוי ומוכן להוצא' בבית וכן בלוייתו כשנתלוה בדרך שבכל מקום שהולך שם מתקבל ברצון וכו' וכן פירש"י בב"ר פי"ו:

לאור. לכור שמזקקין בו הזהב וה"ג במדרש חזית. אלא ככר אחת לעשות ממנו המנורה:

[**אלא על ככר אחד** גרסינן]:

והתניא. פי' מי חסר כולי האי בכל פעם ופעם ככר אחד והכי איתא בהדיא בפ' הקומץ רבה דף כ"ט:

במנורת ב"ה. ה"ג ג"כ בפרק הקומץ רבה ובירושלמי דיומא פ' טרף בקלפי מצאתי הגירסא בסגנון אחר ואולי טעות סופר הוא:

גורדייני. בפ' הקומץ גרס גרדייקי ופירש"י שם מטבע:

מן קדמוי כו'. בראשונה היה חסר הרבה בכל פעם ופעם:

ככר אחד מכאן ואילך לא היה חסר אלא מעט בכל פעם.

[**מכאן ולהלן** גרסי']:

כחוט. דריש שחוט לשון חוטין כמשמעו:

ה"ג והיה נמשך כשעוה. ודריש נמי שחוט לשון משיכה כד"א חץ שחוט וכן פי' הרד"ק בספר השרשים:

הדה. זאת האומה:

לית לה מיניה גרסינן. פי' אין לה ממנו ולא כלום:

ה"ג סגור שהיה סוגר. פי' שאין אחד מן הזהבים יכול להראות טוב ממנו כמד"א והמסגר שהיו סוגרין בדבריהם פה כל שומעיהם:

מכסיף. מבייש ולשון כיסופא ידוע:

פותה. הרד"ק והערוך ערך פתא פי' כמין כוס קטן קבוע' תחת הציר כדי שתסוב בו הדלת בקלות ובמהירות:

[ה"ג בירושלמי ולקמן במדרש חזית זהב מופז:

ר' פטריקי אחוי כו' גרסינן]:

מאופז. ממקום אופז והאל"ף נבלעת שאין הברתה נכרת כל כך:

כל אותן הפירות. שאף צורות של אילנות שצייר שלמה בב"ה היו עושין פירות ולכן אמר כל אותו פירות אך שקיצר כאן שלא בא לפרש רק מהו זהב פרוים ובמדרש חזית ובתנחומא פרשת תרומה הביאו משלם:

לפי שארגמן כו'. ולכן לא כתב רק מרכבו ארגמן:

ומה איסור כו'. לשון קושיא היא לומר שאין מכאן להביא ראייה דנקטי משום חשיבות דקנקט חזיר ועכבר וה"ה לשאר:

וחסודה. נושאת חן כד"א כלה נאה וחסודה חסדאי את וחסדאין מילך וכל זה הוא במדרש חזית:

פרוים. אהל וכילה ועיין בערוך:

[ה"ג ועשה כן התורה]:

שהיו עומדין כו'. עיין מזה במדרש חזית בפסוק תורי זהב ושם תמצאנו מבואר:

אסטווה. עיין בערוך ערך אצטווה שהוא כעין טריסין ושלחנות שלפני החניות:

[**ר' תנחומא** גרסינן:

ה"ג זכות הצדיקים שעוסקין בה]:

ה"ג ונועדתי לך שם וגו' וכולה. ור"ל כדאיתא במדרש חזית ועיין שם ולקמן:

סימנים. סימני נערות:

פאפליון. פי' הערוך אהל:

[ה"ג לדבר עמהם אהיה מדבר עמהם מן המשכן]:

וכתיב וסכות גרסינן. ופי' הרי שהפרכת היה רוכב על הארון לכסותו:

מה שאחורי הכפורת כו'. דייק מדכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת הרי שהדיבור לא היה כ"א מעל הכפרת וכתיב ונועדתי לך שם הרי שהיעידה היתה בכל האהל ואפי' במה שאחורי הכפורת:

ה"ג כך היית שואלני. כמו שאתה שואלני עכשיו כשנראה לו בסנה ולכן אינו צריך להשיבך מ"מ להוציאך חלק בלא טעם א"א:

פומבון. פומבי פי' פרסום גדול:

ולא היו אלא קדושים. כלומר לא ניכר בהם גשמות אדם רק נקיות וקדושה אלהית:

לא עשה. כביבול לא נשאר במחשבה זו אלא כו':

פסקה ז

רוטננית. מרננת ומתלוננת כדאמרינן בפ' היה נוטל רטין מגושה ולא ידע מאי אמר פי' מדבר ומלחש:

פורפירא. לבוש מלכות:

ה"ג רבי יהושע בן קרחה ורבי א' כו'. ועיין בזבחים פ' פרת חטאת:

מתקיים. משגיח ועומד להם בכל צרכם:

פסקה ח

כמה דתימא וירא כל העם וגו':

וראינה. ר"ל ראו בכבוד השכינה מפני שאתם מצויינים וכו':

בקומתם נבראו גרסינן. ועיין כ"ז במדרש חזית:

וכל צבאם. בצביונם ובקומתם וכן פירש"י בפ' בראשית בפי' החומש:

[ה"ג על ראשי החיה רקיע:

במלאך עצמו גרסי']:

חמש אפין. וכ"ה במדרש חזית ובירושלמי דמס' ר"ה בפרק אין מכירין ודייק מדכתיב בקרא ה' תוארים. תרשיש. וברק. לפיד אש. ונחשת קלל. וקול המון. חרשיש דרשו חז"ל פ' גיד הנשה תרי אלפי אמה בים התרשיש והרי מים ואח"כ ברק ולפיד אש:

חמי. רואה:

[הכי גרסי' לית מזל חמי במה דקדים ליה וכו' עד במה דלעיל מיניה אלא במה דלרע]:

דלרע. שלמטה ממנו ועיין זה בפרשת שופטים:

נחית. יורד מעל הסולם והופך פניו לאחוריו באופן שאינו רואה אלא מי שלמטה ממנו ובירושלמי דמס' ר"ה גרסינן דסליק בסולמא:

[**הרקיע הוא של מים** גרסינן]:

פתוכים. מעורבים:

פרטתא כו'. פי' הערוך קליפות הרמונים שהגרעינין נראין מתוכו:

[**מלגיו** גרסינן]:

שאשיתא נראה שנותנין בו מים ושמן והוא דולק ואין המים מעכבו והערוך פי' פתילה של נר:

מן גביהון. מעליהם ובפ' וארא גרס ונורא דליק מן גויהון פי' מתוכן:

דקנדילא בפ' וארא לא גרס ליה וכן נראה דקנדילא משמע בכל מקום נר של שעוה וכהאי גונא:

מיתא ומתקהלא כו'. מתלקחת דריש נוטריקון מיתה יש אצלו כלומר דבר שהוא היפוכו ומיתתו ואעפ"כ מתקהל ומתקבץ לעשות כו':

[**נאמר ויהי ברד** גרסי':

בת יחידה גרסי']:

ה"ג והיה אוהבה לא זז מחבבה כו'. במדרש חזית וכן בכל מקום שמצאתי מדרש זה גרסי' ביותר מדאי הוא קורא אותה בתי לא זז כו' עד את ישראל קראן בתי שנאמר שמעי בת וראי ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי הדא הוא דכתיב פתחי לי אחותי רעיתי:

[**האזינו** גרסינן].

מרגליטון. מרגליות:

יכול אני. בתמיה:

[ה"ג אמר ליה כתבנית אשר אני וגו']:

העמד אין כתיב. עיין במדרש חזית:

ה"ג כנתון באסטרטיא. ופי' בצבא וחיילות של מעלה וכן פי' הערוך ערך אסטרטיא:

שנאמר וקדשתם. לשון קידושין ממש:

ביומא דעלת כו'. ביום שנכנסה כלה לחופתה:

פסקה ט

כאחד. בפעם א' נלקט כלם:

ושאל לו כו'. משמע שהוא עצמו לא יזכה לרוח הקודש:

בכל יום ב"פ. בבקר ובערב לצורך התמיד כדלקמן ולקמן ריש פרשה י"ג:

נותן לו יד. לעזרו בדבר מה:

פסקה יא

רד אותו וגו'. כך כתיב גבי אליהו מלכים ב' סימן א':

[ה"ג רוח בחפניו חי ה' אשר כו']:

ולמה בירכו. שם לאברהם שיקנה וכו'. ועיין כ"ז יותר מבואר בילקוט משלי:

מלמד שמדדן כו'. דאל"כ למה מדדן והלא אין ברכה מצויה לא בדבר המדוד והמנוי ועיין בפרשת תולדות דאיתא הכי בהדיא:

לזרעותיו. שיצליחו זרעותיו וצריך לזה שמים ממעל למטר ורוח וחמה ואדמה תתן כחה מלמטה:

את המשכן. את מרבה עוד משכן אחר וזהו העולם שנקרא אהל וכדמפרש ואזיל:

רותת. רועד ונוטה ליפול:

נתבסס גרסינן. ופי' עומד על בסיסו ועמידתו. ועיין בב"ר פרשה ט"ו:

פסקה יב

אלו שעמדו. הדורות שעמדו:

טרסקל. ענין שולחן ועיין בערוך:

וכן הוא אומר כו'. שזכר הכתוב ב' מקדשות:

פסקה יד

אהליך. כתיב מלא ביו"ד משמע לשון רבים:

אלא משכנותיך. קרי המ"ם נקודה בפת"ח לשון משכון של הלואה ועי' עוד בפרשת פקודי:

פסקה טו

היה משה מעמיד כו'. וכ"ז הוא בירושלמי דמסכת יומא בפ"ק וה"ג התם ולא פרקו ר' יוסי בר יודא אמר אף ביום השמיני מעמיד ומושחו ופורקו:

והניף אהרן וגו'. והזיה ותגלחת כבר למדם בסמוך:

ובפירוק [**ובמשיחה** גרסי']:

מאיזה דבר נאמר כו'. כלומר מאי טעמא ולאיזה דבר נאמר:

שבמשיחתן של אלו. גרסינן ולעיל ראיתי הכי בהדיא:

מבחוץ ומבפנים. כ"ז במנחות בפרק כל המנחות:

תדע לך. שלא נמשחו שהרי לא היו מקדשין את הנעשה בתוכו:

פסקה טז

ולא אמר לנשיאים. בפני עצמם:

[הכי גרסינן היה רע בעיניהם על שלא אמר להם להביא]:

פורח כו'. בתמיה:

שבטו של יששכר. במדרש חזית יליף ליה מקרא בפסוק יפה את כתרצה:

פסקה יז

[ה"ג באיזו צד בצד שהיה עולה ויושב עלה לישב על מעלה ראשונה:

ה"ג עלמעלה רביעית הכרוז יוצא ואומר לא תטה משפט עלה לישב על מעלה חמשית הכרוז יוצא ואומר לא תכיר פנים עלה לישב על מעלה ששית הכרוז יוצא ואומר לא תקח שוחד:

ה"ג על כסאו וידות מזה]:

מאחריו. מאחר הכסא:

ויושב תחתיה בשבת. במקום מושבו:

נוגע. העטרה:

הן דמלכא שרי. היכן שהמלך שורה ושוכן:

טומיקין. פי' הערוך מכובד פ"א כסא המלך הוא ואינו מן המנין:

לקליינין: לקליעות וה"ג בילקוט בהדיא:

מטוקסות. מתוקן על מתכונתו עי' ערוך ערך טקס:

אלא קמירות גרסי' ופי' עגולות כמו כיפה כדי שלא ישתברו כלי שרת והכי גרם בהדיא במדרש חזית. ועי' ערוך ערך קמס השני שגרס קומריסתא וה"ג ג"כ בילקוט ובמדרש חזית:

וכמנסקי פסקאות. ה"ג ג"כ בספרי ופירושו לא מצאתי ולפי הענין הוא כיסוי כמין כילה שעל עגלות השרים:

כמרוסא. במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה גרס קמריטון ונראה שהוא קליעה של מין עץ קל ודק כקרומת הקנים כדי שלא ישבר בו כלי הקדש:

כצבעו של רקיע. דרש צב כמו צבע:

[**שמא תשבר עגלה** גרסינן]:

פסקה יח

ה"ג מלמד שהביאום ומסרום לצבור. ועי' במדרש חזית:

[**ולא קבל מהם עד שנאמר לו** גרסי']:

אלו להם כו'. אם אנכי צויתי על הבאתם על ידך הייתי מצוה אותם שתאמר להם:

הויה. והיו קדייק וכן הוא בילקוט ואתחנן:

שבגלגל שוורים כו'. פסוק הוא בהושע סי' י"ב ודריש ליה שזבחום והקריבום שם לעבודת כוכבי' מדכתיב שוורים סתם וכן הוא במדרש חזית ובשוחר טוב:

והיכן הקריבום. י"ל דמלתא באפי נפשיה הוא ולא סבירא ליה שבגלגל הקריבו ובשוחר טוב לא גרס ליה:

ה"ג ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר. ועי' במה שכתבתי במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה ותמצא נחת:

ה"ג העגלות והפרות קיימות. וה"ג במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה דאלו פרות הפלשתים מיד הקריבו לקרבן ככתוב בספר שמואל:
[ה"ג קיימות לעולם ישראל שהם כו':
ה"ג על אחת כמה וכמה שנא' ואתם]:

פסקה כא

למלאכת המשכן. שהתנדבו העגלות:
[**עד שנאמר לו** גרסי']:
למסעות. כסדר מסעיהם לדגליהם:
זה שקידש וכו'. שהוא קפץ ראשונה לתוך הים כדאיתא במסכת סוטה פ' אלו נאמרים וע"כ נקרא נחשון ע"ש נחשול שבים כדאיתא לקמן פרשה י"ג:

פרק יג

פסקה א

איני מלך. בתמיה:
כך הוא כבודי. בתמיה:
ה"ג הוי הטיבה ברצונך:

פסקה ב

מעמיד את המשכן. ע"ל פ' י"ב סי' י"ט:
שלמים הקריבו בני נח. מאמר זה בירושלמי בפ"ק דמגילה במשנה אין בין ובב"ר פרשה כ"ב ופרשת ל"ז ובויקרא רבה פרשת ט' ושם פרשתיו:
שלמים. אף שלמים:
כמ"ד עולות כו'. ולא שלמים ולפיכך הוכרח לומר שיתרו בא אחר מתן תורה דאל"כ היאך הקריב שלמים:
במה מקיים ר"א גרסינן:
לכשיתעורר גוג גרסינן]:
אני מביאה כו'. אני מביאה תחלה לפתח ירושלים:
[**כשרוח צפונית** גרסי']:
בפלסמון. לזחול ולזלף כדמפ' והולך:
אחויים. דבוקים כד"א קורעים ומאחים:
שנתמררו. לשון מרירות כלומר שנצטערו הרבה:
שהערו. יערי דריש לשון הערה למות נפשו:

להשקותם כו'. סיפיה דקרא קדריש שתיתי ייני עם חלבי ודריש חלבי כמו זבת חלב ודבש:

שעשו רצונו. רעים דרש ל' רצון כתרגו' רצון רעה חפץ רעי:

גנוני. כילת חופת חתנים:

[ה"ג המשכן מצוייר במיני כו':

ואמר להם שיעשו גרסינן]:

זו השכינה. בדרשות הר"י ן' שועיב בפרשת צו גרס ליה וכן בסדר עולם ובמדרש חזית אינו:

ה"ג מה עשה נכנס בפשפש. והוא פתח קטן ודרך שם נכנס לתוך הפלטין:

בכ"ה בכסליו. עיין מזה בב"ר פרשה נ"ב ויתבאר לך:

[ה"ג וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה הה"ד וישמעו]:

מקפץ ועולה. למעלה וכדמפרש ואזיל:

מהו ויתחבא. והלא קומתו היתה מן הארץ עד לשמים. וע"ל פרשת בראשית וריש תזריע:

[**גרעה קומתו** גרסינן]:

ה"ג א"ר יצחק צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה. תהלים ל"ז]:

באויר. בתמיה:

השכינו כו'. דרש וישכנו כמו וישכינו ול' שכינה כלומר וישכינו השכינה:

[ה"ג אימתי שרתה השכינה בארץ ביום כו':

ה"ג אלו אברי עולה ואימורי קדשי קדשים]:

ה"ג אומר להם אכלו רעים כו'. ועיין כל זה במדרש חזית:

ופשט ידו. לתוך התבשיל לאכול ממנו אף כאן באתי וגו' ואח"כ אכלו רעים שתו ושכרו דודים. ובנמשל השרץ הוא כדמפרש לקמן ג' דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן:

פסקה ג

ולא בקש. מהקב"ה שימחול לו חטאו:

[**הן האדם וגו'**. גרסינן]:

עשה תשובה. דייק מדכתיב ועתה אין ועתה אלא תשובה כד"א ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' כן הוא בפרשת בראשית ובשוחר טוב:

ה"ג אמר אדם אי איפשי וגו' עד פן אי איפשי. פירוש איני רוצה לשוב בתשובה ולהתודות לפניך ודייק מדכתיב פן ואין פן אלא לאו כדאמרינן השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ועיין לעיל בפרשת בראשית:

[**תשפילנו** גרסינן. בכ"מ]:

שם זה. של אברהם גדול וכו' ודייק מדכתיב הגדול וכן הוא בילקוט משלי:
שהיה משליח זמורה כו'. פסוק הוא ביחזקאל סימן ח' ועיין שם בפירש"י ורד"ק ז"ל וגם בערוך ערך זמר ובילקוט יחזקאל ומצאתי בספרי ז"ל מתחלה לא ידעו ישראל מה טיבו של זמורה זו עד שבא עמלק ולמדן שנאמר והנם שולחים הזמורה אל אפם וכלל הענין שהיא עבודה בזויה ועושה כן כדי להכעיס כלפי מעלה:
[**כלפי מעלה** גרסינן]:
בזו חפצת. והילך מה שחפצת:
תבור וכרמל. שני הרים גבוהים הם:
שבאו. דרך משל הוא:
הימך. כמו הימנך כלומר ממך:
ומשם. אחיו של עבר שהיה נשיא ואב ב"ד בימים ההם:

פסקה ד

דכתיב ויאמר יהודה וגו'. הרי שיצא דינה לשריפה ומפני שהודה נצלת היא ובניה ולכך אמר נודע וגו' שע"י שזרע יהודה קדשו ש"ש כשיצאו מכבשן האש היה נודע אלהים בכל העולם דכתיב די כל אומה ולישן כו':
משבט יהודה שנקרא אריה גרסינן:
שהוא אריה. דניאל שהיה מזרע יהודה:
מפני שהיה אלוהו. ולכן היה חס עליו:
ה"ג בלבו של דריוש שלא יטילנו. פי' לפי שבודאי ישרף ולא יהיה ניכר גבורתו של הקב"ה:
בשבתי בתוכם וכו'. עי' בפירש"י בספר הושע ויתבאר לך היטב:
ה"ג נכונו לעוברי כו'. ועיין בויקרא רבה פרשה ט"ו:
ואית דאמרי כו'. צרעת ונתק במקום שחין ומכוה:
[ה"ג ה' תורות שנאמר זאת התורה לכל נגע וגו':
והלך אחד גרסי']:
כבלים. כבלי ברזל:
מגלבין. רצועות ומקלות שמייסרין בהם העוברים על דת:
[ה"ג יודע היית תחלה]:
וחמת. וראתה:
שוטיא וברדליא. זמורות ורצועות עי' ערוך ערך ברדל:
ה"ג לא נקיתי וגו'. הוי נודע ביהודה:

קפץ נחשון. דרש נחשון לשון נחשול שבים כדלקמן סי' ז':

פסקה ה

ושמחה. או שמחה:

ועבדה פלגא גרסי'. וע' בפרשת לך לך וריש רות וריש מגילת אסתר וריש פרשת שמיני ושם פירשתי ועי' בסדר לך לך פרשה מ"א. ה"ג שמתגר' בו הדוב. הדוב אשת פוטיפרע:

לשלוק. שבעה פעמים שולקין אותו התורמוס ואח"כ הוא ראוי לאכילה:

ה"ג שנגנז בו בנין הבית. ופירש בנין המשכן שנאמר בו ולא יכול משה לבא וגו' הכי איתא במדרש רות ועיין שם:

פולוטמנין. שרים ועי' ערך פלמטום:

[**כך אעפ"י** גרסינן]:

מנחם. מנחם בן עמיאל והוא משיח שיבא במהרה והוא נולד ביום שנחרב המקדש כדאיתא באיכה רבה בפסוק על אלה אני בוכיה:

פסקה ו

מהו ביום הראשון. שהיה לו לכתוב ביום שהוקם המשכו וכדלקמן:

אפוכי. הנחה ותשלומין:

לא עשה כן. ע"י חטא אדם והבאים אחריו כדלעיל:

[**בבריית יום ראשון** גרסינן]:

יכתב שביום כו'. כיון שמעתה יהיה לי דירה בתחתונים שזה היתה הכוונה ביום הבריאה ולכן כתיב ביום אחד ולעיל בבראשית רבה פרשה ג' איתא הכי בהדיא:

ה"ג נמצאת אומר עשר עטרות כו' עד ראשון לברכת כהנים ראשון לראשי חדשים ראשון לאיסור במה ראשון לאכילת קדשים וכן הוא בפרק ר' עקיבא במס' שבת ובב"ר פ"ג וכתב שם רש"י ז"ל דה"ג ובכל מקום לא קא חשיב אלא עשר עטרות וכן מצאתי שוב בדרשות ר"י אבן שועיב פרשת פקודי:

ושכנתי וגו'. ובאותו יום כתיב כי היום ה' נראה אליכם וכן הוא בב"ר ופי' ראשון לשכינה שקבעה דירה בתחתונים:

לעבודה. חטאת ואשם ונדר ונדבה כן פירש"י בב"ר:

פסקה ז

לנחשול. נחשון הוא נחשול בחילוף אותיות דטלנ"ת:

או שגבה וכו'. ולפיכך כתיב למטה יהודה:

פסקה ח

משברכן חזר וברכן גרסינן. ופי' לשון תימה:

בספר ואלה שמות. בפרשת וארא:

מפני שייחסן כו'. מפני שרוצה לייחס משה ואהרן שהם משבט לוי וכמו שפירש שם רש"י:

מה דאמר. כמו מדאמר:

טפלה לאחיך. כאלו הם הקריבו כלם בראשונה והוא באחרונה:

עשה אותך. הכתוב. ובמדרש חזית מוסב הדבור כלפי הקב"ה:

ה"ג במדרש חזית והכי מוכח לקמן כאלו כולם הקריבו ביום הראשון וביום האחרון. פירוש לפיכך כתיב בכולם קרבנו ואפילו ביום האחרון כאלו הוא הקריב ראשונה וכולם אחריו וביום הראשון כתיב וקרבנו כאלו כבר הקריבו כולם באותו יום:

פסקה ט

כתיב זאת וכו'. משמע שביום המשח הקריבו כולם והלא לא הקריבו באותו יום רק נחשון מזרק אחד וכו':

ביום האחרון. מפיק ליה מדכתיב בסוף הפרשה זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו משמע שאחר יום המשחו הקריבו כולם:

פסקה י

ושכנתי בתוכם. וכתיב בו ביום כי היום ה' נראה אליכם:

למחיצת מחנה שכינה. שג' מחנות חלוקות היו מחנה שכינה מחנה לויה מחנה ישראל לענין שלוח טמאים יש שנשתלחו רק ממחנה שכינה כגון טמאי מתים ויש מב' מחנות כגון זבים ויש מג' המצורעים פירוש ושאר הד' קצתן אינן תלויין במקדש וקצתן אינם חדשים ממש ודוק ולכן קחשיב מחיצת מחנה שכינה להשלים מנין הששה אע"פ שלמעלה לא קחשיב ליה בפני עצמו וסבר שהוא בכלל ראשון לשכינה שחשיב כבר:

בן נחשון. דוד המלך יצא מנחשון כמו שהוכיח רש"י בפי' מגלת רות:

לשאול. כהלכה כדאיתא בפרק חלק:

פסקה יא

ילדים וגו'. באותו כתוב חשוב שש מיני מעלות עיין שם:

פסקה יב

[**שיתא** גרסי']:

משיח בן דוד. שיצא מנחשון:

זיוו וחייו. ע"ל בב"ר פרשה י"ב ובילקוט מדרש רות דיליף להו מקרא:
[ה"ג ופירות האילן ומאורות זיוו שנאמר משנה פניו ותשלחהו חייו מניין שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב קומתו שנאמר ויתחבא האדם וגו' שעשה קומתו ק' אמה פירות הארץ ופירות האילן ארורה כו']:
וחפרה כו'. בב"ר לא גרס ליה וה"ג מאורות מניין שגנזם דכתיב:
אין עץ אלא תורה. וכשם שהיא קיימת לעולם כך הם קיימים לעולם:
והתינוק כו'. וימי הריון לכל היותר הם י"ב חדשי השנה:
אמה גדומה. פירש"י בב"ר אמה ומחצה שלו:
עושה בארץ. מתקיים וגדל שש מאות שנה וכן יהיה גידול הקומה לעתיד כשיעור אמה וחצי לכל שנה לשש מאות שנה וכשיעמדו בקומתן לעתיד יהיה קומתן כך ואי אפשר לומר שכוונת הכתוב שיאריכו ימים כימי העץ שהרי כתיב בלע המות לנצח ויחיו לעולם וזהו יותר מימי העץ כל זה פירש"י בב"ר:

פסקה יג

שלא נעשו כו'. דייק מדכתיב וקרבנו קודם קערת והוה ל"ל קערת כסף קרבנו:
קערה מניין. שהיתה בשקל הקדש:
גילדה. טס שנעשה בו הוא כמו גלד מים הנקרשים מחמת הקור הגדול:
[ה"ג מזרק גילדו דק:
מן הנדבה ולא ממנחת הצבור:
ה"ג כלשון הראשון היא של זהב]:
המיוחד שבעדרו. אחד משמע בכ"מ המיוחד ומובחר:
של עצמו. י"ב חדש מיום הולדו ולא משנות העולם שאם נולד קודם תשרי שיושלם שנתו מיד משנכנס תשרי:
קבר תהום. ספק קבר שנתכסה ונתעלם מן העין ועיין לעיל בפ' נזיר פירשתיו:
[**משלו הביא** גרסי']:
שלא חטא. כלומר בלא חטא וע"ל סדר צו פרשה ט':
ואין היחיד. כלומר שאר יחיד:

פסקה יד

שהמליכו אביו. יעקב אבינו המליך ליהודה על כלם:
[**שעתיד לאירע לכל** גרסינן:
כל מה שאירע לו גרסינן:
הקריב קערה גרסינן:

והוסיף ים אחד גרסינן:
ה"ג הוסיף על משקל הקערה ל' שקלים כנגד ים של שלמה]:
ככדור הנזרק כו'. והמזרק ג"כ הוא כלי הנזרק מיד ליד כמו שפירש"י בפרשה זו:
ששלטו שניהם. שלמה ומלך המשיח:
כההיא דתנינן. ריש פרק כל הצלמים:
ותמצא כקן ידי. פסוק הוא ישעיה סימן י"ג:
כד בעא כו'. כשרצה לעלות למעלה לגבוה האויר וישב לו על כנפי הנשרים והעלוהו לגובה ואח"כ הורידוהו:
ה"ג בירושלמי פרק ג' דמסכת עבודת כוכבים סליק וסליק עד שראה את כו' עד קערה בידו אינו שליט בים אבל הקב"ה שליט בים ושליט ביבשה ומציל בים ומציל ביבשה:
שהיה שמם וכו'. של שלמה ומלך המשיח ואמר שהיה לשון עבר בשביל שלמה שכבר היה וכן אמר למעלה ששלטו שניהם לשון עבר בשביל שלמה:
[**על שציער** גרסינן:
ה"ג והיו ישראל בימיהם מושלמין ובימיו וכו':

פסקה טו

ה"ג מפי הקב"ה נאמר לי הקרב]:
הקרב למסעות. קרי ביה הקרב ככתיבתו לשון צווי:
ד"א הקריב וכו'. ר"ל קרי ביה הקריב בנקודתו ולשון הפעיל שב על משה רבינו שהקריבו בעל כרחו כו':
כאלו הקריב תחלה. מדלא כתיב והקריב דריש הכי:
בעצת נשיאים. נתנאל נשיא ישששכר השיא עצה אל הנשיאים שיקריבו העגלות ועל החנכת המזבח כדלעיל פר' י"ב:
ה"ג לפי שזכה בעצה זכה שניתן בינה כו' ועיין בילקוט פרשה זו:
[**ונאמר ושרי** גרסינן]:
וישששכר באהליך. ובאוהל נופל לשון ישיבה כד"א יושב אוהלים יושב אהל ומקנה:
למה הוסיף כו'. שהיה לו לומר וקרבנו כמו אצל שאר הנשיאים:
בא נשיא ישששכר גרסינן:
לקרסין. פירש בערוך לעתים ועי' בערך קרס:
והם מבארים גרסינן:
ותנינן. בפרק שתי הלחם במסכת מנחות:
ומסיימת במ"ם. מסכת עוקצין שהיא סוף ו' סדרי משנה מסיימת ה' יברך כו':

[ה"ג בשלום מ"ם ארבעים:
ה"ג כ' מן כל הזבחים:
ה"ג ונתנה לכ"ו דורות שהיו]:

פסקה טז

ה"ג למה נאמר במזרק אחד שדברי:
על גבי נפה. דרש נפת לשון נפה:
[ה"ג מתחלפת בד' א"ת ב"ש ג"ר ד"ק]:
אלא האדם כו'. עיין בתוספות פרק שור שנגח ד' וה' דף ל"ח:
שמבקר. שחוקר ודורש ביראת השם יתברך לזבח יצרו:
[ה"ג כנגד ג' פסוקים על התורה שבהם סדרי משנה כדמפרש אזיל]:
הכי גרסינן מן שתים שתים פסקה. פסקה הפסקה אתנחתא וסוף פסוק:
כנגד הג' פסוקים. כדמפרש ואזיל:
שאדם מאמין. ומעיד בחייו של עולם זה הקב"ה שנקרא חי עולמים על שמחיה את כל העולם כלו או י"ל שמאמין ובטוח בה' שיחיה ולא ימות:
[ה"ג וזורע פקודי ה' וכו' עד לקדשים]:
יראת ה' וגו'. עד לטהרה משפטי ה':
[ה"ג מאיר עינים בין חולין לקדשים:

פסקה יז

הנשיאים האחרים גרסינן:
ממרחק יידע גרסי':
כנגד הים גרסי':
עשויים ככדור גרסי':
ה"ג ראשיהם מאתים ולכך]:
חשבון הגדול גרסי'. פי' חשבון הגדול של סנהד' שבשבט יששכר רמוז בקרבן זבולן לפי כו':
שגדול מעשה. הכופה את חבירו וגרם לו לעשות מצוה כד"א גט מעושה:
ימחאו כף. דריש כף כמו חוף ימים כד"א על יד הירדן או ר"ל כ' מן כף היא רפויה מפני אות יהו"א שקדמו וקרי ביה חף:
שבירכן. לזבולון וישששכר:
חלזון טרית כו'. בפ"ק דמגילה בפירש"י ספוני לשון חשיבות זהו החלזון שהוא דבר חשוב. טרית מן דג חשוב:

חול. זו זכוכית לבנה הנעשה מן החול כדאמרי' ביציאות השבת וחול של זבולון היה יפה לו משאר חול:

נגד ה' תיבות שהם בפסוק גרסינן:

פסקה יח

[ה"ג ג' אותיות שבראשי ג' תיבות הללו וכו']:

שמיחה בהם. שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה העון תולה בו:

מין אחד בזהב וכו'. ולכן נקרא זה בפרוים על שם שהיה דומה לדם פרים כדלעיל:

משולה. נמשלה:

[**עולה וחטאת** גרסי']:

שביקר. שחקר ודרש וביקר הוא לשון ביקור:

ואל ימות גרסינן:

[ה"ג ג' מינים כנגד ג"פ וכו' עד וכנגד ג' ויאמר הכתובים:

שבהן נתקרב גרסינן:

הקדוש ברוך הוא שהקריב גרסי'] נזדרז להציל גרסי':

פסקה יט

בנואפים. שכשם שהמים בודקין אותה כך היו בודקין אותו:

[ה"ג ולכך הקריב שלומיאל קרבנו על סדר מעשה המשכן]:

כשם שהים מקיף גרסינן והקערה דומה לים כדלעיל:

רצועות כו'. ויהיו ממנו ד' רצועות כל א' נ' אורך וי' רוחב ועוד ד' רצועות כל אחד אורך נ' ורוחב ב' אמות ומחצה וכשתקיפם סביב הרבוע של נ' על נ' יהיה האורך והרוחב שבעים וחמש ולפי שהרצועה החמישית אינה מגעת לאמות שלמות לא קחשיב להו: שבעים אמה וכן משקל המזרק שבעים שקלים:

שהיו בחצר המשכן. עם המשכן:

[**הרי ס' לחצר** גרסינן:

זה הוא ספר גרסינן]:

מונח כו'. כדאיתא פרק השותפין שדף היה בולט מצד הארון ועליו היה מונח ספר תורה:

מיני צבעונין. דרש פר מלשון אפריון שהוא חופה נאה:

עורות תחשים. ואמרינן במסכת שבת בפ' במה מדליקין ובפ' כלל גדול תחש שבימי משה כשר היה ואמרינן במדרש חזית הכבש כלו קדש לכן הכבש רמז לתחש:

[**מצדדיו** גרסינן]:

ולמה היו של ה' ה'. אילים ועתודים וכבשים:

וקומה ברוחב. סוף פרשה ויקהל:
וקומה ה' אמות. סוף פרשה תרומה:
ג' פעמים. מנין ה' באה בקרבן ג"פ למה שאם לרמוז לקומת הקלעים די כשיבא מין א' חמשה אלא שהוא בין הכל ט"ו רמז לאורך הקלעים שלפאת קדמה:
ולפאת קדמה וגו'. סוף פרשת פקודי:

פסקה כ

[**גד גדוד יגודנו** גרסינן]:
הוא חמושים כו'. כלומר פתרון אחד לשניהם:
וליוצאי מצרים נחלקה. כדאיתא ביש נוחלין ועיין בהרמב"ן בפ' ויחי ובפ' פנחס ושם בפירש"י:
[**מבית לוי** גרסינן]:
שנקרע' ממנו. כשפירש ממנה על ידי גט כריתות:
אתווי דרין וכו'. אותיות של זה קערת כמו קרעת:
אחות אהרן ולא אחות משה. וזהו קודם שנולד משה:
שהיתה בת ק"ל. יוכבד אם משה:
אין אנו יודעין. בתמיה ולמה לו לומר אשר ילדה אותה ללוי במצרים:
רד"ו שמה. שהיה לו לומר לכו ולא לשון ירידה לרמז לרד"ו שנה שישתעבדו שמה:
[ה"ג רוח הקדש והם נתמלאו רוח הקודש מרוחו וכו']:
ויהי כנוח. דרש מנחה לשון מנוח:
[ה"ג אלו ואלו נאמר תורי וכו':
שזכר הקב"ה להם הברית שכרת גרסינן]:
ואכרה לי וגו'. ודרשוהו חז"ל בפ' גיד הנשה על גאולת מצרים שהיתה ט"ו בניסן:

פרק יד

פסקה א

דמות דיוקנו גרסינן. ועי' כל זה בבבלי ובירושלמי בפרק חלק:
חזרה. הבת קול:
סיר רחצי גרסינן. ודרשו על גיחזי על שם שלקה על ידי רחיצה שרחץ נעמן ונאסף מצרעתו:
אמרו ישראל כו'. זהו גירס' הירושלמי ובבבלי גירסת מלאכי השרת:

ומה נעבוד כו'. בתלמוד בבלי יש גירסא אחרת ולקמן מייתי לה וזהו גירסת ירושלמי וה"ג מה נעבוד ומלכא דישראל מקללון פי' ומה נעשה והיאך נחשבם לעוה"ב ודוד מלך ישראל מקלל אותם ר"ל דואג ואחיתופל:

[**לעשותם ריעי**' גרסינן:

ה"ג תמן אמרי כתיב כו']:

מי שהרג. זה דוד:

מה אתה עושה כו'. אם יצעק לפניך על שאתה נותן חלק לעוה"ב לדואג ואחיתופל:

ה"ג דוד בא ומפרש לי כו' משיח בן יוסף ועיין בפ' החליל:

עד שיבואו המואביות וכו'. ר"ל שיכלה אותם עד שלא ישארו רק הנקבות והם מותרים כמו שאחז"ל מואבי ולא מואבית:

[ה"ג נתישבה דעתי עלי]:

אפיל שתותיה. יסודות שלה שרשיה כד"א כי השתות יהרסון ודריש התרועעי כמו ערו ערו עד היסוד בה:

והיה בוטח בהם. במואבים:

שהרגם מלך מואב. דייק מדכתיב וישבו עמו כל ימי היות כו' שמשמעותו אבל משם ואילך לא ישבו עמו וכן פי' שם רש"י ורלב"ג:

וזהו החסד. כדכתיב בשמואל ב' סימן י' ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד:

ה"ג בתנחומא מהאש הרי חנניה:

שהסרתי כו'. דרש סיר לשון הסרה:

שהמתי. לשון מיתה:

בנעילת גרונו. שנסתם וננעל פתיחת גרונו ודריש נעלי לשון נעילת שער:

ויריעו. דרש אתרועע לשון תרועה:

[**הדל וגו**' גרסי']:

ז' **דברים כו**'. ה"ג ג"כ בתנחומא ובילקוט שופטים גרס ח' דברים וכן פירש"י ורלב"ג בספר שופטים ומנו עוד דברים אחרים ע"ש:

שקירב והיה זר גרסינן. ועיין מזה בויקרא רבה פ' כ"ד ותמצא גירסאות שונות:

ויחברון כו'. דרש אתרועע לשון ריע וחבר:

משלוח ידם. סיפא דקרא של ועפו בכתף הוא:

[ה"ג אל תצר את מואב וכן אדום דכתיב אל תתגרו בם]:

הוא ועורו ומחוסר זמן גרסינן. וכן הוא בירו' פ"ק דמגילה:

שאין ז' כו'. ובכל יום מז' הימים היו מקיפון אותו הרי על כרחך שחללו את השבת וכן הוא בירושלמי פ"ק דשבת ועוד יליף ליה התם מדכתיב עד רדתה ואפילו בשבת:
אסורה בהנאה. אפי' להקדיש לשמים ומשני ר"י הלוי שהשלל הקדישו לה' כמו חלה:
ה"ג שהתחילו הנשיאים יום ראשון היה:
[**לא על פיו עשה** גרסי']:

פסקה ב

ועושה מזוזה גרסינן. ופירושו ועושה מזוזה וציצית לאחרים כדי לקיים המצוה במה שאפשר לו לקיים:
ממון. בית ושמלה והכל בכלל:
הוי מי הקדמני. פירוש מי שהקדמני ועי' כל זה בויקרא רבה פ' כ"ז:
סיגים. כלומר מעשים הרעים כד"א כספך היה לסיגים:
מדרכיו. שמטוב דרכיו ומעשיו עתיד להיות שבע ודשן וכן פי' הרלב"ג בפירושו לספר משלי:
זיונם. שהיו מזיינים עצמם ללחום עם ל"א מלכים:
[ה"ג לצל יומם וגו' הוי מי כו']:

פסקה ג

דבקו שערים כו'. בשוחר טוב מפרש ליה דאל"כ הרי פתח השער היה רחבו ב' אמות וחצי והארון לא היה רחבו כי אם אמה וחצי ולמה לא נכנס אלא שדבקו כו':
כי האמנם ישב וגו'. בדברי הימים ב' סימן ו':
ולמה נצטער. למה באתה כל הצער זה לידו:
ה"ג בשוחר טוב ובריש מדרש חזית ובילקוט מלכים בנין בנוי בניתי:
ה"ג מסייעין למלך כל שכן הכל כו'. ועיין מזה סוף ספר שמות:
בקולו של משה. משמע כשהיה מדבר עם משה היה קול הדיבור שוה לקולו של משה ולא הגביה קולו יותר מן המתורגמן מפני הכבוד כדין הקורא בתורה ובתנחומא גרס בהדיא בקול שהיה יכול משה לסבול ורש"י לא פי' כן פר' יתרו ועיין שם ובשוחר טוב לא גרסינן בקולו של משה וכו' ולפי זה יהיה הכבוד שתלה הדבור במשה והענייה בהקב"ה וק"ל:
מסויים. כלומר מסומן בסימן ואות ניכר בין שאר כלי המקדש:
לעשבים. בכל מקום שכתוב המאמר הזה לא כתב עשבים וגם ענן כבוד דלקמן אבל בשוחר טוב גרס כמו כאן:
אין רוכבין על סוסו. עיין לקמן פ' ט"ו:

[ה"ג האלהים שנאמר את האלהים אני ירא]:
שכן. פי' נמשך ונגלה להראות לו ודוגמתו בב"ר סוף פ' ל"א זה שיכון לעשות התיבה פירש"י המשכן ושכינתו וכן בב"ר פ' ל"ד גבי פרו ורבו זה שכן בזכות הקרבנות כלומר ברכה נמשכת ונתנה לו בשביל הקרבנות:

פסקה ד

לקכל שכר למביאיהם. פירושו מצאתי במכילתין בפ' בא לרבות שכר לעושי רצונו כיוצא בדבר ועשו לי מקדש וכו' והלא שמים והארץ הוא מלא אלא לקבל שכר על העשייה לקיים מה שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ויותר תמצאנו מפורש במסכת סופרים פ' י"ח:
חטיבה. פירש"י פ"ק דחגיגה שבח מיוחד:
[**אעשה אתכם חטיבה** גרסי']:
מסמר זה חסר. מחסר והולך שהחלודה אוכלת אותו ועי' כל זה במדרש קהלת:
היאך אני לומר כו'. כי לא אדע איזה מהם אמת ועיין מזה בספר עין יעקב בחידושין:
כאפרכסת. פירש"י טרימויא שעל הרחיים שבו שופכין התבואה ויורד למטה על הרחיים לרכב ונטחן שם עד אשר דק:
המשנה כו'. בלשון משנה נקרא הדרבן מרדע:
[**ומקרא קרא** גרסי']:
במלמד הבקר. שופטים ג':
ולהציב הדרבן. שמואל א' י"ג:
כשהוא משמרם גרסי'. ודריש הכתוב במסמרות לשון שמירה:
[**משתרשי' לכל מקום** גרסינן:
ומשתרשי' בכל הגוף גרסי']:
ושאר כל הימים כו'. שבמקדש דוקא מצות אתרוג כל שבעה ובגבולין ביום ראשון מן התורה ושאר הימים מדברי סופרים כדאיתא בפרק לולב וערבה וכדמפרש ואזיל:
[**מדבריהם הם** גרסי']:
דודים. חז"ל נקראים דודים ורעים להקב"ה:
סמנין בפיהם גרסינן. ודריש שימה כמו סימן וכדאיתא בפרק כיצד מעברין:
פורשים. מפורשים:
מדיירים בינה. עיין בערוך ערך מלמד ומסאסאה:
סדרוננייא. שם מקום:

למה לא נתנו. שדברים שבעל פה אי אתה רשאי לכתבם שנאמר על פי הדברים האלה וגו':

מה נכנסה כו'. דרש מהמה נוטריקון מה המה כלומר מה הנאה יהיה לך מהם שהרי אי אפשר לכתוב כולם:

[ה"ג שאלו באת לכתוב דבריהם]:

הוי בשר. קרי ביה בשר לשון בשורה:

בשר. כמו שר וחשוב:

ספירה. נראה שהוא מין פרי עגול ככדור כדתנן במסכת כלאים הפול והספיר:

פורחים. כלומר עולים ויורדים בהם אין ולאו ורפיא בלי חיזוק:

שושנה. כפתור וקשר בראש:

[**אף ספרי**' גרסינן]:

לדברי תורה. כ"ד ספרים כולם הם דברי תורה ומקיש דברי סופרים להם:

אף המסמרים כ"ד. עיין לקמן בסמוך:

בעי כמה כו'. איבעי' היה לבני הישיבה כמה מסמרות יהיו בו בסנדל. ובירושלמי ובקהלת ל"ג בעי:

ה"ג כמה מסמרות יהיו בו בסנדל. וכן הוא בירושלמי בפ' במה אשה ובפ' חלק ולקמן סוף מדרש קהלת:

וכימיך וגו'. שיהו מסמרות של נחשת וברזל במנעליך כמנין ימיך כימות השבוע שהם ז':

[ה"ג ושלשה עשר ע"ז]:

ע"ז. על מנעל ימין וכן על השמאל ומסמרות אלו היו קבועין בו לחבר עור העליון על העץ התחתון שדורסין עליו והוא הסולייי' וכן בפירש"י בפ' במה אשה:

ט'. כנגד ט' ירחי נידה כן הוא במדרש קהלת:

ה"ג שפשטו בו חכמים יד. וכן מצאתי במדרש קהלת:

שפשטו כו'. שרחקוהו בנדוי או בנזיפה שעל זה הזהירו במסכת אבות הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה כו':

כתקנן. מסודרים בפיהם אליבא דהלכתא בלי פקפוק:

ממוסמסים. שאינם מסודרים וחלקים כדבר הנתמסמס:

כמס. לשון מסמס ודריש כמסמרות נוטריקון כמס מרות כלומר כשהם יוצאים ממוסמסים הם מרים לשומעיהם:

שבעליהם נאספים. שבעלי התורה והם החכמים הגדולים כשהם נאספים לעולמם שאז צריך התלמיד לזרז לאמץ בד"ת מאחר שאין לו לשאול כדמפרש ואזיל:

[ה"ג כל זמן שרבו קיים]:
ה"ג יודע הוא שאין כו':
משה הרועה. לשון חמי זלה"ה אמר בו דרך סימן טוב מרעה נוטריקון משה רבינו ע"ה:
ת"ל והיה כו'. שמוע תשמע קדריש שאם תשמע מפי אחר גרוע ממנו יהיה בעיניך כאלו תשמע מפי:
מה דרבן זה כו'. עד את המקום ל"ג ליה במדרש קהלת ונכון הוא וכן בילקוט קהלת בשם ספרי ל"ג ליה:
ויזכור ימי וגו'. סיפיה דקרא רועה צאנו ישעיה ס"ג:
אל תוסף עליהם. כגון ספר בן סירא ודוגמתו כן הוא במדרש קהלת:
החיצונים. ספרי מינין:
הדפין. הנסרים והלוחות שהדלת נעשה מהם:
וקיים הקב"ה. שהרי קדמו לכל דבר שבקדושה:
כדרבנות. הכלי והאוצר של הרבנות שכל דבר הנאצר באוצר משימין בכד כד"א כד משלים שערי מכדי:

פסקה ה

[ה"ג מן וישת על ראש אפרים]:
ה"ג וזה רועה זה נשטם וזה נשטם. ה"ג לעיל בב"ר פ' פ"ד וה"ג רש"י ז"ל שם וכן הילקוט:
גנובתי כו'. הל' מוסב על המדבר מלמד שהוא עצמו נגנוב:
כי גונב וגו'. שאחיו מכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למצרים:
[**על סדר הזה** גרסי']:

פסקה ו

האני. אותו מלת אני שיאמר לך שרומז על אימתו וכדלעיל ועי' במדרש קהלת:
[ה"ג הוי מפניו תלך וכו':
שישרפך גרסינן:
ה"ג יודע הוא שאם יעבור על המצות:
ה"ג יודע הוא שאם יעבור על המצות:
יוותר לו על עונו גרסי']:
ההין. מדה כד"א רביעית ההין:
ארכה. אריכות זמן פן יחזרו בתשובה כד"א לשלותך תהא ארכה:
ינשום. יוציא ויכניס רוח נשמתו:
שיכלא. לשון בית כלא אדוני משה כלאם:

בסרונכי. מיתת אסכרה ועיין בפרק אלו נערות בפירש"י:
לסטין באין כו'. בפרק אלו נערות מוסיף או נמסר למלכות:

פסקה ז

שהוא שמר אני כו'. ע"ל סדר בראשית פרשה צ':
את האלהים וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא אני ירא:
ולכך נאמר אלהים. רמז לכתוב שבועת אלהים:
בנגעת יוסף. נראה שצריך להיות בגנות:
שכר אותו עין. דרש שור לשון ראיה וכדלקמן:
[**שהיה חלק יוסף** גרסי']:
בכל הרואה. בכל מקום שהיו יכולין לראות העיר כן הוא בפ' בתרא דזבחים:
כי לא היה לו בנים. וזה מורה על חטאת כשאחז"ל לשון עברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו:
אלו בנות צלפחד. עי' לקמן פר' כ"א ובתרגום אונקלוס פרשת ויחי:
מתה עלי. הרי שהיא נחשבת עליו לעיקר ולפי מה שאחז"ל שמתה על שאיחר נדרו הרי היא היתה עיקר באמת:
[**כנגד הברכה** גרסי']:

פסקה ח

לשון צדקת. זו רחל:
שביחן. לשון הבחנה ונסיון:
שחשבונו ע'. יי"ן בגימטריא ע':
בניינו לכפרה. להורדוס כדאיתא בפ"ק דבבא בתרא:

פסקה ט

[**מה ראה דן להקרי'** גרסי':
כמיוחד שבשבטים גרסי']:
שהוא היה מביא לחם. הנזיר התגלחו ככתוב בפרשת נזיר:
[ה"ג הנשתה במזרק שחשבונו:
הכי גרסינן שבעים תיבות מכל ימי נזרו:
הכי גרסינן כנגד ע' אותיות האמורות בברכות דן]:
שפיטת. ששפט ישראל:
והולכים על גחון. עכשיו הולכים על גחון שבשעת שהסית הנחש את חוה קצץ הקב"ה את רגליו:

בשתי רגליו. דכתיב שפיפון ושפי הוא חגר ברגל א' מדכתיב גבי בלעם וילך שפי והוא היה חגר ברגל א' דכתיב ותלחץ את רגל בלעם:
[ה"ג שיביא עוד קרבן על נזירות כו' עד היה כנזיר כו':
ה"ג לאותו גילוח ולאחר גילוח הרג]:
שעיר. דרש כמו שער:
[**מפי ב' בני אדם** גרסינן]:
כבש לעולה וכבשה לחטאת. חדא מלתא היא לפי' חשיב להו כחדא וכן מנחתם ונסכיהם חדא מלתא היא שאין נסכים בלא מנחה ולפיכך נקרא בכל מקום מנחת נסכים:
ט"ו אותיות. שם המעין. עין הקורא אשר בלחי:

פסקה י

אישורו. חיזוק וכדמפרש ואזיל:
ה"ג אלו ע' בני נח. ועיין בפ' נח ותמצאם כן ועיין לעיל בסדר זה פרשה ט':
[**ורעואל עם בניו ה'** גרסינן]:
כבהמה. בעור דריש כמו בעיר כד"א ואת בעירנו:
בלע. לשון בלעון זולל וסובא:
[**שפסלן** גרסי']:
מהם בהם. נביאים שהם מתוכם ומהם שלח אליהם כדי שישמעו לו:
ה"ג מסיני בא וגו' גרסינן. ודרשו חז"ל מלמד שחזר הקב"ה על כל האומות שיקבלו את התורה ולא רצו כדאיתא בפ"ק דע"ז:
ת"ת והמעשה. וכן כ"ף במלואו כ"ף פ"א כנגד נעשה ונשמע:
[ה"ג זר זהב סביב כתר מלכות זה השלחן שכתוב בו ויעש לו זר זהב סביב]:
שם טוב. הוא כתר הרביעי והעולה על ג' הראשונים כדאיתא במסכת אבות ועיין בשמות רבה פ' ל"ד ובמדרש קהלת בפסוק טוב שם משמן טוב:
מה יעשה. מה שיעשה:
המעשה. המלמד וכופה אדם לעשות צדקה כד"א גט מעושה:
ועבודת הצדקה. זה הוא הכפייה שהיא עבודה המביאה לצדקה כדאיתא בפ"ק דב"ב:
כדי למלאם כו'. שכל א' מישראל יכול לקיים מצות מה שלא היה כן אלו לא היו המצות רבות כן פירש הרמב"ם בפ' אלו הן הלוקין וכן פי' הזוהר פר' קדושים וכן הוא בספר עקרים מאמר א' פ' כ"ג ורש"י פי' בו שלא היה לכתוב לצוות מצות הרבה ואזהרות הרבה על שקצים ורמשים ונבילות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר אותם הפורשים מהם והמדרש הזה נוטה לפי' הזוהר והרמב"ם:

מצויינין. מסומנין כד"א ציון הלא תשאלי:
[ה"ג ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש]:
עיקר הבחירה. שבחר בם הקב"ה:

פסקה יא

[**מהו נפתלי נפת לי** גרסי']:
עלתה תחלה. להבראות שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו:
[ה"ג לפיכך נשיא נפתלי למד מאבי אביו]:
קמעה. מעט שלש שנים הוא מעט בערך מאה ושלשים:
לקיים מה שנאמר כו'. ושלשים וארבע מאות התחילו מברית בין הבתרים ואז נאמר לו כי גר יהיה זרעך זהו יצחק שנולד אחר שלשים שנה שנת מאה לאברהם ומאז עד שיצאו ממצרים ארבע מאות שנה וכל זה הוא מבואר בסדר עולם והביאו הילקוט בפרשת לך לך:
שכפף. כף לשון כפייה:
[**שכרת עמו** גרסינן:
ה"ג ולכך הקריב כבש במקום תור וגוזל]:
תמימים. דרש שלמים בלשון שלימות ותמימות:
[ה"ג וכבשים כנגד יעקב]:
ה"ג וי"ב שבטים והאמהות לפי שקראו כו'. ופי' כיון שראו האמהות שהאמהות נבנו על ידם היו מזלזלין בהן לקרותן שפחות כמו שדרחז"ל גבי הגר:

פסקה יב

[**שהוא היה עיקרן** גרסינן]:
שלאדם הראשון. כלו' כנגד אדם הראשון:
נשמת חיים וגו'. וסמוך אסיפיה דעניינא ויצו ה' אלהים על האדם וגו' שהמקרא זה דרחז"ל שנצטוה אדם הראשון במצות:
שש מצות. עי' בב"ר סוף פ' י"ו נתבאר על פי הירו' למה לא חשיב שבעה כמו שמנו חכמינו ז"ל בפ' ארבע מיתות:
על שנקרא צדיק. ונאמר כסף נבחר לשון צדיק כדלעיל:
על מצות כו'. והתורה והמצות נקראו כסף שנאמר כסף צרוף בעליל:
[ה"ג ויהי נח בן חמש מאות שנה:
ה"ג מפני עון דורו]:
ה"ג אותן ז' אחד העולים. ופירושו אותיות ז' אחד שבמלות מזרק אחד כסף:

[**שהם יתרון** גרסינן]:
לתכלית שבעים כו'. זהו שיסד הפייטן בפרשת זכור תכלית שבעים כו' ותכלית פירושו סוף וקץ:
והייתם כאלהים אינו קדש. כדמתרגמינן ותהון כרברבין:
[**קינן בדור אחר** גרסי']:
שבכו את יעקב גרסי']:
ונתן לדוד כו'. לפי כשהראה הקב"ה לאדם דור ודור ופרנסיו ראה דוד חייו חקוקים ג' שעות ונתן לו אדם ע' שנה משלו ועי' בילקוט בפסוק זה ספר תולדות אדם:
עשר ספירות גרסינן. ומשנה היא בספר יצירה:
י' שליטים. עיין במדרש קהלת בפסוק החכמה תעוז לחכם וגו':
ה"ג שבעת שמלו ישראל. ועיין זה במדרש חזית בפסוק אלך לי אל הר המור:
ה"ג ולמה לא הקריבו עופות לפי שאין עניות כו'. כך הגיה באות אמת והוא כפתור ופרח:
לכפר על קללות הארץ. וכן חטאת באה לכפרת עון:
ה"ג שברא מהם הקב"ה העולם השלשה כו'. וכן אמרו בעלי הטבעיים שהאש כו':
ה"ג וכנגד האש והרוח ומים:
ה' הרגשות. ה' חושים שבהם אדם מרגיש הכל והן חוש הראות. וחוש השמע. וחוש הריח. וחוש הטעם וחוש המישוש:
וה' מורגשות. הם הדברים הפועלים ההרגשות שאין הרגש בלי מורגש דרך משל אין רואה בלי נראה ואין שומע בלי נשמע וכן כולם:
כאילו ביום ראשון וכו'. ע"ל סדר ויקרא פ' ח':

פסקה יג

מעתה. מכאן והלאה:
אדין. כמו עדיין:
שני בני היצהר. פ"ה זכריה ד' משמע שנמשחו בשמן המשחה שלפיכך קרא אותם בני היצהר כד"א תירוש ויצהר וכמו שפי' שם הרד"ק שמדבר בזרובבל ויהושע הנמשחים בשמן המשחה:
יכול קודם כו'. וביום שנמשח הקריב קודם המשיחה:
ת"ל זאת כו'. משמע שהמשיחה היא עיקר מלאכת היום והחנוכה היתה ג"כ ביום ההוא:
[**שנתנדבו מעצמן** גרסי']:
כארכן כך רחבן. הקערות והמזרקות והכפות:

פסקה יד

[ה"ג וכי אין ידוע:

ה"ג למה צריך הכתוב לומר משקלן בכלל]:

היו יתרים. עיין בפירש"י בסדר הזה:

כל אחד ואחד משקלו גרסינן. ופי' משקל כל אחד ואחד בפרט:

ה"ג יוסך בהן בהן היו מנסכים ועיין כל זה בספרי:

פסקה טו

שהקריב י"ב. כאלו הקריב:

והן הן כו'. זה עוד טעם למה כוללן כולם יחד ואומר כפות שתים עשרה כדלעיל גבי קערות:

[**שנתנדבו ולא אירע** גרסינן]:

פסקה יח

י"ב מנהיגים בנפש. בספר יצירה בפרק חמישי קחשיב להו ב' ידים ב' רגלים ב' כליות טחול כבד מרה המסס קיבה קורקבן. ור' סעדיה גאון ביארם באורך בספר יצירה ובעל נפש יעיין שם או ר"ל י"ב דברים המשמשים הנפש עם הפה והושט ועיין במדרש קהלת בפסוק החכמה תעוז לחכם:

שהתחיל להורות כו'. כי בצאת ישראל ממצרים היה מבריאת העולם שני אלפים ותמ"ח שנה ככתוב ריש ספר הקבלה להראב"ד ז"ל ובאותו פרק היה מרע"ה בן שמונים ככתוב בפ' וארא הוצא מהם מ"ח שנה וישארו לך ל"ב שנה הרי כשהיה בן ל"ב שנה היה שנת אלפים וארבע מאות:

י"ב כו'. ז' פעמים י"ב כנגד ז"פ י"ב קחשיב:

כנגד מלכים. י"ב מלכים כשרים עם רחבעם שאע"פ שלא כתב עליו ויעש הישר ג"כ לא כתב ויעש הרע כמו שכתוב אצל הרעים ומכל מקום בכאן אין כוונתו לכוון מספר י"ב רק הגדולים והחשובים נגד הגדולים והחשובים ולא לשמור תמונת המספר רק פרים נגד מלכים וכן לעולם הגדול והחזק נגד החשוב והחזק והקטן נגד הקטן:

ס' רבוא. מספר ישראל היוצאים מארץ מצרים:

סוד שחשבונו ס'. יש לישבו בדוחק שנחשוב הסמ"ך רק חמשים כמספר קדמיו ואם לא לא ידענא מאי אידון ביה:

אי ביום כו'. שכתוב בראש הפ' ועיין לעיל:

פסקה יט
כשישוב. נשבעתי באפי דרש בלשון נוטריקון:
שומע אני מאהל מועד כו'. עיין כל זה בספרי פ"א ובספרא ריש פר' ויקרא:
סילון של אש גרסינן ועיין בסוף הסדר:
ה"ג בג' מקומות נאמר בתורה דבור למשה בארץ מצרים כו'. ופי' למשה לבדו וכדמפרש ואזיל למעט את אהרן וה"ג בת"כ בהדיא נאמר בתורה דבר למשה:

פסקה כ
[ה"ג אלו היה לנו נביא:
ה"ג פה אל פה שנאמר פה אל פה אדבר]:
ג' מדות היו ביד בלעם כו'. עיין בעקידה בפ' בלק:

פסקה כא
יכול שהיה קול נמוך. מפני שלא היה נשמע אלא עד אהל מועד כמו שפירש"י ריש פ' ויקרא:
הקול. משמע הקול הידוע ממקום אחר:
אלא ליתן להם יעידה גרסי':
יעידה. לשון וועד:
להם יעידה. אף לישראל:
בדבר. בדיבור:
[ה"ג ולא אוציא את בני אהרן אוציא את בני אהרן ולא אוציא את אהרן עצמו ת"ל לדבר אליך]:
ה"ג אי מה הצד השוה שבהם שהם דבור ובאש ומפי קדוש למשה והקדים בהם קריאה וכו':
ומפי קדוש הוא משה כו'. שלא נתגאה במה שנדבר עמו הקב"ה:

פסקה כב
דחק ליראות גרסינן:
חסלת פ' נשא בעה"י החסיד העליון המתחסד עם בריותיו וחפץ בהצדקם ברוך הוא וב"ש לעולם ועד:

פרק טו

פסקה א
בהעלותך:

פסקה ב
שקופים אטומים. ואמרו רז"ל במסכת מנחות פרק כל הקרבנות אטומים מבפנים ושקופים מבחוץ:
לכך נאמר בהעלותך. פירושו כדי להעלותך ולזכות אותך ועי' לעיל בויקרא רבה פר' ל"א:
[**ולא עוד אלא אם אתה** גרסי']:

פסקה ג
מצירין. מצערין:
אומניות. כל בעלי אומנות שוים באומנותם קראם יחד:

פסקה ד
ה"ג וכן בפרסות בהמה טמאה וטהורה. וגבי שרצים דכתיב ג"כ וזה לכם הטמא בכלל בהמה טמאה הוא דחד טעמא וסברא לתרווייהו ובתוספות בפרק אלו טרפות מתרצין בענין אחר ולא סליק שפיר לפי לשון המאמר הזה וע"ש:
מקשה. נוטריקון מה קשה:
[ה"ג נעשית שנאמר וכפתוריה כו']:
ממנה. משמע מעצמה ומאיליה:
לפיכך. לפי שהיא מעשה שמים:

פסקה ה
לעלות. לשון עילוי והתנשאות ולשון בהעלותך דייק כן:
בטובתך. כלומר בחסדך אמור לי מהו זה כשהיית וכו':
מסמכני. מפני שידעת בי שאני סומא:

פסקה ו
ושבט אפרים. אף על פי שמנשה הבכור כבר הקריב על שבט יוסף:
בשבילי. שאין אני זכאי בעיניו:
הנרות לעולם. הרמב"ן ז"ל הביא מדרש שדרשו על נרות חנוכה הנעשה על ידי כהנים בני אהרן וקיים הוא אותו מצוה לדור דור מה שאין כן חנכת המזבח שברוב עונינו חלף הלך לו:
וכל הברכות. ברכת כהנים יברכך יאר ישא:

פסקה ז
שבעה כוכבים. שבעה כוכבי לכת:

לכך נאמר אל מול פני המנורה. מילתא באפי נפשיה הוא ובא לתרץ למה כתב אל מול פני המנורה יאירו כדי שלא יאמרו לאורו הוא צריך וכדפירש"י ז"ל:

ה"ג התאים ואל אליהמה ופסוק הוא ביחזקאל סימן מ' פירש"י וכתפות פתחיהם של ב' התאים וכן פי' לאילמות דלקמן וכן לאילמות וגו'. עד כהחלונות גרסינן:

כהחלונות שיהיו וכו'. פירוש כמו ה"א שפתחה הפנימי העליון צר ופתחה התחתון רחבה:

ואני צריך לאורה. בתמיה:

להעלות נר תמיד. כלומר וזהו דכתיב להעלות לשון עילוי ותלוי ראש:

פסקה ח

תקן לי. התקן לי צרכי סעודה:

[ה"ג סיבבו מיכן]:

מיכן. מכאן:

פוסל. פוסלן מלהשתמש בהם עכשיו:

ולא יכול משה וכו'. סיפיה דקרא כי שכן עליו וגו' וכבוד ה' מלא את המשכן ובשביל אור השכינה ולא יכול משה לבוא וקרא לו ה' יתברך ואמר לו בהעלותך:

פסקה ט

[**ברק חניתך** גרסי']:

ידע מה וגו'. קרי ביה מאה כמו שאחז"ל מה ה' אלהיך שואל:

הרשעים. שאינם מאמינים באל חי:

פסקה י

ישושום מדבר וגו'. ה' לשונו' של שמחה כתיבים ישושום ותגל פרח תפרח ותגל לומר שיחזרו למקומן אותן ה' דברים שחסרו:

פסקה יא

אלא שבע וכו'. כל זה בפרק כיצד מברכין [צ"ל אין נערכין]:

[ה"ג הרבה הלוים חביבין]:

פסקה יב

שנים עשר שנה. ששמש בבית אדוניו שנה אחר שנה בבית ובשדה וזהו קיץ וחורף כדלעיל פרשת וישב ובן שבעה עשר שנה היה כשפירש מאביו ובן שלשים היה בעמדו לפני פרעה:

שמו. חרבם על יריכם:

האומר לאביו ולאמו. עי' בפירוש רש"י בפרשת וזאת הברכה:

פסקה יג

אמרו השערים וכו'. שסברו שעל עצמו אמר כן:

[**ולרוץ את ראשו** גרסי']:

מה כתיב עלה וגו'. מגומגם הוא ובתנחומא ל"ג ליה:

וכתב בהקדוש ברוך הוא הוד והדר לבשת. עיין כל זה בסדר נשא פרשה י"ד:

פסקה יד

[**כך מצינו לנבוכדנצר** גרסי']:

אנטוס. הערוך לא פירשו ונראה פי' כמו אטומים שפירושו מוכן ומזומן ואמת נכון וכן מצאתיו שוב בפי' אבן עזרא ורבינו סעדיה:

ה"ג ליקח לו עבודת כוכבים היה הולך לירושלים שנאמר ופסיליהם מירושלים ומשומרון ועכשיו באתם לעשות עבודת כוכבים שלי וכו'. ועי' בויקרא רבה פרשה ל"ג ויתיישב לך באר היטב ושם פי' כל הענין:

[**שתשמעו למלכות** גרסי']:

ה"ג את וכלב שוים]:

ב' אלהות. דורש שונים לשון שנים:

[**סופו ליעשות מלך** גרסינן:

ה"ג עמק המלך שהשוו הכל כו']:

אברהם בלבד. שלא היה זולתו אז בעולם מי שהכיר בורא הכל:

ומלך. והיה מלך:

פסקה טו

נגרא. בריח וחוזק כל א"י:

פסקה טז

אני מעורר. שקם עד שלא העיר היום ועי' כל זה בפ"ק דברכות ובמדרש רות פ"ה:

לכך נאמר עורה וכו'. כלומר מנוער וריק אתה כבודי נגד כבוד יוצרי:

ב' פעמים. אחד נגד יצרו שמסיתו שלא כדיי והשני על הסיתו כדין שהרי רודף היה. וב' פעמים חי ה' וחלילה לי מה' ובמדרש רות ל"ג ליה:

פסקה יז

שנאמר מפני כו'. בתוך ד' אמותיו קרוי בפניו שכל ד' אמותיו של אדם הן כגופו:

אם כן הרי וכו'. אם כן שאתה דורש לשון יראה הרי מצינו גבי רבית ומשקולותלשון יראה וכן הוא בפ"ק דקידושין:
[ה"ג ונאמר להלן איננו כו']:
אפרכוס סגן וכו'. מיני ממשלות הם כל אחד פחות משלפניו:
אם תגביה וגו'. סיפיה דקרא משם אורידך:

פסקה יח
ויהי בישורון מלך וגו'. וסיפיה דקרא בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל:

פסקה יט
ה"ג בירושלמי סוף פ"ק דמסכת סנהדרין ובתנחומא לקח שבעים ושנים פתקין וכתב בהן זקן עוד שנים פתקין חלק:
היה עולה בידך. בירושלמי פריך עליה וזה לשונו הגע עצמך שעלו כולו זקן א"ל מעשה נסים היה ומסורגים היו עולים עכ"ל ועי' לעיל פרשה ד':
וישארו שני וכו'. סיפיה דקרא אלדד ומידד ויתנבאו והנבואה היתה משה מת ויהושע מכניס כדלקמן וזה היה סוף מ' שנה:

פסקה כ
נטל סל וכו'. לעשות לבנים:
יכשלו. יהיו נכשלים ונחשלים מרוב עבודה:

פסקה כא
[ה"ג נכנסו כל ישראל אצל הזקנים ואמרו כו']:
אמרו להם מה אתם. הזקנים אמרו כן:
בטקסים. בדגל (ובמסקנא) ומהומה רבה:
כי זה. קרי ביה כזה כלומר לחור כך אנו עושין לך:
ויבן מזבח. דייק מדכתיב ויבן והל"ל ויבנה וכן דרשו ויבן את הצלע. ויבן נח מזבח. וכן פי' רש"י שם:

פסקה כב
שכתוב נטועים. כנטיעה זו שמעלת צמחים חדשים מדי שנה בשנה ויום ביומו כן דברי תורה ואם כן איך יהיה לו זמן לזוז או י"ל שעל דברי חכמת התורה יהיה נטוע ומשוקע ובה לבדה יבלה האדם זמנו ועי' במדרש קהלת בפסוק ולהג הרבה. ועוד י"ל כנטע זו שהיא קשה לייעקר כך אל יזוז מדברי תורה:
מה משמרות. שכן כתוב בשי"ן:

[ה"ג ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין]:

מרועה אחד. הקב"ה שנקרא רועה ישראל או ר"ל משה רבינו ע"ה וע"ל פרשה י"ד:

פסקה כד

ופרנסתו. חתיכה שאוכל ממנה ואולי צ"ל ופרוסתו:

לאחר זמן גבה מהן גרסי':

והן נשרפים. הזקנים:

בקוצים שבמחנה. זהו אליבא דרשב"א אבל לרבי שמעון בר מנסיא דרש ליה לשון קצינים:

ויוסף עוד וגו'. וכל אלו מנה זקנים ועיין לעיל פרשה ד':

אם נאמר בשר חיה גרסי'. פירוש ששאלתם היה בשר חיה שלא היתה נמצא בידם והלא נהפך טעם המן לכל טעם שבקשו:

[ה"ג לא נתאוו בשר אלא שאר בשר]:

למשפחותיו. דרשו חז"ל במסכת יומא בפרק יום הכפורים על עסקי משפחותיו:

[ה"ג הזקנים זקנים אחרים:

פסקה כה

נתתי לך את הפרדס גרסי':

שישמרו עמי גרסי':

הריני מביא גרסי':

כי סמך משה גרסי']:

פרק טז

פסקה א

בשליח הרשות. כמו הני מילי בשליח הרשות ואולי שחסר:

ה"ג שעשו עצמן קדרין. וכן הביאו רבינו בחיי:

קרי ביה חרש. בשיבולת:

מבקש נראה. כלומר כשירצה ומבקש שיהא נראה הוא נראה:

פסקה ב

ושתק כל אותן אוכלוסין. והשתיקן:

[ה"ג אמר ליה הקב"ה למשה טובה גדולה אני כו']:

זולתי לזה אתי גרסינן. ופירושו זולתי נוטריקון לזה אתי כך אמר הקב"ה זה היה בחכמתו אתי יותר כו':

[ה"ג משמים רבוא מכם]:

פסקה ד

נכרים כו'. בלשון הכתוב אנו רואין כן כדמפ' ואזיל מדכתיב לך:

פסקה ה

[ה"ג י"ב אנשים מכאן שהיו צדיקים]:

פסקה ז

הכתוב אומר וה' הולך כו'. לפיכך לא היו צריכין למרגלים ושאלו שלא כהוגן:

לתור להם וכו'. ושני זקוקין של אש היו יוצאין מבין שני בדי הארון ושרפו האויבים ונחשים ועקרבים וראו בעיניהם שהקב"ה היה דורש טובתם ואעפ"כ לא האמינו:

[ה"ג וכתוב ובתורתו מאנו כו']:

כעורה היא גרסי']:

פסקה ח

למודים הם לכך. שלא להאמין. בילקוט לא גרס לנסותם ופי' איני צריך לשליחות זו וכן הוא שם בהדיא:

מה הם. יושבי הארץ ההיא:

[**אלא אם בקשת** גרסינן]. ה"ג יש בני אדם ששמותם נאים ומעשיהם כעורים שמותם כעורים ומעשיהם נאים ששמותם כו'. ועיין בב"ר פרשה ע"א:

פסקה יא

ה"ג בילקוט אחי מן יבא עלי ששי שהיה בריא וכו'. פי' מי יבא עלי. ובפ' אלו נאמרין בבבלי ובירושלמי הגירסא בענין אחר ועיין שם:

הטיחו כו'. כמו שפירש"י בסדר זה ודייק מלת ממנו כלפי מעלה שאלו מוסב על ישראל אין ראיה מאשר הם חזקים מהם שהרי פרעה ועמלק היו חזקים מהם ונפלו לפניהם:

[ה"ג הציתם אש עליכם יום כו']:

ויתרתי עליהם גרסי']:

ויתרתי. שלא הייתי מקפיד עליהם כל כך אם בעיני עצמם היו כחגבים אלא וכו' על זה יש לי להקפיד וכי הייתם יודעים וכו':

[**מה גרמתם לעצמכם** גרסי']:

פסקה יב

הפסולת. היא ארץ הנגב כמו שפירש"י בסדר הזה:

[ה"ג אמר להם ומה הארץ למה בראשון וראיתם וגו']:

צונמא. קשים וחזקים ומדובקים:
חרסות. נשברים בקל כד"א צואה יבשה כחרס לענין ק"ש:

פסקה יג

כיצד כו'. פירוש וכי לא היו מרגישים בי"ב אנשים נכריים ואין בידם סחורות ולא מידי ובודאי מרגלים הם:
וזו קדמה לה ז' שנים. ולפי שקדמה היתה מבונה יפה מצוען כי כן המנהג אדם אחד הבונה ב' בניינים בונה את הנאה ראשונה ואח"כ הכיעור שפסולתו של ראשון נותן בשני ועל זה אמר ואם תאמר לא פירוש אין ראייה מן הקדימה שמי שבנה זו וכו' כך הבנתי בספרי פ' עקב:
[ה"ג ואם תאמר לא]:
ובנו. לשון בניין כד"א בנו את חשבון:

פסקה יד

וירץ לפניהם גרסינן:
[**שאין אומר במוט שנים** גרסינן]:
וכמה הי' משאו כו'. דייק מדכתיב וישאהו דמשמע שהיה עליהם למשא דאם לא כן ויביאו מיבעיא ליה ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש:
כמה שיעורו כו'. בפרק אלו נאמרים יש שכן שיעורם חז"ל:
משוי לעצמו. ואותן אבנים הגביה כל אחד ואחד אבנו על כתפו כדכתיב איש אחד וגו':
מגביה סאה. על כתפו ונושאו:
מגביה חבירו. ומניחו לו על כתיפו והוא עצמו אינו עוזרו נושא סאתים:
ואם מגביה סאתים. כלומר נושא סאתים מפני שביחידי היה מגביה ונושא סאה אם נושא עם חבירו נושא שלש וכן חבירו נושא שלש הרי שנושא ביחידי שליש מה שנושא עם חבירו כן נ"ל לפרש על פי הגמרא דפרק אלו נאמרין וע"פ פירש"י ז"ל:
הוי מכאן מחשב. הרי לך מכאן החשבון של משקל האשכול שהכתוב קראו משוי שנאמר וישאוהו וגו':

פסקה טו

ארבעים יום. מהלך מדרום לצפון כפי חשבון י' פרסאות ליום וארץ ישראל היה ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה:
את כולה. לאורך ורוחב בתמיה:

פסקה טז
אוהבו של אברהם. שנאמר אצל ענר אשכול וממרא והם בעלי ברית אברם:
[**ונקרא אשכול** גרסי']:

פסקה יז
באנו אלא הארץ וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא וגם היא ארץ זבת חלב ודבש:
פותחין בטובה. למען יאמינו בהם השומעים כמו שפירש"י ז"ל:
ומשלימין. ומסיימין:

פסקה יח
[**שלקה בו** גרסי']:

פסקה יט
נאמן עלינו כו'. וכאשר יאמר הוא כן אנחנו מודים:

פסקה כ
נשתוו. שוים ונשמעים לדבריהם ובילקוט. גרס שמעו:
תרתם גנות. ותרגנו דרש נוטריקון:
[**להיות שנושאין** גרסי']:
נעשיתם קלון גרסינן. ופירושו נעשיתם קול המולה בעולם כן נראה ממדרש ישעיה וילקוט דגרסינן נעשיתם כרוז:
[**זה הפורענות ששלחתם** גרסי']:
כדי שיגלו ישראל גרסינן]:

פסקה כא
סנהדראות. שבכל מקום שנאמר עדה אינו אלא סנהדרין:
לידון. להיות נידון:
האלוגין. הדת והנימוס כ"פ הערוך:
כך אמר להם כו'. והם אמרו או במדבר הזה לו מתנו:
אל תמרודו גרסינן]:
ומי הם. שאמרו עליהם לרגום אותם:

פסקה כב
העברת ממני. כמו לפני ומנגדי:

פסקה כג
בין שהיה עמהם בעצה כו'. היו שניהם שוים שלא נכנסו לארץ:

ולא הביא שתי שערות כו'. לא היו נענשים:
לא היה נכנס. מלת ומעלה קדייק דמשמע למעלה מימי הנעורים:
[ה"ג בא וראה מה בין]:
מה בין צדיקים כו'. ואלו היו צדיקים קודם לכן ולכן אע"פ שקלקלו זכו שלא מת אחד מהם פחות מס' ואגב זה מביא מדרש על פסוק זה בין עובד וגו':
ושפחה כושית. ה"ג במדרש תרי עשר:

פסקה כד

ופרעתם ל' כי פרוע הוא פירוש מגולה ומקולקל:
זונים וכו'. חגורות קשר להם:
פורפירא. לבוש מלכות:
עדים מהר חורב. העדי שקבלו בהר חורב וזהו החירות כמו שדרש לקמן:
משכל. מכלה כמד"א שכלה חרב:
[**ובטל גזרתי** גרסינן:
ומי גרם להם כך גרסי']:
והוא נעשה להם בשר. נשתנה לבשר גופם:
שהיה קל כו'. קלקל כתיב דרש ביה קל קל:
[**הכעיסו בו** גרסינן:
ה"ג ואצל ישראל אמרו מה הארץ וגו' וכו']:
שנכנסו וכו'. כלומר כך אמרו המרגלים והספר מדבר דרך כינוי כדרך לשון קודש בכל מקום:

פסקה כה

של בעל. לשון חוזק וטוב כד"א שדה בעל:
נוהגין בך. כלומר יאמרו עליך כי נוהג אתה בעצמך מנהג אכזרי:
בליליה כו'. אמם של שדים מזקת התינוקות ואם אינה מוצאה כלום מזקת בניה ודבר זה צריך לביאור ארוך והמעיין בספר הזוהר פרשת אחרי מות יתבאר לו:
דפני של אנטוכיא. פי' הערוך רבלה:

פסקה כו

[ה"ג ואיני יכול לסבול עד מתי כו']:
כמה נסים עשיתי לכם גרסינן:

פסקה כז
חלק לי כבוד. לשמי:
הפנס. מאיר שקוריך(לטירנ"א):
אטימסייה. מקום מזומן וכשר למנוחה:

פסקה כח
[ה"ג מסתכל בו בסבר פנים יפות:
אין מחזיקין לרבו גרסי']:

פרק יז

פסקה ב
ה"ג לקמן בקהלת ונכון הוא אכול בשמחה לחמך זו פרשת חלה ושתה בלב טוב יינך זו פרשת נסכים מהו כי כבר רצה וגו' זו הכנסת ישראל לארץ שנאמר כי תבאו אל הארץ וגו' ד"א הפסוק הזה וכו':
כי ידעתיו. בחיר"ק תחת יו"ד והוא פועל יוצא:
הרי כבר פי'. שלא חשך בנו מן השחיטה וזהו יצחק שהכינו לכך:
ומניין. כלומר מניין ומאין ומאיזה טעם כתב שוב את יחידך:
משמת ימי בראשית. דייק מדכתיב והנה איל משמעותיה הנה כבר הוא מוכן ומזומן מאז ולא בא לסתום אלא לפרש על זמן קדום שאין קדימה לפניו:
חסר המקרא. בתמיה וכי חסר המקרא כלום ולמה ליה למימר תחת בנו:
והספיגו. מקנחו בספוג להיות נקי וטהור כדחללי בי טבחא:
[**אמר אברהם איני זז** גרסינן]:
בנך נתקרב כו'. כאלו הוא נתקרב ואח"כ האיל תחתיו וע"ל בב"ר פרשה נ"ו ויתבאר לך:
אמר לו הקב"ה יסורין וכו'. אברהם נתייירא מיסורים וזהו אחר הדברים וגו' הרהורי דברים שהרהר על היסורין שלא יבואו עליו והבטיחו הקב"ה וע"ל בב"ר פרשה נ"ז כי כן הוא:
לבא על אברהם. הספר מדבר דרך כינוי כי לא נאה לומר עליך:
דשאב. של מקום שאב:
והיו מצירין. עיין זה בפרק ב' דמס' שבת:

פסקה ג
מן המקרא. במקרא כתוב שנתנה לאברהם ליצחק וליעקב:
והבן יורש כו'. לפיכך כתיב אצל ביאתם לתוכה מושבותיכם:

פצה. כלומר פינה והרחיב להם כד"א הפוצה את דוד פצני והצילני ובכל מקום גרס פינה:

על יושביה. לא נתיישב יפה ונראה שצ"ל עולים ושבים שהליכה וההשבה היה באפילה כדכתיב ותשובו ותבכו בפ' דברים:

שלא עלו וכו'. ויהיה פירוש מן המחנה ממקום החנייה כמו שפירש"י בפר' בהעלותך:

אמר להם משה וכו'. טעם למה לא עלה עמהם לפי שאמר הקב"ה וכו':

ה"ג מכאן שיערו הרמונים. ופירושו שיעור אימתי שיתחייבו במעשר למדו מכאן:

ששנו. ריש מסכת מעשרות ומפרש בירושלמי רבי יודא בר פזי בשם ריב"ל משיכנסו מחצה ר' יונה בעי מן רבנן דאגדתא הוא שמע לה אחינו המסו לבבנו פלגין לבבנו וכן מפרשו והולך לשון חלוקה על תחלת הבקשה על שליחות המרגלים שהיתה מחולקת מהקריבה הראשונה של מתן תורה משם היתה מסודרת ראשים וזקנים וכו' וכאן כולם בערבובי' כמו שפירש"י בפרשת דברים והיתה מחולקת ומשונה מדרך המוסר:

לטובה. כלומר כששאלו כהוגן נאמר ותקרבון וגו':

[**אחת של שוקי** גרסינן]:

שוקי. שקייה כלומר של משקה:

בעל. בית השלחין שצריכין להשקותו:

ארץ מצרים של שוקי. שהנילוס עולה ומשקה את הארץ:

כלי מלחמתו. לעלות לארץ ישראל:

לעלות. להגביה ולהגדיל אתכם:

ירידה. פי' דאל"כ לא תעלו למה לי:

נעשיתם כו'. דרש ותהינו לשון הן והן הוא אחד בלשון יון או י"ל דדייק מדכתיב ותחגרו איש וכו' כולם כאיש א' וכן עיקר:

נתמלא ההין. כלומר כבר יש בידינו עוונות ומתייראים אנחנו שלא נתמלא ההין כלומר המדה:

על חניותיו. נראו שראו שהארון ברית ה' לא מש ממקום החנייה ואעפ"כ הזידו המה ועלו ודרש ותהינו לשון חנייה בחילוף ה"א בחי"ת אותיות אחה"ע:

פורחים עליכם. כלומר במהירות ובזריזות בא עליכם:

מדת הדין וגו'. לפום ריהטא משמע דצ"ל מדת הרחמים כי השם הכתוב הוא שם של ד' והוא של רחמים וכן פירש"י בפ' דברים ויש ליישבו כאלו הוא אכזרי בלי תערובת רחמים מלקבל תשובתם אע"פ שברית כרותה ששערי דמעה לא ננעלו:

פסקה ד
אלא מקרבו. כלומר הוא מקרבו בעוה"ז:
גם לעוה"ב. דייק מדכתיב לה' דמשמע לעולם שכולו לה' ובלע המות לנצח:

פסקה ה
שלא יוציא מן נימין. כמו שפירש"י והרא"ש בפ' התכלת ובפ"ק דסוכה ומכאן תשובה לפירוש הרמב"ם שפי' טעם הנימין משום ביזוי מצוה וע"ש:
לפותלן. כלומר שזורין ולא יהיה כל החוט בד בבד.
[**מה נשתנה תכלת מכל** גרסי']:
שתהא נראית. פי' שצריך שיהיו הציצית על בגדיו כדי שיזכור תמיד מצות השם יתברך כמו שכתבו הפוסקים ודרש ציצית לשון הבטה כד"א מציץ מן החרכים:
ולא אותה. דהל"ל אותה כלומר המצוה של ציצית וכתב אותו אלא שרמז לכסא כבוד וכמו שאחז"ל כל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה שנאמר וראיתם אותו:
כי לא דבר רק הוא מכם. ר"ל כמו שדחז"ל ואם רק הוא מכם הוא רק כלומר מצדכם שהרי אם תרצו תעשו לכם מעשים וסימנים המחזיקים כח הזכרון המביא לידי מעשה וכהאי דאמרינן בעירובין אגמריה בסימנין ואסבריה בדדמי ליה ומסורת סייג לתורה:
ארנוניות. מסים:
אפכיות. פירש הערוך ספר זכרונות:
שחייך וכו'. שמתוך כך נזדרז במצות המלך:

פסקה ו
מזנין. גורמין לו שמזנה בתאותו ומה' יסור לבו:
הקברניט. מנהיג הספינה נקרא כן:
תפוש חבל זה. שבו ימשכנו ליבשה או לתוך הספינה:
חסלת פרשת שלח. בעה"י נתחיל פרשת קרח:

פרק יח

פסקה א
זה קרח. שהיה הוא ומשה בני אחים:
ה"ג ומדינים שחלק על משה ועל המקום כבריח ארמון שהעלת הארץ בריחיה בעדו כארמון:

פסקה ב
[ה"ג בנו של עוזיאל קטן של אחי כו']:

פסקה ג

ד' חוטין. בכל ציצית חוט א':

[**פוטרת אותה** גרסי']:

אתה בודאן. כפר לאמר אין תורה מן השמים כדאיתא במדרש קהלת בפסוק זבובי מות יבאיש:

[**שלבו לקחו** גרסינן]:

הבדיל אלהי ישראל. ולא אני מעצמי:

[**עבודת הקדש עליהם** גרסינן]:

וכשאמר וכו'. זה היתה חכמתו:

לקדמו. היו מקדימים לדבר אתו קשות וזהו שאמר לפני משה:

אשר נקבו. עיין לקמן:

אותו בן טובים. פי' אותו שגנבו הוא בן טובים ועיין בסדר נשא בפרשה י"ג:

פסקה ד

לקח טליתו. כמו שפי' למעלה וכן פירש רבינו בחיי:

עצה מאשתו. כמו שדחז"ל על חכמות נשים בנתה ביתה וגו' בפ' חלק:

והלך כו'. דרש ויקח על לקיחת וקבלת העצה וי"ו של והלך כמו ועוד:

הרביתם כו'. לשון רב קדייק וכן הוא בילקוט:

ואמר להם. למשה ולאהרן:

אמר בקר. הקב"ה אמר כן למשה:

[**אם נתקבצו** גרסינן]:

לכך כתיב ויקח. שלקח לו דין מיוחד ומשונה משאר עונשים:

פסקה ו

הייתם אומרים. כלומר היה לכם מקום לאמר טובים אנו מכם:

פסקה ז

ה"ג אין לפניו לא אכילה ושתיה. כלומר לא משום שיש לפניו אכילה ושתיה ח"ו אלא וכו':

שכבר הוא מתוקן. הקדוש משמע הוא קדוש:

פסקה ח

[**מן הכל הוא הקטורת** גרסי']:

נתון לתוכו. נתן לא אמר אלא נתון וכן הוא בילקוט פי' כי בכל קטורת כבר נתן אותו סם שכל המקריבו ואינו נבחר לכך ימות ורבינו בחיי גרס נתן להם בתוכו ופירושו על העצה שיעץ אותם להקטירו ולדעתי דידן עדיף:

הרי אמרתי לכם. התראה רבה וגדולה:

הם חטאו. כלומר בשלמא המה הר"נ איש י"ל ששגו בלי דעת אבל קרח כו':

ששקול כו'. כן דרשו חכמים ז"ל ממה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו:

[**שנאמר כל אלה** גרסינן]:

אדום. לשון וידום אהרן וכן הוא אומר ואדום לא אצא פתח:

[**שבניו עשו תשובה** גרסינן]:

ומשה היה רואה גרסינן:

ששמע מפי גרסינן:

פסקה ט

מי שילך וכו'. דסיפיה דקרא שמעו נא וגו':

הקטן. המעט פירושו המעט באיכות ולא בכמות:

[**אלהי ישראל וגו'** גרסינן:

לפי שהיה גדול גרסינן]:

וליתן לו זמורה גרסינן. פי' שכך היה המנהג שכל מי שהמלך משחררו נותן בידו זמורה והוא סי' חירות ושבט מושל כמו עדיין ביש מקומות שהמושלים והרודים בעם יש בידם מקל יד והוא סימן לממשלתם:

סנקליטיקוס. שר ויועץ מיועציו כן פי' בערוך וכן אהרן בראשונה היה לוי נבחר לעבודת השם ואחר כך נבחר לכ"ג ובילקוט לא גרס חזר וכו':

אמרו. הבריות אם הוא כו':

יקפחני גרסינן. פי' יסתום ויסתיר דברי:

פסקה י

שמתו וירדו לשאול תחתית. זה גיהנם:

שאולה. זה פי הארץ ודייק מדכתיב שתי פעמים לא נעלה ובשעת הדין כתוב ג"כ וירדו וגו' ואח"כ ויאבדו וגו':

בילקוט גרס לשפתים וירדו לשאול שנאמר וירדו הם וגו':

ומשיבו. תשובה על דבריו בהן ולאו ואלו לא באו כלל:

אל מנחתם כו'. שהיה לו לומר אל עבודתם שהרי הקטרת אינה מנחה:

שהקריבו. כלומר שישראל מקריבים ערב ובוקר וכן משמע בפירש"י בחומש:

מלבד כו'. כלומר מנחת התמיד שעליו נאמר מלבד וגו' ואותה מנחה היתה קריבה משל ישראל:

דרכי. כלומר מנהגי מצד הדין:

[ה"ג עליהם לקרבן ומבקש רחמים]:

וכן למשוח כו'. בשעה שהי' הולך למשוח את דוד למלך:

[ה"ג משלי היה:

ולא נטלתי גרסינן:

ה"ג בגאותן אמר להם אתה וכל עדתך וגו' הלך קרח כו':

שמשה נטל גרסינן]:

ה"ג והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי לו. פירוש לפי מה שהיה גדולת משה ואהרן נוגע ומזיק להם:

כלם מדברים עמו. י"ל דברו דברי מחלוקת על משה ובילקוט גרס כל העדה שנכנסו ובאו עמו מיד כו':

פסקה יא

אנדרלמוסיא אנדרלומוסיא גרסינן. פי' גזר דין כוללת:

פסקה יב

[ה"ג לשון לקוי]:

תכלית. כך נדרש התי"ו והוא לשון כלייה וכדמפרש ואזיל:

[**אם אין אתה תובע** גרסינן]:

בנפקין. בגנאי עיין בערוך ערך נפק:

[**ואין אתה מוציא** גרסינן]:

בודאי. אומר שהאמת כן הוא:

רבונו של עולם אם בריאה. פירוש אחריו אם בראת כו':

פסקה יג

[**ותפתח א"ר יהודה** גרסינן]:

בקרב כל ישראל גרסינן. וכן בשורות התחתונים:

ותפתח הארץ וגו'. את פיה:

[**הם עתידים** גרסינן:

פסקה יד

ה"ג ארמון זה קרח שפשע]:

שבעלי דיניו גרסינן:
לפי הענין צ"ל אינו זז שנאמר והבריח וגו' כך משה וגם גירס' הספר י"ל כך וזה שכתוב שנא' והבריח וגו' שב על הבריח שזכר וגם י"ל ששב על משה ויש לו סוד על דרך הקבלה שהבריח התיכון רומז למשה:

פסקה טו

קתליקוס. פי' הערוך ממונה על האוצרות והלוים לא היו משועבדים בעבודת פרך:
[**אין אתה שולט** גרסינן:
אינו קם גרסינן:

פסקה טז

לא כלום לקח גרסינן:
ומה ירזמון גרסינן]:
איני נמשח. בתמיה.

פסקה יז

[**מחרפין אותו** גרסינן]:
ולא היו שונאי. שאלו היו שונאיו לא היה מקפיד כל כך שצר על האדם כשאוהבו מחרפו משמחרפו שונאו כן פירש"י בספר תהלים:
ה"ג אלופי שהיה אדם גדול בתורה ומיודעי שהיה נושא ונותן עמו בהלכה:
ה"ג נמתיק סוד. מהו בבית אלהים נהלך ברגש כדתנן הפר כו'. ופי' כדתנן פ"ב דיומא שהפר היו מקריבין בכ"ד כהנים שכולם היו משותפים בהקרבתו איש איש על עבודתו כדי שיהי' קול המולה בעזרה מפני רוב אנשים לקיים בבית אלהים וגו' וברוב עם הדרת מלך:
[ה"ג מרגיש שנאמר בבית אלהים נהלך ברגש ישיא מות וגו']:
היה בהן. בדואג ואחיתופל:
[**והיה בבית** גרסינן]:
ה"ג דואג ואחיתופל היה בהם מינות מתחלה וגירסת הספר י"ל בדוחק:
[**ד"א מדבר במשה** גרסינן]:
זה שוחט כו'. קרח שהשחיטה כשרה בזר:
ומקריב. י"ל לקבלת הדם ועיין בפירש"י בפ' ויקרא:

פסקה יח

את מחית כו'. אתה הכית אחרים במקל ובמה שהכית תלקה בו גם אתה:

את שומע כו'. שנאמר רב לך אל תוסף וגו':

פסקה יט

פחדותן. שררתם ואימתם שהיתה מוטלת על העם כי היו כולם נשיאי עדה אותו טכסיס וממשלה לא נתבטל שאחרים נעשו תחתיהן והכי איתא בתנחומא בהדיא:

[**שנעשו תחתיהן שרי** גרסינן:

צווחים בקול' גרסינן:

ה"ג שאמר משה ואתה ואהרן איש מחתתו וקרח לקח יותר מכולם]:

אלא זה. קרח:

[ה"ג לעין כל השרופים שבידו היתה]:

וקפלתו וכו'. האש היתה נקפלת סביבו עגול:

כדור. פי' עגול כי הכדור עגול:

פסקה כ

באנינות. מתאבל על שהי' תחלה עמהם בעצה:

פלאות. פירש"י בפ' חלק שניצל מהם. עי' בפ' חלק דמוכח דה"ג אי קרח כהנא רבא אתה תלמידו א"ל מאי אעביד הואי בעצה ואשתבעי ליה בהדייהו אמרה ליה כו'. ופירש"י ז"ל מה לך בשרר' זו אם אהרן כהן גדול אם קרח כהן גדול מ"מ אתה תלמידו ודי לך:

הואי כו'. הייתי עמהם בעצה ונשבעתי עמהם שאם יקראוני שאלך:

כוליה כו'. כל העדה קדושים וצנועים ולא יכנסו עלי אם אני פרועה ראש:

אשקתי כו'. השקת אותו יין:

וארויתיה. השכרתו.

ואגניתיה. השכיבתו וישן לו והיתה יושבת על פתח ביתה היא ובתה וסותרת קליעת שערת ראשה וכל מי שבא בשביל לקרוא את און בעלה היה חוזר הרי יצא ידי שבועתו שהרי לא קראוהו:

היא וברת' גרסינן. פירוש היא ובתה ובתה היתה מעיינ' בשערות ראשה ובפרק חלק לא גרס וברתה:

[**אשתו של קרח**. עי' בפרק חלק שהיא הסיתהו לכל זה:

שחשדוהו באשת איש גרסינן]:

קינא לאשתו. ממשה ועיין כל זה בפ' חלק:

[**המהרהר אחר רבו** גרסינן:

אמרו לפניו רבש"ע גרסינן]:

והאידנא עד דמחו להו גרסי'. פי' ומאז עד עכשיו אינם יוצאים עד שמכין אותם:

[**אם בריאה גיהנם** גרסינן]:
טייעא. סוחר ישמעאל:
בי בלועי. מקום שנבלעו וכל מאמר זה הוא בב"ב פ' המוכר את הספינה:
ואחוי לך. וארא לך:
בזעי. שני בקעים והיה יוצא עשן מהם:
שקל גרסינן. פי' אותו ישמעאל לקח גיזת צמר ושראה במים והושיבה וקבעה בראש הרומח:
ה"ג רומחא ועיילא להתם ואיחרך. פי' הושיטה לשם למקום שיצא ממנו אותו עשן ונחרך מן החום שיצא משם:
אצית מאי שמעת גרסינן. פי' הסכת ושמע מה שתשמע דבר פלא ושמעתי שהיו אומרים משה כו':

פסקה כא

כ"ך. ר"ל כ"ף פשוטה וכפופה וכן כולם ועיין כל זה בתנחומא בפרשה זו:
למאה כו'. כ"ף יתירה במילואו גימטרי' מאה כלומר לך לכ"ף וכן לך לך גימטרי' מאה:
ממנו מאר. שני ממי"ן:
הצילני נא גרסינן. והיינו שני נוני"ן:
איש צמח. סיפיה דקרא ומתחתיו יצמח הרי שני צדי"ק צמח צדיק והרי ג"כ שני צדי"ק ועיין עוד מזה בערוך ערך חמש:
שר חמשים. פסוק הוא ישעיה סי' ג':
כ"ד ספרים. חמשה חומשי תורה ה' מגילות תהלים משלי איוב דניאל עזרא דברי הימים יהושע שופטים שמואל מלכים ישעיה ירמיה יחזקאל וספר יונה דחשיב ליה בפני עצמו הרי כ"ד וי"א מתרי עשר לבד מיונה הרי ל"ה וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים הרי חמשים והא דחשיב יונה לספר בפני עצמו נוכל לומר מפני שכולו נאמר על האומות ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים כמוהו כמו שכתב הרד"ק בראש ספר יונה ואע"פ שנבואת נחום האלקושי היתה ג"כ על א"ה מכל מקום היתה על מלך אשור כמו שהוכיח שם הרד"ק והוא הצר לישראל מאד והגלה אותם מארצם והקב"ה נקם את נקמתם ע"י נבוכדנצר ונבואה זו נאמרה על נקמה זו מה שאין כן נבואת יונה וכ"ז כתבתי לפי גירסת הספר שגרס ט' פרקים דתורת כהנים אבל מאד אפלא שאם ר"ל הפרשיות כפי אשר הם סדורים בתורת כהנים הלא יש ויש בו פרשיות הרבה מאד וגם א"א לומר שר"ל הפרקים כמו שהם סדורים שמה שהמה יותר ויותר מהם והנה אמת נכון שר"ל הפרשיות כפי

אשר המה סדורים בתורה ויקרא צו שמיני כו' והמה י' עד סוף ספר ויקרא וספר תורת כהנים נתחבר על כל אותו הספר כמו שכתוב בערוך ערך ספר וא"כ הטוב לומר שצריך להגיה פה ועשרה פרקים דת"כ והנה מה שאמור חוץ מן יונה ר"ל שאינו מן המנין כלל ליחשב במספר הנביאים מטעם שכתבתי בשם הרד"ק ואע"פ שנכתב ונקשר במספר תרי עשר היינו מטעם שאמרו חז"ל דאל"כ יאבד זכרו איידי דזוטר ולכן אמר שהוא בפני עצמו כלומר ענין נבואה נפרדת מן שאר י"א ולכן במספרם לא יתחשב וזה נתיישב על הדעת יותר משנאמר שנחשב לספר בפני עצמו מפני שנאמר על א"ה וזה לא יעלה על לב משכיל לחשוב נחמיה לספר בפני עצמו מפני שנאמר על א"ה כמו שמבואר מתוכו וגם לא מצינו אחד מהמחברים שמנאו בפני עצמו ולב המהסס יחקור וימצא כי כן הוא אכן בתנחומא גרסינן ג"כ ט' פרקים דת"כ:

בתי מדרשות. דריש פלגשים בלשון נוטריקון פלג שם ע"ש שבבתי מדרשות חולקין ופליגין אלו אוסרין ואלו מתירין כאויבים בשער:

כנגד פתחיה. כך פתחים היו לירושלים ובתי דינין ובתי מדרשות היו קבועין בשער העיר כמו שמצינו אצל מרדכי וזולתו בכל מקום ואע"פ שבסוף יחזקאל כתיב שי"ב שערים היו לירושלים זהו לעתיד כשיבנה מקדש במהרה בימינו אמן:

החיצונה. מה שלמדו היחידים חוץ לאלו בתי מדרשות:

שמונה עשר וגו'. פסוק כתיב באברהם כשרדף אחר המלכים ודרשו על אליעזר לבד שכן עולה גימטריא שלו:

הכירו. אברהם להקב"ה כמנין עקב וכל ימיו היו קע"ה:

[ה"ג שלא נימול ולא הוליד]:

חסר ה'. ממספר רמ"ח אברים שבאדם:

למנין כו'. כשנשלם מנין אותיותיו:

[ה"ג עטרת בעלה זו שרה:

ה"ג והוסיף לו משה יו"ד י"ה יושיעך מעצת המרגלים]:

יצחק יו"ד מול כו'. ושם יצחק קדריש:

[**לתשעים שנה לשרה** גרסינן:

ה"ג ק' מאה שנים היו לאברהם כו']:

על שמו. כלומר ע"ש עצמו ומאורעותיו ולא כיצחק הנקרא על שם מאורעותיו של אברהם:

הוא העשירי. ולפיכך היה פרוש לעבודת הש"י ע"ש וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

ויתן לך. יש בו מאה אותיות מן מטל כו' וישתחו הראשון חשוב כקריאתו וישתחו:

[**נשתיירו ב**' גרסינן]:
עולים. כלומר דכתיב עולים לשון רבים תרתי משמע:
עד אשר לרעך. ולא עד בכלל וז' אותיות של אשר לרעך כתבו הקדמונים ז"ל שרומזים לשבע מצות בני נח והמקובלים כתבו שרומזים לשבע ספירות מחסד עד עטרת ועיין במערכת השמות ולעיל בפ' נשא פי"ג איתא נגד ז' ימי בראשית:
ויותר. כלומר ולא יותר:
וענוה. נראה שטעות סופר הוא בכאן:
גרורין. כלומר חוטין הנגררין:
שנים למעלה כו'. שכן הוא סדר הקשרים ב' למעלה אצל הכנף ומעט גדיל ביניהם ואח"כ לצד מטה היו עושין שלשה קשרים:
ושתי שנים. והם נגד שמים וארץ עצמם שהרי בכל מקום אמרו חז"ל שמן השמים ועד הארץ מהלך ת"ק או י"ל שחז"ל לא חשו למחשב הני תרתי שנין יתירין:
הוקם. פסוק בשמואל ב' כ"ג:
עולה של תורה. דריש הקרי על העי"ן בקמ"ץ ל' עולה:
עולה של קצרה. בתנחומא ובפ"ק דעבודת כוכבים ובפ"ג דמסכת מועד קטן איתא עולה של תשובה ולפיכך צ"ל ר"ל תשובה על קיצור המעשים או קצרה פירושו תשובה ועינוי נפש כד"א קצירי ומריעי:
בגימ' נפש. בא"ת ב"ש:
רע"א. כך ימים הוא שיעור הריון של אשה ועי' בב"ר פרשה כ':
כל מי באר. כלומר כל לשון באר של מים הכתובים בתורה הם מ' ודוקא מלת באר לאפוקי בארות בארות חמר וכן מבארות בני יעקן וגם אינם של מים וכן בארות בארות גבי יצחק לא קחשיב ודוק ותשכח ובאר שבע נקרא כן ע"ש המים ושפיר קא חשיב להו והטוב להגיה כנגד מ' באר. וכן מצאתי שוב באות אמת והנאני. ועיין עוד במדרש חזית בפסוק מעין גנים:
מן התורה למנין כו'. כלומר צריך שיפרוש מן התורה אחת מארבעים ושלש וחומש מנין למנין חל"ה בגימטריא מ"ג וה"ה במילואו ה"ה רמז על החומש:
[**ופתחו חכמים אחת** גרסינן]:
משום לא יוסיף. כדאיתא בסנהדרין ובמסכת מכות:
רבו זכיות כו'. בתנחומא גרס סנהדרין עשרים ושלשה כדי שירבו מליצי זכיות אחד וירבו מלמדי חובות שנים:

מוטב כו'. ופירושו אע"פ שאין מעין על פי אחד לחובה מכל מקום מאחר דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה שני פעמים עדה הרי כ' ואין מטין על פי אחד לחובה הרי עוד שנים ואין בית דין שקול הרי עוד אחד אף ע"פ שאותו האחד נוטה לדעת העדה האחת ויהיו המזכים י"א מאחר שהשנים מסכימים לדעת העדה המחייבת מוטב שידחו השנים את האחד ועיין זה בפ"ק דסנהדרין:

טבאל. פסוק הוא בישעיה סימן ז' ירצה לומר רמלא באלב"ם. ורמלא הוא רמליהו:

ששך. דכתיב איך נלכדה ששך ירמיה נ"א ופירש"י ורד"ק וז"ל ופירושו ששך בא"ת ב"ש בבל:

פסקה כב

[**וכתיב האותי** גרסינן:

ה"ג אמר לו הים רבי א"כ כו']:

רבי. פירוש אדוני.

[**ומצאתי רבון כל העולמים** גרסינן:

שזה תימה גרסינן]:

הסיט. כלומר שיעור קטן רוחב הפנים כמו מן האגודל לאצבע או מן אצבע לאמה כדאיתא בפ' האורג:

אלימא. הראשון כמו אלמלי פי' אלו היה והשני כמו אלמלא פי' אלו לא היה }*)עיין בתוס' מגילה דף כ"א ד"ה אלמלא.{:

מעשה בעקרב כו'. עיין כל המעשים לעיל בויקרא רבה פ' כ"ב ובב"ר פ"י ובקהלת פ"ה ושם פירשתיו:

מעמר. מאסף עמרים:

[**בית תופת** גרסינן]:

גבור. כלומר גדול ועצום:

קטיל חויא. כלומר חויא קטיל פירוש נחש שהומת:

[**מרים את** גרסינן]:

ואתה משביח גרסינן. פי' תהיה משובח:

[**אמר הולך** גרסינן]:

עבר בלדר גרסינן. פי' הערוך שר ומושל:

[**ובישא לא מטי** גרסינן. וכן הוא בספר בן סירא]:

פסקה כג

על מה עשה. לחתוך לכולם מקורה אחת:

כבוד לאיש. כלומר למען השלום שלא יאמרו כו':
גמל לכל מי. ויגמול דרש לשון גמול ושקדים לשון שקידה ומהירות:

פרק יט

פסקה א

ה"ג מאומות:
העולם הבא מעולם הזה מי עשה כו': **באדם טמא פרחה בכולו** גרסינן:
המת בבית. בתוך בטן האשה כי שם ביתו:

פסקה ב

שעיקם. עיין כל זה סוף פ' מסעי וריש פ' אמור ובקהלת פרשה י' פירשתיו:
[**שלא טעמו טעם חטא היו** גרסינן:
ה"ג אתה ה' תשמרם נטר אוריתהון בלבהון] תנצרם מן הדור כו'. ופירושו מן הדור הזה שהוא חייב כלייה וכן הוא בהדיא ריש פרשת אמור ובשוחר טוב מזמור ז':
ה"ג בירושלמי פ"ק דפאה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע ולשונם כו':
[**וע"י שלא היה** גרסינן:
ה"ג לחם ומים אם לחם למה מים] אלא מלמד שהיו כו'. ועיין לעיל פרשת אמור גירסא אחרת ובירושלמי דפאה:
נושכת כו'. עי' ריש פ' אמור:
מן עליותא. מן השמים ממעל:
שלישי. לשון הרע נקרא לישנא תליתאי ועי' לקמן פרשת שופטים ובפרק יש בערכין פירש"י לשון הרע הוא השלישי בינו ובין חבירו שמספר בין שני אנשים לא תלך רכיל ת"י לשנא תליתא:
ה"ג בירושלמי דמס' פאה ועי' לעיל פרשת אמור:
א"ל אבנר מה את בעי מן גלימוי דידך בסירה הועדת כד אתון למעגל א"ל הלא תענה אבנר בכנף אמרת כו'. ולעיל פרשת אמור פרשתיו:
וי"א על ידי שהיה בידו כו'. וזהו הרביעי שנהרג בלשון הרע ההוא:
שבע פרות. שבעה פעמים כתוב פרה בפרשה וכן שריפות כו':

פסקה ג

[ה"ג ויתן אלהים חכמה וגו' מהו כחול רבנן אמרי נתן לו חכמה נגד כל ישראל שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול וגו']:
מתלא אמרין. במשל אומרין הבריות:

עיר פרוצה. כל זה הוא מן המשל ולקמן בקהלת לא גרס ליה ובילקוט דמלכים גרס ליה:
בטייר. פירש הערוך בצפצוף וסימני העופות ורקידתם ונטייתם בכנפיהם ונראה שהוא לשון חכמה בניחוש נחשתי ת"י אטיירית:
בג' דברים. לקמן בקהלת בשלשה דברים אני אוהב את בני מזרח שאין נושקין אלא על גב יד. ואין חותכין בשר אלא בסכין. ואין נוטלין עצה אלא בשדה. והביאו כאן בשביל חכמת בני קדם:
אצטרלוגיך גרסינן. פי' חוזי כוכבים:
[ה"ג האדם אדם הראשון]:
אמר לו ה'. בקריאתו לשון אדנות:
ה"ג לקמן בקהלת ביני לבין עצמי הוא שמי שהתניתי ביני לבין בריותי ובין מלאכי השרת מאיתן כו':
לא כן עבדי וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא נאמן הוא לשון הימן:
[**עלינו עבד זה** גרסינן]:
פיתקין. איגרות חלקים:
ה"ג אלא שהיה מדבר בלשון הקדש שלא כו'. ועיין בפ' אלו נאמרין וה"ג לקמן בקהלת: **וקורא כל אחד ואחד כו'**. בפרק אלו נאמרין איתא שירד גבריאל ולמדהו וע"ז מסיים כאן שפת לא ידעתי אשמע אף ע"פ שלא הביא ראש המאמר ובתנחומא מסיים בו שלפיכך פסוק זה מתחיל בעי"ן ומסיים בעי"ן לרמוז על שבעים לשון שלמדו גבריאל ולשון קודש עצמו אינו בכלל שבעים לשון כנגד ישראל גוי אחד בארץ למעלה מע' אומות:
דעה. דרדע נוטריקון דור דיעה:
[ה"ג שמחל להם הקב"ה במעשה העגל]:
שיריו. סיפיה דקרא ויהי שירו חמשה ואלף והיה לומר שיריו לשון רבים:
נזם זהב וגו'. עיין במדרש חזית סוף פסוק ראשון ובקהלת בפסוק כל זו נסיתי ויתבאר לך:
ה"ג דמיין לחספניתא. ופירושו קשקשים וקילופים ודוגמתו בפרק ר"א דמילה האי מאן דמשי אפי ולא מנגב נקטא ליה חספניתא ופירש הערוך קרום הצומח בעור הפנים ומתקלף ודוגמת זה פירש גם רש"י שם:
[**והחובל בהן** גרסינן]:
ה"ג בילקוט מלכים ובקהלת אין טעונין שחיטה אלא מהדין קרא הצאן ובקר ישחט להם וגו':
הורה כו'. וכל זה בקהלת בפסוק כל זו נסיתי ובב"ר פ' ז' ושם פירשתיו בהלכתא דבר ישראל הבא על הנכרית וכו':

[ה"ג לא הורית טב א"ל מנן את מודע לי א"ל אי אתי כו':
ואמר בעינא למהוי גרסינן:
ה"ג או לא והלא אין כו' עד אלא על בנה של בת ישראל א"ל ומנא כו':
ה"ג מן הקבלה את מלקני]:

פסקה ד

לצורת האדם. והאי וחכמת אדם מדבר בהקב"ה כמו ראש הכתוב מי כהחכם:
ממדת הדין. ועוז פניו פירש מדת העזה:
[**אם נטמא זה** גרסינן]:
לטמא. הלמ"ד נקודה בפת"ח המורה על הטמא הידוע שכבר שאל אותו עליו:

פסקה ה

[**אשת אחיך** גרסינן]:

פסקה ו

לך אני מגלה. דייק מדכתיב אליך:
יקפאון. יו"ד האית"ן מורה על העתיד:
צופים. מגולין כדבר הצף על פני המים ויצף הברזל תרגם יונתן וקפא ברזלא וכן פירש"י בפרק אלו עוברין:
כהדין סמיא דצפי. כסומא הזה שנתפתחו עיניו ורואה כן יתפתחו עיני ישראל בתורה לעתיד לבא. ובערוך וגם בילקוט גרס כהדין בולוס ופירש בו מראה של זכוכית בהירה ודוגמתו בב"ר פ' י"ב:
[ה"ג עשיתי לרבי עקיבא וחביריו דברים כו']:
רמז שכל וכו'. אליך קדרישׁ:

פסקה ז

[ה"ג הקב"ה שיושב ועוסק כו']:

פסקה ח

ה"ג אלין עובדיא דאתון עבדין. פי' אלו מעשים שאתם עושים:
תזזית. פי' הערוך רוח רעה:
עיקרין. שרשי עשבים:
הרוח הזה. השורה על המטמא במת:
בקנה. כלומר בקל כדאמרינן בעלמא דוחה בקש. והדחייה הוא שהרי במי חטאת אין בו לא רוח ולא ריח וטעם שמחמתו יברח רוח הרע:

[**תבא אמו ותקנח** גרסינן:
פרה ותכפר גרסינן]:

פסקה ט

שכל אחד ואחד. כלומר וזהו נס וכבר מנו חכמים ז"ל זה אחד מן המקומות שהמועט מחזיק את המרובע:
[**וכאן כל ישראל** גרסינן]:
חוק הסלע. אותו הסלע שיוציא ממנו מים יודע בו ומכיר טבעו שאם מכין עליו מיד מוציא מים ואינו בדרך נס:
אלא יוציא כו'. על סלע אחר אמרו כן:
באנשים האלה. דקדוק הלשון מורה על הרמוזים באותה שעה ומשה ג"כ בכלל ואע"פ שבפרשת שלח לא כתיב באנשים האלה בפרשת דברים בדברי משה לישראל כתיב ואהימנותיה דידיה קא סמכינן שכן אמר ליה הקב"ה ודוגמתו מצינו בהרבה מקומות:
שיטין. פירוש שיטות וסוגיות:
המורים סרבנים. לשון ממרים:
ה"ג המורים מורי חצים. ויריית חצים רמז אל לשונם הרע כחץ שחוט:
מרנן כנגדן. כנגד משה ואהרן:
[ה"ג אף כך אמר משה רבינו]:
מקלסו. לאהרן על ששתק ולא אמר לא חטאתי אנכי והכי איתא בילקוט בהדיא:

פסקה י

מגיס. לשון התגאות דבר כנגדו:
במעמד לגיונות. בפני חיילות:
ביני ובינך. כלומר היה ביני לבינך:
אי אפשר. כלומר אי אפשר לסובלו:

פסקה יא

למה אתה כו'. דברי רב ודברי התלמיד דברי מי שומעין:
[ה"ג לא הניחו לטעון כלום ואהרן היה לו כו']:

פסקה יב

קלקלה. בזנות:
פגי. ענבים שלא נתבשלו כל צרכן:
לדורות. כלומר הדורות העתידין יאמרו כן:

פסקה יג

[ה"ג לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן]. ה"ג אם נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות. פירוש מה יאמרו הבריות אם אתה נכנס הרי אתה הוא שהשבית הצאן כלומר בשמירתה נשבית והכי מוכח בילקוט:

ותבא עמהן. לעתיד לבא:

ה"ג את הקהל הזה אלא שיצא. פירוש הקהל הזה שלפניכם לא תביאו שכולם מוכנים ליכנס בארץ כדלקמן אבל אותו דור שיצא עמכם ממצרים תביאו וזהו לעתיד:

פסקה יד

שמקדם כו'. לשון המה דייק:

זהו שסימא כו'. המה מי מריבה משמע שאף אותן המים שנבעו בשעה שנכתב הכתוב הזה קראם מי מריבה:

פסקה טו

והקפידו. והקניטו:

ואתה בן חורין. אף על פי שגם אתה מזרע אברהם:

אף הן. האבות בקבר:

מי בורות וגו'. דמשמע מבורות שלך לא נשתה אלא מי באר שבידינו:

[ה"ג ויש בידו צרכו לא כו']:

להנותו. שיהנה אושפיזא שלו:

מטריחין כו'. שיעבור בארצך חנם:

כיסכם. כיס שלכם ותקנו מהם כל צרכיכם:

[ה"ג שכך אמר להם הקב"ה]:

ולא הכל מהם. אין הדבר תלוי בם שאם לא יניחו אתכם שתתגרו בם מלחמה שאני כו':

וכתיב וימאן וגו'. סיפיה דקרא ויט ישראל מעליו אע"פ שלא הניחום לעבור לא תתגרו בם מלחמה הרי שגזרת השם הוא:

שהכל. כל דברי השופטים וכל הניתן להכתב:

היושבין בשעיר. עי' בפי' רש"י בחומש:

פסקה טז

[**על שנתחברו** גרסינן:

ה"ג פרשת מלך אדום ויט ישראל מעליו ויסעו כו']:

הר על גב הר. הור כתיב חסר וי"ו קרי ביה הר וגם הוה ליה למימר הר הור כמו הר נבו וחביריו וכתב הור ההר למדרש הר ההר:

דוגמא. אות לעתיד:
[**שלא יהיו מתייגעין** גרסינן]:
שלא יהיו כו'. וזהו נס אחד:
ועוד כו'. וזהו נס שני:

פסקה יז
קטליקין. שרים גזברים כן פי' הערוך:
חלק יפה. רמז לנשמתן הטהורה:
הנח אותו כו'. ישאר עמהם חי בעבר הזה:
ה"ג לבני ישראל על אשר מריתם את פי ובילקוט משמע דגרס על אשר מעלתם בי על אשר מריתם פי:

פסקה יח
שאין בידו יותר מארבע עונות. שלח נא ביד תשלח. ומאז באתי אל פרעה. שמעו נא המורים. והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו. הרי ד' ועוד ולא ה' שלחני ואם בריאה יברא ג"כ נחשב להם למכשול עון כדאיתא בתנחומא בפר' ואתחנן ושם בילקוט הרי יותר מארבע:

פסקה כ
כאשה פרועה. שראשה מגולה:
התייר. על שם שתר להם מנוחה. והכי איתא בירושלמי פ"ק דסוטה:
הפסוקים מוכיחים. ריש פרשת מסעי:

פסקה כב
ולא למדו ממנו. מן הנחש שלא לספר לשון הרע שהרי נתקלל:
ה"ג שהיה הענן שורף אותם ועושה אותן כו'. וקרי ביה הנחשים השרופים ופי' החזקוני ני דדייק הכי מדלא כתיב נחשים וכתיב הנחשים בה"א הידיעה משמע הידועים והמפורסמים:

פסקה כג
ה"ג ידעו שדברי במשה. פי' ידעו והבינו שבשביל כך באה להן הרעה הזאת:
ה"ג ויסר מעלינו וגו' נחש יחיד היה ויתפלל להודיעך ובתנחומא לא גרס נחש יחיד היה (ובתנחומא שלפנינו ג' ר' אומר נחש יחידי היה):
שאין המוחל כו'. בתנחומא גרס מכאן שלא יהיה המוחל אכזרי:

ויתפלל אברהם וגו'. במשנה סוף פרק החובל למדו מפסוק זה שהמוחל לא יהיה אכזרי אלא ימחול לו מיד שמבקשין ממנו מחילה:

ה"ג ויאמרו חטאנו שנאמר ויאמר וגו':

לא נשוך נחש בלבד גרסינן פי' לא בנשוך מן הנחש בלבד נתרפא וה"ג בילקוט ובירושלמי פרק ראוהו בית דין יליף ליה מדלא כתיב הנשוף:

זרקו לאויר כו'. ל' נס דרש כמשמעו:

פסקה כד

מלא זרת. זרד הוא זרת בחילוף ד' בתי"ו באותיות דטלנ"ת:

ה"ג שנתרצה להם הקב"ה ודרש מדכתיב מעבר ולא כתיב בעבר משמע שנח מאותו עברה וזעם וכך מצאתי שוב ברבינו בחיי:

פסקה כה

[ה"ג ומה ראה ליכתב כאן הענין וגו']:

רחוק ממנו שבעת מילין. לפי הגבוה:

ועולה. לא"י על הר שכנגדו ובילקוט לא גרס ליה:

שרים כו' ואשד ל' שדים קא דריש:

נכנסו האוכלסין. מקצתן:

לא הצריכן הקדוש ברוך הוא:

[ה"ג ובין האמורי הר שבארץ כו' עד שבו המערות]:

וקבלתו וכן קפץ הר של א"י כנגד ישראל:

ואומרים לה עלי באר. פי' והעלי מה שאתה מעלה כמו שפירש"י ז"ל:

פסקה כו

לאיספקלטור. פי' הערוך שר הטבחים ההורג המחוייבים מיתה:

[ה"ג וריוח שבין הדגלים מלא כו']:

מגוברין מים רבים מתגברים ועולים עד שהיו מקבלים ספינות:

[**חברתה מדגל לדגל** גרסינן]:

פיסא כו'. חלק גדול ודוגמתו ריש פרשת וישב יעקב ובילקוט לא גרס ליה:

משתמשין בה. בבאר הזאת:

ועוד למה נתנה כו'. מכאן ואילך דרש ממדבר מתנה על מ"ת כד"א ויתן אל משה וגו' וכן בסוף הסדר:

ארנון. ל' מסים וארנוניות:

ומפליג. מרחיק:

פסקה כז
[**בקש שלום במקומך** גרסינן]:

פסקה כח
שמא זה נועל כו' גרסי' פי' אף אם פסוק אחד נועל הרי חבירו פותח:
[**וכאן נאמר** כלומר וכן כאן]:

פסקה כט
עד אשר אעבור וגו' הרי שאמרו לו בפירוש שהלכו לכבוש את ארץ כנען:
שהיה ממליך אותם בילקוט גרס והוא היה ממליך אותם וזה יותר נכון:
במחשבה. כלומר בכונה:
[ה"ג עשה הקב"ה למוסרו בידם שלא כו']:

פסקה ל
ה"ג כי חשבון עיר סיחון זש"ה כי ה' וגו']:
מלך האמורי וגו' גרסינן וסיפיה דקרא הוא והוא נלחם במלך מואב וגו' שנטל מואב גרסינן:
שאלו נטלוהו ממנו. פי' מן מואב:
עולה. ל' לא תעשה עול:
אוי לך כו'. כך היה ל' קללתם:

פסקה לב
יש אומרים כו'. דרש ויפנו ע"ד דכתיב ופנית בבקר וגו':
ה"ג ואחר הרגל מלחמת עוג כד"א ופנית בבקר:
בכלום. בחטא של כלום:
כנגד אביו. אביו שבשמים:
גבור בעולם. צ"ל מיום שבטלו הרפאים שלפניו ודו"ק לקמן:
פריצי. גרעינים:
הפלטים בתוך הגפת. לשון הפליט קא דריש:
גפת. פסולת של זיתים
וכאן עושה אותו שירים. כל ענין הרפאים בילקוט אינו ונכון הוא:
וגבה ממנו. שרצה שיהרג אברהם שלאומות העולם הקב"ה מצרף מחשבה למעשה:
[ה"ג נתתי אותו בידך הרגהו:
כאשר עשיתי לסיחון וגו' גרסינן]:
ונחרם אותם גרסינן. ופסוק הוא בפ' דברים:

[**אלא הגופות החרימו** גרסי']:
ה"ג בעולם הזה אתם מכלין כו':

פסקה לג
ואמר לו למדתני. הקב"ה אמר כן למשה:
מה עשו. כלומר מה רעה עשו במעשה העגל שהם אינם יודעים שיש בו כל רע:
יהיו נוטלין. לשון תימה:
וכן נאה. בתמיה:
ה"ג אשר צוה ה' וגו'. וסיפיה דקרא לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות:
ה"ג מה עשו הרחיקו ההרים זה מזה ושטפו כו'. ופי' הרחיקו את עצמן ועיין לעיל בפרשה זו:
ועל המים נגזר. במי מריבה:
[ה"ג ומתחת ידו נחלו]:
נחלו אל. הנחיל ישראל המתנה וזאת התורה:
בא מות. במות נוטריקון קא דריש:

פרק כ

פסקה א
כך העמיד לעובדי כוכבים. בתנחומא מסיים ביה ובדקו נביאיהם ומלכיהם וחכמיהם של ישראל עם מלכיהם נביאיהם וחכמיהם של עובד כוכבים:
ושמו. של הקב"ה או י"ל לשמו של דוד כמ"ש הכתוב ראה ביתך דוד שבהמ"ק נקרא על שמו:
[**צופה נתתיך וגו**' גרסינן]:
פירצה. שפרץ הגדר שגדרו האומות עצמן מן הזנות מימות דור המבול כמו שפירש"י בסדר זה:

פסקה ב
מה ראה כו'. בחר בפורענות לבא בו על ישראל יותר ממה שבא עליהם מכל שונאיהם:
[**וזה באדם** גרסינן]:
שמוציא דבר. כלומר קללה ודבור בעלמא:
[ה"ג וכאן וירא בלק וירא בלק משל כו':
מן הגייס גרסינן]:

מרתת. המלך היה רותת ומפחד מן אותו גייס:
ה"ג נחלי ארנון כתיב ויגר כו'. פי' לפי שראה זאת כתיב ויגר כו':

פסקה ג

מהו ויגר. שהיה לו לומר ויירא ובא"א הגיה דכתיב ואשד הנחלים וגו' ויגר מואב:
ה"ג אל תצורם כל מין כו' דלא כתיב אל תתגר בם מלחמה:
שהיו רואין כו'. המואבים:
ואחזו. לשון אחוזת נחלה:
ומשכירין כו'. הישראלים היו משכירין בתים למצרים שנאמר ומגרת ביתה שכינוי הה"א של ביתה שב על מלת אשה הקודם לו והיא ישראלית:
לשון יראה. מורא כד"א גורו לכם מפני חרב:
רק עוג מלך הבשן וגו' גרסינן. וסיפיה דקרא נשאר מיתר הרפאים וצידונים:
שאין בו עולה. מפני שנאמר אל תצר גבי מואב ועמון כי לא אתן וגו' שסיחון כבר נטלו מהם כמ"ש חז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון וכדלעיל פר' חקת:
לכך היו מתיראין. שלא ידעו הם שנטהרו בסיחון:
כקוצים. שפל וחלש:

פסקה ד

[ה"ג ישראל נוצחים שלא כדרך הארץ]:
מהן. מן המדיינים:
[ה"ג אמר השני אם אינו כו']:
נסיך. מושל מלשון נסיכי מדין וכמו שפירש"י ז"ל ואע"ג דכתיב בקרא נסיכי סיחון ביהושע סימן י"ג כבר פי' הרד"ק ז"ל שהיו מלכי מדין וגם נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם ואע"ג שאותן חמשה מלכים נזכרו בשמם את אוי וגו' ובלק אינו נמנה עמהם צור הוא בלק כדאיתא לקמן דף ע"ט ע"א שהוא הפקיר את בתו וכן לקמן סדר פנחס פרשה כ"א וכתיב כזבי בת צור ראש אומות שפירושו מלך וכתיב בלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ומכאן למדו חז"ל שהיה נסיך בתחלה ואח"כ נעשה מלך ונוכל לומר שנקרא צור ע"ש צוררים הם לכם או עיקר שמו צור ונקרא בלק ע"ש בא לקוק כמ"ש בעל הטורים. ומהר"ר אליהו מזרחי תמה ע"ז והניחו בתימה ולי נראה מה שכתבתי:
שגרמה לו שעה. דוחק השעה דוחקו להמליכו עליהם:

פסקה ה

ועמלק וגו' גרסינן. ומונה והולך שבעה עממין:

ויעבדו כו'. ז' עבודות כוכבים מנו לשם:

איל וצבי כו'. גם זה בויקרא רבה פרשה כ"ז:

וכן מן הבהמה כו'. כלומר וכן כתוב מן הבהמה ריש ויקרא:

ולא הפלתי. בתמיה:

פסקה ו

קרון. פירש הערוך כלי שרוחצין בו וכן לעיל בפרשה בראשית גבי קין:

בך דברת. בנפשך דברת שלא הודית:

בבבת עינו. דריש הקר"י עינו על הנוגע עצמו כלומר שיסתם עינו:

פסקה ז

עירו היה. ויהיה ה"א בסוף במקום למ"ד בתחלה כמו לפתור:

שלחני. דרש פתורה לשון ארמית. תרגום של שלחן פתורה:

מריצין לו גרסינן. פירוש מריצין לו מעות להחליפם:

ה"ג בתחלה פותר כו'. דרש פתורה לשון פתרון:

להיות קוסם. דכתיב ביהושע בלעם בן בעור הקוסם:

לרוח הקדש. דכתיב ותהי עליו רוח אלהים:

את מכובד גרסינן. וזהו לקרא לו שהקריאה היא להנאתו:

[**א"ל אתה מה כו'** גרסי':

ה"ג ממלי כתיב כד"א כו']:

ה"ג שהוא ארה את התאנים. ופי' כמו שלוקט התאנים היום א' וכן מחר א' כדלקמן פ' כ"א. וארה לשון לקיטה כדאמרינן בבבא בתרא כמלא אורו וסלו:

[ה"ג שאיני יכול לעשות:

אולי אוכל נכה כו' גרסינן]:

מה ראה זה. בלק:

וירא בלק. שהיה לו לומר וישמע בלק כדאיתא גם כן בספר הזוהר אלא וירא רואה בקסמים וכו':

[ה"ג היה רואה בהובריו שישראל כו']:

היאך. ע"ז נטל עצה מבלעם:

כמי שמנכה גרסינן:

[ה"ג לסאה כך מן כל כ"ד אלף]:

כך מן כו'. פירוש הסאה הוא ששה קבין שהם כ"ד רובע הקב והמוכר סאה פחות רובע אינו ניכר כלל שלפיכך אמרו חז"ל בפ' המוכר את הפירות שהמוכר פירות מקבל עליו הלוקח רובע פסולת לכל מיי ומין או יש לומר שמנכה אחד מכ"ד כו' כוונתו על אותו פסולת עצמו שצריך הלוקח לקבל וכן היו ישראל עתה כ"ד פעמים כ"ד אלף שהרי ששים רבוא עולים עשרים וחמשה פעמים עשרים וארבע אלף וכבר מתו במחלוקתו של קרח ובמגפה של אחריו קרוב לחמשה עשר אלף מלבד המתים בוירד העמלקי והכנעני ויכתום וגו' וכמה משפחות נהרגו כשחזרו אז לאחוריהם כמו שפירש רש"י בפרשת פנחס וקרוב הוא שהיו תשעה אלף או יותר עד שמתו מהם כ"ד אלף ואף אם לא יהיה כן בכיון המיעוט בטל הוא ואינו מעכב וא"כ נשארים כ"ד פעמים כ"ד אלף וכאן מתו עשרים וארבע אלף הרי שהגיע לכל כ"ד אלף אלף אחד ואע"פ שמיד אחר המגפה מונה אותם בפ' פנחס ועולה מספרם ששים רבוא והותר מ"מ הולך אחר המספר שהיו בצאתם ממצרים ששים רבוא והמספר ההוא היה גלוי לבלק:

וכתיב אוי לך וגו'. זהו הקללה שקלל את מואב:

פסקה ח

שמא יתן לו עלילות גרסינן. פירוש לא הניחו לו מקום עלילה לאמר אין כלי תשמישי עמדי:

וביד כו'. פירושו לפי פירש"י ז"ל כמו ועוד ביד כו' ועי' בפירוש רש"י ז"ל:

[**אם יעכב** גרסינן]:

שידעו בקסמים כו'. משמע שבקסמים ממש היו יודעים שאם לא יבא עמהם מיד שאין בו ממש ומה שפירש"י ז"ל שהדחייה שידחה אותם עד למחר הוא עצמו הקסם למד כן ממ"ש חז"ל בפ' חלק כיון דאמר להו לינו וגו' אמרו כלום יש אב ששונא את בנו פי' ובודאי לא יאמר הקב"ה שיקללם ומהר"ר אליהו מזרחי ז"ל פי' שרש"י ז"ל למדו מכאן ואין נראה כן מלשון שידעו בקסמים שלהם כו'. והילקוט הביא ג"כ לשון זה:

פסקה ט

ורחל באה וגו'. שהיו א"ה גדורים מעריות מדור המבול:

[ה"ג וכמו שהטעה הוטעה כו']:

בה נפל. שהלך לשם ליטול שכר כ"ד אלף בעצתו זו:

לכך אמר. הקב"ה מי האנשים כו':

להודיע כו'. לכן חזר הכתוב ושונה בדברי השליחות:

[**ואגרשנו מן הארץ** גרסינן]:

פסקה י
אומרים לה לצרעה גרסינן. והטעם שאפילו אותן ברכות שברכן להלן כנחלים נטיו כו'.
כולן היו בהן צד קללה תחשב לו וכדאיתא בפרק שלישי דמס' תענית:
[**חפץ בכבודי** גרסינן]:
אני נותן. עכשיו:
נפש רחבה גורס בתנחומא ובילקוט וברבינו בחיי ועיין לקמן בפסוק ויזבח בלק בקר וצאן וכן גרסינן במסכת אבות פ' ה':
[ה"ג שעתיד הקב"ה להוסיף להם ברכות:

פסקה יא
ה"ג וכה"א הולך]:
במה שהוא כו' באיזה מעמד רע הוא עומד:

פסקה יב
[**וכן אליפז אמר בסעיפי'** גרסי']:
וכן אליהוא כו'. שנא' בחלום חזיון לילה וגו':
מוליכין אותו. ואע"פ שהוא נגד רצונו של מקום ועל זה אמר שכך כתיב כו':
[**שמתחלה נאמר** גרסי']:
ליאבד גרסי':

פסקה יג
ונעשה לו כו'. כדי שישוב לביתו וינצל מן החטא כן פירש"י ז"ל בסדר זה וכתב מהר"ר אליהו מזרחי שרש"י ז"ל למדו מכאן ותוכן הענין הוא שדרך מלאכי רחמים לעזור לאדם ולהקדימו למהר אורחותיו וכאן עכב ע"י הפך מדתו אלא ודאי כדי שישוב לביתו עשה כן וגם י"ל שלמדו כן מדכתיב לשטן לו שפירושו שלו ובשבילו נעשה שטן הפך מדתו וזהו כדי להצילו מן החטא:
[**היה יכול המלאך** גרסי']:
לנשוף. ענין נפיחה כדלקמן וגם נשף בהם:
ויצא מלאך וגו'. ולא הוזכר חרב בידו:
[ה"ג וכתיב וגם נשף בהם]:
חייהם. מחייתם כד"א על חרבך תחיה:

פסקה יד
שלא תלך בשדה. וכתיב ויך את האתון במקל והיה לו להכריחה ברוח פיו:
ספקלטור. הורג המחויבים מיתה למלך:

[ה"ג ברגליו כדי שלא יצטער המלאך לילך אחר בלעם קדמו לדרך ויעמוד כו']:
הכרמים כו'. לשון תימה הוא ישראל שנקראו כרם ה' צבאות הם נמכרים לך בכסף כשועלים הללו ודרש משעול לשון שועלים:
ה"ג בני עשו ותלחץ אל הקיר. פי' שלפיכך כתיב ותלחץ אל הקיר ר"ל לצד אחד:
[ה"ג בזיונות שבזתה אותו]:
ויפתח כו'. ברשותו של הקב"ה:
[ה"ג שלש רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים]:
לשונו סרוח גרסי'. ופי' התעללת הוא לשון טומאה כד"א ויתעללו בה כל הלילה:
ה"ג באת לרפאות בלשונך נשוך נחש:
אמר להם. לשרי בלק אינה שלי האתון ואיני בקי להדריכה כרצונו ולפיכך היא אינה נשמעת לי:
שהאתון גדולה הימנו. שהיא הכירה אותו מיום הולדו וגנאי הוא לו שעדיין היה נער ובער:
כיון שדברה כו'. הסכנתי דרש לשון סכנת מות:
יראה. יראת ע"ז:

פסקה טו

ברשותו. של הקב"ה כשירצה לא יראה האדם מאומה בעינים פתוחות:
שדבר עמן. פי' הכירו שמלאך ה' הוא לפי שדבר עמו בחזיון לילה והכירו בהכרת פניו ענתה בו וזהו לאפיו פי' בשביל הכרת אפיו:
ה"ג על מה הכית וכי דקיון של אתון כו'. דקיון פי' עלבון וגנאי ומה לו לתבוע עלבונה וכי קרוב או גואל הוא לה:
[ה"ג מידו אלא אמר לו]:
ה"ג לעוקרה שיש לה זכות וברית אבות עאכ"ו:
יראה ראתה כו'. ירט דורש בלשון נוטריקון:
ה"ג בא"ת ב"ש מגן. פירושו נתבאר בתנחומא שיצא להיות מגן על האתון וה"ג התם באתי לעשות לה מגן שכן ירט בא"ת ב"ש מגן ולי נראה שצריך להגיה שם לעשות לך מגן כי מלאך רחמים היה ויצא לשטנו כדי שישוב לביתו ולא יאבד כמו שנתבאר למעלה:
שהיה רשע ערום ויודע גרסינן:
[**ואח"כ ויקרא** גרסינן]:
ועכשיו כו'. בעיניך שאתה מלאך דאל"כ אם רע בעיני ה' מבעי ליה ועוד הלא כבר אמר לו כי בעיניו היה רע שאמר כי ירט הדרך לנגדי לפי פשוטו ומהו אם רע בעיניך:

שחלקך עמהם. דאל"כ עם האנשים למה לי ועוד שעשה אותו טפל להם ולא הוא העיקר אצלם:

פסקה טז

למטרפולין. פי' הערוך שתי מלות הם מטרא בלשון יון אם. פולין. עיירות ופי' אם ועיקר של העיירות:

ה"ג מה ראה לקדמו לגבולין. פי' שנאמר אשר בקצה הגבול:

[ה"ג חברתה אלו באים לקלקל:

היאך פרצו גרסי':

כאילו קיבל עליהם גרסינן]:

נתנבא כו'. שהיה לו לתפוס לשון טוב ולומר האמנם אוכל כבדך ואמר לא אוכל ל' שלילות לרמוז כי באמת לא יוכל:

וכענינו. כלומר כענין נבואתו דבר גם הוא שודאי יצא ממנו כך כי פיו אינו ברשותו:

פסקה יז

ועשה איטליז גרסינן. פי' חניות שמוכרין בו כל דבר ומצאתי פירושו יריד והיא היא:

לא שיגר לו כו'. דאל"כ ויזבח זבחים מבעי ליה כדכתיב גבי יעקב סוף פ' ויצא וממילא נדע כי כל צרכם זבח וכתיב בקר וצאן לפרש היפוך הסברא שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש:

נותן מארה כו'. במה שצוה להעלות זבחים על שבעה מזבחות:

פסקה יח

[ה"ג בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם למה"ד גרסי':

ה"ג שיש בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים]:

הפרקים. פרקי איברים של הבהמה:

[ה"ג שניהם דומין בלק רואה כו':

ה"ג במות בעל פעור שראה שישראל נופלים שם ויאמר כו':

ה"ג נעבד מע' אומות:

ה"ג וילך שפי דעתו היה לקלל]:

שפוי. שוקט ושליו עם הקב"ה:

בעל השוק. על תקנת השוק שלא יעשה עול במדה במשקל כו':

[ה"ג אתה משקר במשקל:

ה"ג דורון לביתך אף כו']:

ופיקמו. פי' הערוך כמי שנותן בפי הבהמה ברזל קבוע ברסן להטותה בו לכל צד שירצה. ופיקמו כמו ועיקמו ועיין לקמן [סימן כ']:

מלאך היה מדבר. מתוך פיו של בלעם היה נשמע קול של מלאך ובלעם לא היה מדבר כלום ודרש דבר כמו דבר בפת"ח כו' פי' מדבר ועיין בילקוט ובספר הזוהר:

פסקה יט

ה"ג ד"א מן ארם עם רם של כו'. ופירושו במדרגת רוח הקודש הייתי ובתנחומא גרסינן עם כסא של מעלן כו':

[**משל למי שמהלך** גרסי':

אברהם אביהם גרסי']:

לא פלט לוט. ומשם נתגלגל תולדות עמון ומואב:

[הכי גרסי' לא פלט לוט מסדום ואתה כו']:

בגללך. ובלעם היה נכדו של לבן הארמי ובתנחומא מסיים בה ואילולי אבותם אני ואתה לא עמדנו בעולם:

הכי גרסינן לעצמו מארר. ודייק מדכתיב ארה לי משמע לו לעצמו:

בני אברהם ויצחק. כדלעיל:

אלא יעקב. בתמיה:

[**שבירר לעצמו** גרסינן:

לא נתקללו כשנכנס גרסי']:

לגיון. חיל של מלך:

ה"ג לכלותן אלא אפילו באותה שעה כו':

[**והיאך אני** גרסי']:

הכי גרסי' בקללות לא היה טובען. פי' לא היה מרשם אותם להזכירם בשמם:

[**כשהן חוטאין** גרסי']:

ה"ג לשרשים בא ליגע כו'. ועיין בשמות רבה פרשה ט"ו:

[ה"ג משמחן לבדן שנא' כו':

ה"ג וכשהאומות בעוה"ז שמחין הם אוכלים]:

מן החשבון. חשבון זכיותיהם:

[**עושין בעפר** גרסי':

חוטפות גרסי']:

זנחתיה. בתנחומא גרסינן דכיתיה ופירש חוזר אני להחיותה ולהאכילה:

שיש פרצים. דרש פסגה לשון פיסוק ופירצה כד"א מפסג ועולה מפסג ויורד פי' מפסיק וקוצר:
[ה"ג ששם מת משה שנאמר עלה וגו']:
בנחשים. בניחוש וקסם שלו:

פסקה כ

בלינוס. לפי הענין הוא רסן:
פוקס. מעקם:
לפוח. לשברון רוח לשון פחי נפש:
לעצמו. לדרכו:
הכי גרסינן אמר לו בלעם עמוד אין אתה כו':
שניהם היה כו'. בלק ובלעם דכתיב בנו בעור בנו צפור כאלו האבות בני בניהם:
[**משבועת האבות** גרסי':
ראוין לכליה גרסינן:
הכי גרסי' ואומר והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חוזק ממלכות הגוים וגו']:
אינו מסתכל גרסי' נראה דצ"ל ואינו מסתכל אלא במצות שלהן. או בנאות שלהן:
ה"ג זה שעומד אחריו מה יהיה אמר לו כו'. פי' יהושע יעמוד אחריו ראה מה יהיה גבורתו:
הורידן כעוף כו'. דרש כתועפות לשון עוף יעופף וראם לשון רם וגבוה:
[ה"ג כעוף שנאמר אפרים כו' עד ומרוממן כעב שנאמר מי אלה]:
משברין אותה. אותה הניחוש:
[**שנאמר מפר אותות בדים** גרסי':
הורה לכם הקב"ה גרסינן:
ה"ג ליעקב וגו':
ונעשין כאריות גרסי']:
מחבלים. מזיקים:
לא ישכב כו'. כלומר לא נח אינו מסיים פסוק שמע כו':
מלחשין אחריו. המזיקים עונים כך כששומעין זה שאומר שמע ישראל וגו':
משומריהיום כו'. מלאכים השומרים אותו ביום מוסרין וסומכים אותו ביד המלאכים הממונים על שמירת הלילה:
[**ממליך להקב"ה** גרסינן]:
יאכל טרף זה בלעם. קרי ביה טורף שבקש לטרוף טרף מישראל:

הוי דם וגו'. כלומר מעתה הוי אומר דהאי ודם חללים מדבר בחמשת מלכי מדין ובתנחומא לא גרסי' הוי:

על חלליהם גרסי'. ופסוק הוא לקמן בפ' מטות:

וכלי הקדש וגו'. לקמן בפ' מטות:

גלוף. חקוק:

ה"ג לכך כתיב בלעם בן בעור עם חמשת מלכי כו':

פסקה כא

רשות. בכל מקום גרסי' מצוה ואולי מצוה לגבי חובה קרי רשות כי היכי דלמצוה לגבי רשות קרי חובה ריש פ' כל הבשר:

הרגו הנפש. כעובדא דכידור בפרק בתרא דמסכת יומא:

ומברך. המוציא:

[ה"ג אפי' דבר מצוה שאתה רואה כו':

משמרים ישראל גרסי':

אלו ששומרים גרסי']:

משותף בהם. שנקראו ישראל כדאיתא במדבר רבה פרשה ה':

[**בקול גדול וגו'** גרסי':

ויהפוך וגו' גרסי']:

כתיב להלן כו'. וכאן כתיב מברך רעהו בקול גדול:

בקול גדול וגו' גרסי':

יש קללה כזו. בתמיה:

פסקה כב

[ה"ג שמותם שלא שינו את לשונם ולא גילו כו']:

מסטורין. סודות ודברי סתר:

לא סרחו. לא חטאו בזנות:

הוציאם אלינו וגו' גרסי'. ופי' וסיפיה דקרא ונדעה אותם ופירש"י במשכב זכור:

ה"ג בילקוט ובתנחומא ומדרש תרי עשר הקב"ה לייבשו שנאמר כו' והכי גרס ג"כ רבינו בחיי. וגירסא לזכותו גם היא ישרה לפי מה שגרס רבינו בחיי לייבשו ולחדשו:

פסקה כג

קבוע לזנות. החירות דרש לשון חירות והפקר של זנות:

ולפי שהצניעו גרסי':

נקרא פי כו'. כאלו הי' שמו כך כדי להסתיר מעשה הזנות שעליה נקרא חירות. או י"ל ששמה היה פיתום כמו שכתבו שם כל המדרשים ועל שם הזנות נקרא' כן נוטריקון פי סתום והוא ע"ד שאמר הכתוב אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און וכאשר חנו שמה קראו פי החירות שלא להזכיר אצלם מעשה הזנות מפני שהצניעו עצמם מזה. ומהר"א מזרחי כתב ג"כ שם שפיתום נוטריקון פי סתום:

לעיקרו נופל. על הארץ שממנה גדל כן פי' רש"י ז"ל:

[**ותאמר הבכירה** גרסינן:

ה"ג לפיכך חסך הכתוב על הצעירה]:

שהלכו בעצתו גרסינן. פירוש בעצת בלעם:

[**והושיבו בהם** גרסינן]:

וצרצור. חמת ונקרא צרצור ע"ש כששותין ממנו עושה צרצר כמו שדרשו גבי נבוכדנצר בויקרא רבה פ' ל"ג:

ה"ג כענין של צמד כו'. פי' כמו צמד בקר ששני שוורים מצומדים ומחוברים כו':

[**דאלו בעגל** גרסי']:

בצמידים על ידיה. משמע שאתנן הזונה היו צמידים ואלו גבי עגל לא כתיב אלא נזמי זהב:

[**שלא מיחו בבני אדם** גרסי':

ה"ג לא תלה ראשי העם:

אלא הושיב להן גרסי':

השמש זורחת גרסי']:

איש אנשיו וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא נגד השמש:

פסקה כד

מדינית היא. ומי התירה לך:

ה"ג איני נשמעת אלא למשה שכך צוה כו'. ועיין כל ענין זה ריש פרשת תרומה:

והוא עומד. לשון קושיא ורפו ידיו כאן:

פסקה כה

נושאין ונותנין כו'. העדה בכל מקום פי' סנהדרין:

שיני ברזל. להט הברזל של ראש הרמח:

והניחו בחיקו גרסינן והכי מוכח בירושלמי דפרק חלק:

ה"ג לעשות צרכי הניחוהו:

שאלמלא כן. בא המדרש לפרש לנו איך התיר לעצמו לומר אף אני אעשה צרכי:

ועשה לו. הקב"ה י"ב נסים:
[סתם המלאך פיהם גרסי']:
הנוקרנין. המדקדקין ומערערין שלא בדבר צורך עיין ערוך ערך נקר ובירו' דפ' חלק גר' נוקדנין:
אף הוא נכנס כו'. ובזה היה נראה שזמרי שקדם לו לפנחס לא גמר צרכיו עדיין:
לראות. הלמ"ד פתוחה כמו להראות לאחרים:
שלא יטמא. כלומר שלא ילכלך ויטנף אותו:
וסלקו גרסי'. ור"ל סלק הדבר או המלאך המשחית:
[ה"ג ויעמוד פנחס ויפלל ד"א ויפלל שהוא כו':
ויקלל א' מהם את המלך גרסי':
בא תושב אחד גרסי']:
משטר. דין ומשפט מלשון שוטר ומושל:
נתכלו. ל' כליון:
ע"י סרחון כו'. שהם נענשים על סרחונם ומתוך כך הוא מונה אותם אח"כ לידע מנין הנותרים בחייהם:

פרק כא

פסקה א
גדול השלום כו'. עיין שוב הרבה ממעלת השלום בסדר נשא פרשה י"א:

פסקה ב
יפקוד ה' וגו'. עד מה ראה שייך לקמן באות ט"ו:

פסקה ג
שסילא. שהגביה והגדיל עונם כמו המסולאים שפירושו המרוממים והגבוהים וכן פי' הערוך:
אבי אמו. יתרו שאלעזר לקח לו מבנות יתרו:
נשיא. נשיא שבט כן פירש"י:
שעדיין הוא קיים. לפיכך הוי"ו קטיע קרי ביה שלם. או י"ל מדכתיב הכא שלום והתם כתיב החיים והשלום. ובמאמר התחייה להרמב"ם מצאתי וז"ל ואמרו במדרש כי כשבאו עליו להרגו פרחה נשמתו מפחדם ונשאר כמת והניחוהו ונפשות נדב ואביהוא שהיו עדיין משוטטות שם הרגישו בדבר והחזירו לו נפשו בעודו חם וחיה ואחר שיצתה נשמתו הרי קבל דינו מגזירת אדם וע"כ היה ראוי שלא ימות עוד עכ"ל:

[ה"ג לפרסם בעולם כך מתעסק בגנותן של רשעים לפרסמם בעולם פנחס כו':
הכי גרסינן זמרי בן סלוא וגו' הכתוב כו':
הכי גרסינן ראש אומות בית אב וגו':
הכי גרסינן המדיינין עצמן שבת מלך הפקירו שנאמר ואת וגו':
והפקיר גרסינן:

פסקה ד

והמחטיא הורגו גרסי']:
עמוני כו'. בדבר פעור:

פסקה ה

מוותר. לעשות מדעתו יותר ממה שצותו התורה:
[**וכתיב וירא יואב** גרסי':
פני המלחמה וגו' גרסי':
ה"ג מי גרם לדוד כך שבקש כו':
צרור את וגו' גרסי':

פסקה ו

תצור על עיר גרסי']:
ה"ג מונה לבנו מאותה שעה. ופי' מונה המלכות לבני יהודה מאותה שעה שהרי היה ראוי ליהרג עם אחאב מלך ישראל אך שזכות התפלה שהתפלל באותה שעה שנאמר (מלכים א' כ"ב) ויזעק יהושפט תלה לו שבע שנים וע"ש בהרד"ק ובמלכים ב' ג' וב' ח':
כל הנסים. שנזכרו שם:
[ה"ג נביאי אמך שלא שאל בו מימיו התחיל כו' עד ביד מואב ויאמר אלישע כו':

פסקה ח

אין שם אחד גרסינן]:
על הזנות. כלומר שנסרחו על הזנות:
אין שאינה כו'. אין זנות שאינה עושה מה שעליה כלו' שאינה עושה נגף:

פסקה ט

לפי שכתב סימן כו'. ולכן היתה קנאה ביניהם שזה חפץ בחלקו של זה והגורל היה משקיט אותם ואף על פי כן עלה הגורל כפי חלוקת יעקב אבינו וכדמפרש ואזיל:

פסקה י

ויתפרקו. משמע לסבה מכרחת מלשון ויתפעלו או ר"ל מדכתיב אשר באזניהם ולא כתיב באזניהן כאשר אמר אהרן באזני נשיכם מכאן שמיחו:

על מה. לא נשאר מהם איש:

פסקה יא

[**שלפי שעה דברו** גרסינן]:

שלפי שעה כו'. בשעה ובעת הגון דברו שמשה היה עוסק בפ' נחלות והיו שואלין כענין וכדמפרש ואזיל:

ואם לאו. אם לא נחשבנו זרע תתייבם כו':

באחרונה. לסוף מ' שנה:

שלא יראה משה. ויתגאה ע"ז:

שלא נצטוו. על פריה ורביה:

פסקה יב

שהפליא. העלים כד"א כי יפליא:

תלה. הקב"ה את הארון באויר או הארון תלה את עצמו:

שגגת תלמוד. שלא היה לו לתתו על העגלה שנאמר ולבני קהת לא נתן בכתף ישאו ועיין כ"ז לעיל בסדר במדבר פרשה ד':

השל. שגגה:

ה"ג וכן משה מפני שאמר כו':

התיש. הקב"ה כחו במה שהעלים ממנו משפט בנות צלפחד:

חוליא א' של זכוכיות. שהתינוקות שוחקין בו מפני שאינה חשובה כלום ואולי שצ"ל זכוכית:

[ה"ג אמר אם אומר כו']:

ובכרות כו'. חלק בכורתו:

[ה"ג ג' חלקים חלק אביהם כו':

ה"ג שנוטלות מכאן ומכאן]:

בנות צעדה וגו'. עי' בת"א ולעיל סדר נשא פי"ד:

משבט לשבט. כשנשאת משבט אחר הבעל יורש אותה והרי הנחלה עוברת משבטה לשבט בעלה ואיסור העברת נחלה לא היה אלא לאותו דור בלבד:

בדיינין. מדכתיב משפט:

פסקה יד

בזרוע. בחזקה שהרי משה אמר להקב"ה יפקוד לשון ציווי:
שרתך. שרת אותך:

פסקה טו

[ה"ג ולא היתה מבקשת לסוף נשאת כו']:
שבעת ימים היה כו'. עיין בפירש"י בפרשת שמות ולעיל בשמות רבה:
אתה החלות. לשלחני לפרעה למנות אותי מלך על ישראל:
מעט מעט. שכן מתבשלין מעט היום ומעט למחר:
שאתה מכיר כו'. לשון זה אמרת לי:
ולא תסב וגו'. כלומר שבקשת שלא יעבור הממשלה משבטך ולישנא דקרא נקיט.

פסקה טז

[**ויקרא ה' וגו'** גרסינן]:
ויש רחמן כו'. בתמיה:
לאכזרי. זה האדם:
ג' הן ברשותך. שור כבש ועז:
שבעה אינן כו'. איל וצבי ויחמור וגו':
למד ממשה. שעכב מ' יום בהר סיני בלא אכילה ושתיה:
היה אוכל ושותה. מאחר שיש שם אכילה ושתיה:

פסקה יז

שהוא עושה כו'. שאם תשקהו יין יעשה יין הרבה וכן מצאתי במדרש תהלים בהדיא:
[ה"ג שמן הרבה. בריותי אינן צריכין לבריותי ואני צריך לבריותי]:
ה"ג ואני על לוגך כו':
לשון שתייה. כד"א וישתו וישכרו:
לשון שביעה. מדכתיב וישכרו אחר וישתו:
שכרות. כד"א שכורת ולא מיין שפי' מבולבל בלי דעה כמנהג שתוי יין:

פסקה יח

ה"ג לעיל בויקרא רבה פכ"ב ובילקוט סוף איוב וכן מוכח כאן ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן ר' יוחנן אמר בהמה א' היא כו' עד כל מיני עשבים היא אוכלת שנאמר כי בול הרים ישאו לו ורשב"ל אמר בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה כל מיני מאכל כו'. ואף על גב שבילקוט סדר זה הביא הגירסא כמעט כמו שכתובה פה מ"מ נדחה אחד מפני ב' בפרט היכי דמוכח מיניה וביה:

[ה"ג ורבנן אמרי בהמה א' היא רבוצה:

אפשר דאית בעיר גרסינן]:

ויש בהן לכלוך כו'. בתמיה שלפי גדלו אינה מלכלך פיו:

ה"ג בויקרא רבה וילקוט איוב ובילקוט פרשה זו לכלוך פה רב הונא בשם רבי יוסף אמר אין בו כדי לכלוך פה ומהיכן כו'. אך שבילקוט פרשה זו גרס ר' הושעיא במקום רב הונא:

[ה"ג ונהר יוצא מעדן ויובל שמו שנאמר כו']:

ועל יובל וגו'. מדמשתבח ביה קרא ש"מ מבחר הנהרות הוא זה ומהיכן יצא אם לא מעדן וא"כ יהיה אחד מד' נהרות:

פסקה יט

ה"ג נחמיה הפחם. והוא נחמיה בן חכליה ונקרא כן ע"ש שהמלך מנה אותו לפחת דכתיב בנחמיה סימן ה' אשר צוה אותי להיות פחם כו':

ה"ג לא היית יכול לעמוד בסעודתו שנאמר ואשר וכו' עד צאן שש ברורות וצפרים נעשו לי. ופסוק הוא בנחמיה סימן ה':

ה"ג נעשו לי הוי אם ארעב לא אומר לך ועי' בילקוט:

פסקה כ

התם תנינן. בפ' מי שהחשיך:

[**יפה כששה ככר כסף** גרסינן:

פסקה כא

ה"ג לא שניהם בבת א' אלא את וכו']:

ה"ג על עבירות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום וכן הוא במדרש חזית סוף פסוק לסוסתי וכן הביאו בילקוט פה וריש ישעיה ובתנחומא וכן פירש"י ריש ישעיה וכן הסברא נותנת ובעל העקדה ז"ל הביאו ככתוב [במדרש שלפנינו הגי' נכונה אבל במדרש דפוס ויניצא הגי' בהפך תמיד של שחר מכפר על עבירות שביום ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו בלילה] פה ומיישבו ע"ד הכוונה ואנו אין לנו אלא אחר דעת הרבים להטות וגם הוא הודה שיותר ראוי שיהי' בהיפוך אך שליישב הגי' בא. וכן מצאתי שוב שכך הגיה בעל אות אמת והאמת יעשה דרכו:

פסקה כב

[ה"ג חופה של ענני. ה"ג ועשן בחופה למה כל מי שנותן עיניו עושנות וצרות:

עושנות. לשון עשן כלומר בעינים כהות ורעות]:

מלמד שכל וכו'. והוא בפ' חמישי דבבא בתרא:
ה"ג חופתו נכוית ממנו. וכן הוא בב"ב וזהו עשן דכתיב בחופה:
כשבקש מהם לא בקש גרסינן וכן למטה בסמוך:
[ה"ג כמו וה' הולך כו']:
ה"ג לא כבכורי חדש זה בכורי חדש זה:
[ה"ג פרי עץ הדר ונותן להם לפי כחו:

פסקה כג
אפי' מועד אחד לא בטלנו גרסינן:

פסקה כד
ה"ג מקריבים לפניו שבעים פרים על שבעים אומות כו' עד מקריבים עליהם שבעים פרים]:
יצאנו ידינו גרסינן:

פסקה כה
פוחת בכל יום. פרי החג היו מקריבים בכל יום א' פחות מביום שלפניו:
ה"ג מהו תהיה לכם אמר להם המועדים נאים לכם. ועי' בילקוט:
שעשה ירבעם. מדעת עצמו וזהו מועדיכם שהם משלכם ומדעת עצמכם אבל אלו נאמר בהם מועדי ה'. וגם ראש חדש בכלל מועד כמו שכתב באורח חיים בשם הרמב"ן סימן תקס"ב:

פרק כב

פסקה ב
בשביל שאהיה יעכב. בתמיה:
[ה"ג אנשים לצבא אנשים צדיקים ולהלן כו']:
בנפול תרדמה וגו'. ושם מדבר בנבואה:
ה"ג בתנחומא אמר הקב"ה להם דין שלכם מתבקש שגרמו לי כו'. ולפיכך צריך להיות אמר הקב"ה להם אינו אלא דיקו שלכם שגרמו לי כו':
דיקו. עלבון ורבים הם בספ' זה וכן מוכח לבסוף:
[**או כופרי מצוה** גרסינן]:

פסקה ג

נמסרין זוגות זה לזה. דייק לשון וימסרו מלמד שאפילו סדר עורכי מלחמה שהולכים מזוגות שנים שנים שאם יפול האחד יש שני להקימו גם אותו זיווג היה על פיהם שמעצמם לא יתרצו כדי למצוא עלילה כי ירט הדרך לנגדם מפני חיבת משה וכן מוכח גירסת הילקוט בשם תנחומא דגרסינן נמסרין זוגות זוגות בעל כרחם. או פירושו שנמסרו י"ב אלף בעל כרחם נגד אותן שנים עשר אלף שהלכו בנדבת לבם כדאיתא במדרש חזית בפסוק כמגדל דויד:

ה"ג זה לזה דבר אחר וימסרו וכן גירסת התנחומא כו':

וימת משה. בתמיה:

והן מוסרין. המ"ם במלאפום פי' יהיו נמסרין מאליהן ע"פ הגורל:

פסקה ד

והוא משלח. לשון קושיא:

[ה"ג אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה]:

והיא חרבה. ואותו שנתגדל בה משה קרובה לארץ מצרים והיא קיימת עדיין:

[**למה שלח פנחס** גרסינן]:

ה"ג השיב את חמתו וכו' עד הוא יגמור מצותו:

כי עבודת הקדש וגו' גרסינן:

אורים ותומים גרסינן]:

מה ביקש. בלעם:

תלמידיו כו'. ואפילו הכי הלך לקראתם:

פסקה ה

[**מונע מן הצדיק** גרסינן]:

כי חזה נקם. ומפרש והולך איזה נקם נקמת מדין:

עד שהזאב. כלומר בעוד שהוא אצלם:

פסקה ו

[ה"ג כיון שבא להלחם עם ל"א מלכים אמר אם אני הורגם מיד מיד אני:

ה"ג המלכים האלה מלחמה:

פסקה ז

ושניהם נאבדו מן העולם גרסינן]:

פסקה ח
כל הרים שבמקרא הרים. כלומר הרים ממש:
שנכסים. לשון כסוי:
[**ונגלין לזה** גרסינן]:
ונותנים לזה גרסינן]:
וכלשון הזה כו'. כל לשון הנאמרעל הממון כגון. הון הנאה אין. פשיטים פשוט ומופשט מתכלית טוב. דינר. דין רם או דין נור כלומר אש וגחלים חותה בחיקו. סלע. קשה כסלע וכן כולם או הוא נמשך למטה כלומר כלשון הזה שאמרתי שהקדוש ברוך הוא נוטל נכסים מזה ונותן לזה כן אתה דורש אצל חנה כדמפרש ואזיל ובתנחומא לא גרס ליה:
[ה"ג וכן חנה אומרת ה' כו':
ה"ג מהו אף מרומם:

פסקה ט
ה"ג דבר אחר לב חכם לימינו אלו הם הצדיקים:

פרק כג

פסקה א
כתבים רעים גרסינן]:
לכו ושאלו כו'. אמר כן למען יבינו כי גם הם יבריחו:
כמה. כמו כל כמה ואולי שצריך להיות במה כלומר בשביל מה שהייתי עמכם:

פסקה ב
אין מכניסין כו'. בימות החמה:
[**אין כונסין לה אוצרות** גרסי':
היא נמשכת גרסי']:

פסקה ג
כאן הוקרנו גרסי'. והוא ל' קרירו':

פסקה ד
[**למה זכו ליכתב** גרסי':
ה"ג על שקבלו את ישראל עתיד כו']:

פסקה ה

מלמד שהראה כו'. דייק מלת זאת כזה שמראה באצבע דבר דבור בטעמו ונימוקו או י"ל דיליף כעין גזירה שוה זאת מזאת הארץ אשר נשבעתי דלקמן שזה עיקר הדרוש עם הפסוקים שלאחריו ונדרשו בספרי והביאו רש"י ז"ל בפרשת וזאת הברכה:

פסקה ו

בעל הבית כו'. כלומר בעל העולם ברוך הוא ודייק כינוי ממנו כלפי מעלה דאל"כ הלא גם פרעה ומצרים היו חזקים ורבים מהם:

שאתה אומר אני מת. בתמיה מה עשיתי כיון כו':

ונחשב כו'. עשה עצמו כאילו אינו מאמין שהגורל אמת ובתנחומא לא גרס ליה:

[**בינך ובין פנחס אם לא יעלה** גרסינן]:

והסו. ושתקו כד"א ויהס כלב:

אלא הגד נא וגו'. כלומר אימא לי גופא דעובדא היכי הוה:

[**אמר הסתכלתי מ"ש** גרסינן]:

שאין בשבט עשיר כו'. מדכתיב ואחמדם קדייק שאם היה עני לא משום חמדה לקחם אלא משום דוחק עניותו:

יגנבו כו'. ויאמרו שלא לקח כלום אלא מחמת קידוש השם שלא יהרגו עוד מישראל הודה לומר כן:

כדי לרדותן גרסינן. פי' יראו ויקחו מוסר וכן הוא בפ' נגמר הדין:

[**מה עכרתנו** גרסי']:

שכן נאמר לו גרסי']:

א"כ. מאחר דכתיב וישרוף למה רגמוהו:

ומניין אתה מוצא כו'. מנלן דהאי וירגמו היה בשביל חילול שבת דילמא דינו היה ברגימה ושריפה ואע"פ דלא כתיב ברישא אלא וישרוף היינו לומר אחר הסקילה ורבי' כן שחסר הדיבור בהן וסמיך קרא אדסיפיה:

ששת ימים. וסיפיה דקרא וביום השביעי וגו':

שהסכימו. מן השמים:

באותה שעה. שנשרף עכן:

פסקה ז

עד שלא נכנסו גרסינן. ועיין כ"ז בפ' שלשה שאכלו:

נראה דה"ג שאני שתלתי אותה. פי' נטעתי אותה בידי. וגם גירסת הספר יש לפרש מלשון תרו את הארץ כלומר עברתי עליה לארכה ולרחבה להיטיבה בכל דבר:

פסקה ח
לא בן עמרם עשה גרסינן. ופי' הכתוב לא איש אל ויכזב ואעפ"כ ע"י בן אדם יתנחם וזה ע"י מרע"ה:
[**כשהוא אומר להביא** גרסינן:
אתן וגו' גרסינן:

פסקה ט
ה"ג כי אתם באים והורשתם:
ה"ג ואתה למוד מאליהו שאמר כו']:
ממה שקרינן בענין. והורשתם:

פסקה י
אלא המדבר. לשון דבור כלומר כמדבר לבד ואינו מקיים ובתנחומא מאריך יותר עיין שם ובתנחומא ריש פרשת במדבר משמע שהוא לשון מדבר ממש:
והלקשתי. ואחרתי ועכבתי כמד"א יורה ומלקוש ועי' בסדר במדבר פרשה א':

פסקה יא
אוסיא. משפחה ויחוס ובערוך פי' שדה והוא כמו שדה ארם שדה מואב:

פסקה יג
איסטליות. פי' הערוך כתבים ויש ספרים גורסים איטליס והם שווקים:
[**ואם יהרוג בזדון** גרסינן:
עד יואב וגו' גרסי']:
ואומר תחכמוני כו'. קושיא היא כלומר והלא יואב היה חכם גדול לא היה יודע כו':
מה עשה לו. יואב לדוד:
ולפיכך כתוב וכו'. שגלה מסטרו לישראל:
שנעשה כאשה. טעות סופר הוא במקום הזה ובפרק נגמר הדין ובילקוט לא גרס ליה. ונתבלבלה הגירסא מתוך גירסת הירושלמי שגורס בפ"ק דקידושין ומחזיק בפלך זה יואש דכתיב ואת יואש עשו שפטים עד והיו מענין בו כדרך שמענין באשה עד כאן והאמת יעשה דרכו שגיר' הספר כך היתה מלפנים וסוף הענין יוכיח שמסיים ביואש דאל"כ מאי בעי הכא וגם לשון המאמר נמשך אחר גירסת הירושלמי ועיין עליו:
פלאגרא. הוא פודגרא שנזכר בכמה מקומות והוא חולי שאין לו רפואה. ובגמרא גרסינן פודגארי:
נעצו בו לונביות גרסינן. ופירושו חניתות. והירושלמי גרס שלש מאות לונביות:

ה"ג שקבל עליו ליעשות אלוה:

ומפני מה כו'. עיין לעיל ריש פ' אמור:

תחתיו. משמע שם דוד היה כתוב תחת שם יואב כמו מן אבנר לדוד ועיין בפרשת אמור:

פסקה יד

נפולין. משמע שכך שמה:

[**ינתן לשבט לוי** גרסינן]:

במכבד. כמכבדת שמכבדין בו הבית:

בקורכין. מרכבה:

נבוזראדן. שר של טבחים של נבוכדנצר היה:

הגלה לצדקיהו גרסינן:

קוזמקרטור. מושל בכל העולם כולו:

[ה"ג גלו ונתפזרו בשערי הארץ]:

אם יהיה נדחך וגו'. כלומר לעתיד לבא יתקיים פסוק זה אם יהיה וגו':